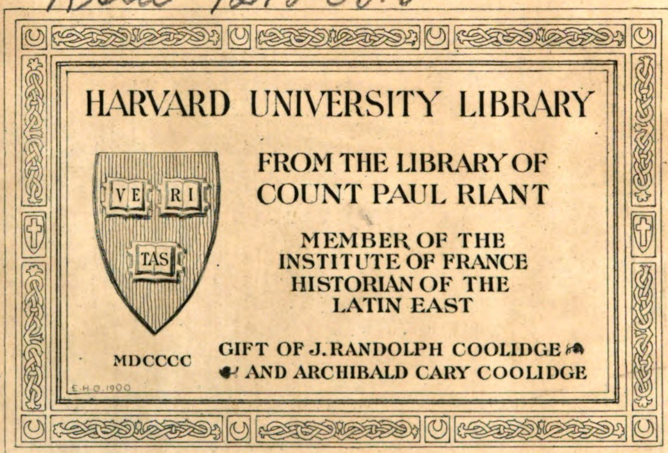

Det Hellige Aand.

(Af et Skrift, som er under Arbeide.)

Indbydelsesskrift til den offentlige Examen
ved
Kristiania Kathedralskole 1868

af

Volrath Vogt,
Overlærer.

Kristiania.
Det Steenske Bogtrykkeri.
1868.

Hr Professor Clausen
i
Kjøbenhavn
ærbødigst
fra
Forfatteren

Det Hellige Land.

(Af et Skrift, som er under Arbeide).

Indbydelsesskrift til den offentlige Examen

ved

Kristiania Kathedralskole 1868

af

Volrath Vogt,
Overlærer.

Kristiania.
Det Steenske Bogtrykkeri.
1868.

Naar Skriftet udkommer i sin Heelhed, vil det blive udstyret med saa mange Steentryk og Træsnit, som muligt. — Kaartet over „Oliebjerget med dets Omgivelser“ er efter van de Velde og de Saulcy tegnet af min Medlærer Adjunkt Dørum og gravet i Schwensens Steentrykkeri; „Tabor“ er efter „Smith's Dictionary of the Bible“ skaaret af Træskjærer Søborg herstteds.

Kristiania i Juni 1868.

Volrath Vogt.

§ 1. Landets Navn.

Det Land, som Gud gav Abraham og hans Afkom, kaldtes Kana'ans Land eller bare Kanaa'n [1]) efter Kana'an, Kams Søn og Noas Sønnesøn [2]). Kana'ans Sønner havde efter Sprogforvirringen taget Land fra Sidon til Gasa og til Sodoma og Gomorra [3]), altsaa vestenfor Jordan og Siddims Dal, som senere blev til det Døde Hav. Deres Efterkommere vare deelte i flere Stammer, saasom Kana'aniter, Jebusiter, Amoriter; men med et Fællesnavn kaldtes de Kana'aniter [4]) og Landet derfor stundom Kana'aniternes Land [5]). — Amoriterne, som havde taget Land vestenfor Siddims Dal [6]), udvidede senere sine Landemærker til østenfor Jordan; men Landet østenfor Jordan blev kaldt Gilead og Basan og regnedes fra først af ikke med til det Land, som Gud havde udseet for sit Folk. Kort før Mose Død toge Israeliterne Gilead og Basan, og Rubens, Gads og halve Manasse Stamme fik det af Moses „for Herrens Ansigt" til arveligt Eie paa det Vilkaar, at de ikke skulde tage Arv i Kana'ans Land med sine Brødre [7]).

Landet kaldes Herrens Land [8]); thi „mig hører Landet til", siger Herren, „og I ere Fremmede og Gjæster hos mig" [9]). — Det kaldes Immanuels ɔ: Messias's Land [10]); der skulde Messias fødes; „thi Frelsen kommer fra Jøderne" [11]).

[1]) 2 Mos. 15, 15. [2]) 1 Mos. 10, 1. 6. [3]) 1 Mos. 10, 19.
[4]) § 3. 1. 7. [5]) Ez. 16, 3. (5 Mos. 11, 30?).
[6]) 1 Mos. 14, 7. § 3. 1. 2. [7]) 4 Mos. 21, 21—35; 32.
[8]) Hos. 9, 3. Sal. 85, 2. [9]) 3 Mos. 25, 23.
[10]) Es. 8, 8. [11]) Joh. 4, 22.

Paa Grund af Guds Forjættelse til Abraham [1]: „jeg vil give dig og din Afkom dette Land", kaldes det i Hebræerbrevet Forjættelsens eller det Forjættede Land [2]. — Navnet „det Hellige Land", som nu er saa gjængs, forekommer een Gang i Bibelen [3]. Det kaldtes saa, fordi Herren i Helligdommen boede iblandt sit Folk og bød [4]: „I skulle være hellige; thi jeg, Herren Eders Gud, er hellig" [5]. — For den Kristne er dette Navn paa Landet særlig dyrebart; thi der blev Guds Søn Kjød og helligede sig for os, for at vi skulle vorde helligede i Sandheden [6]. — Det var under Korstogene, at dette Navn paa Landet blev gjængs.

Palæstina er en forvansket Udtale af Filistæa. Ved Filistæa eller Filisternes Land menes i det Gamle Testamente altid den Strimmel af Kana'ans Kyst, hvor Filisterne boede. — I det Nye Testamente forekommer hverken Filistæa eller Palæstina. — Hos Josefus betyder Palæstina snart Filisternes Strimmel [7], snart det hele Land [8]. — Græske og romerske Forfattere og vi efter dem bruge altid Palæstina om det hele Land [9]. — Andre Navne, som Hebræernes Land [10], Israels Land [11] og Jødeland, trænge ikke til Forklaring.

---

§ 2. Grænser. Størrelse.

1. Grænser. Det Hellige Land ligger i Asia ved Bunden af Middelhavet. Det ligger kun faae Miil

[1] 1 Mos. 12, 7. 13, 15. 17, 8. Sal. 105, 9. 11.
[2] Hebr. 11, 9. [3] Sak. 2, 16. [4] 2 Mos. 25, 8.
[5] 3 Mos. 19, 2. [6] Joh. 17, 19. [7] Jød. Hist. 1. 6. 2; 2. 15. 3.
[8] Jød. Hist. 8. 10. 3.
[9] Herodot (450 f. Kr.), er den ældste, hos hvem „Palæstina" forekommer (1, 105).
[10] 1 Mos. 40, 15. [11] 1 Sam. 13, 19.

fra Afrika og ikke heller saa langt fra Europa, og saaledes omtrent midt i den Deel af Jorden, som var kjendt i gamle Dage.

Det har paa 3 Kanter naturlige Grænser, da det er omgivet af Ørken, Hav og Fjeld; paa den fjerde Kant, mod Nord, har det vistnok sit høieste Grænsefjeld, Hermon; men det er dog paa den Kant tildeels aabent: fra Damaskus er det ikke vanskeligt at trænge ind i Basan, og den frugtbare Dal mellem Libanon og Hermon (Antilibanon) ligesom indbyder Fienden til Indfald.

Sydgrænsen begyndte ved det sydøstre Hjørne af det Døde Hav og gik nordenom Akrabbims Opgang (ɔ: Aas), Ørkenen Zin og Ægyptens Bæk, til Middelhavet [1]), under 31° nordlig Bredde. Omtrent midtveis gjorde Grænsen en Bøining mod Syd til Kades, som laa næsten ½ Grad sydligere, i Juda Stamme [2]). — Østenfor Jordan dannede Arnon, som falder ud i det Døde Hav, Sydgrænsen mod Moab [3]). Nordgrænsen gik fra Ras el-Abiad eller det Hvide Forbjerg ved Middelhavet, søndenom Libanon og Hermon, til Ørkenen i Øst, under 33° 16′. — Landet havde saaledes en Længde af 34 geogr. Miil. Det gjængse Udtryk for Landets Længde var: „fra Dan til Be'erseba", og mellem disse Byer var Afstanden omkring 30 geogr. M. Mod Vest grænsede Landet til det Store Hav eller Middelhavet og mod Øst til Haurans Bjerge, den syriske Ørken og det Døde Hav. — Landet var i Syd bredest ved Gasa og i Nord ved Karmel. Afstanden mellem Karmel og Haurans Bjerge er henimod 19 geogr. M.

2. Størrelse. Landet havde en Størrelse af 460 geogr. Kvadratm., af hvilke omkring 200 falder paa Strøget østenfor Jordan; det var saaledes over 12 Gange mindre

[1]) 4 Mos. 34 3—5. Josv. 15, 2—4. [2]) Josv. 15, 1. 3.
[3]) 5 Mos. 3, 8. 16. Josv. 12, 1.

end Norge. — Saa lidet var selve Palæstina; men Jøderne lagde for længere og kortere Tid fremmede Lande under sig. Størst var Riget under David og Salomo: det naaede fra Ægyptens Bæk og Ezjongeber ved det Røde Hav til den store Elv eller Eufrat[1]), og Størrelsen kan da sættes til 1500—2000 geogr. Kvadratm. — Riget var saaledes aldrig stort, især naar det sammenlignes med de store Riger i Øst: Assyrien, Babylonien og Persien.

---

§ 3. Indbyggere.

---

4 Folkefærd, Kana'aniter, Jøder, Grækere og Arabere, have i Tidernes Løb udgjort Fleertallet af Palæstinas Indbyggere.

1. Kana'aniter.

Kana'aniterne udgjorde Fleertallet fra de ældste Tider til Israeliternes Indvandring fra Ægypten 1400.

Kana'aniterne havde, efter Sprogforvirringen, taget Land fra Sidon til Gasa og til Sodoma og Gomorra, og en af Stammerne, Amoriterne, havde senere udvidet sine Landemærker til Landet østenfor Jordan[2]).

En af Stammerne, Aviterne, havde tidlig maattet vige for Filisterne[3]), og Anakiterne havde sat sig fast i Hebron; ellers raadede 7 kana'anitiske Stammer i Landet ved Israeliternes Indvandring fra Ægypten. I Leiren paa Moabs øde Marker siger Moses[4]) til Folket: „Herren din Gud fører dig ind i det Land, som du kommer ind i for at tage det i Eie, og fordriver mange Folk for dit Ansigt, Hetiterne, Girgasiterne, Amoriterne, Kana'-

---

[1]) 1 Kong. 4, 24; 8, 65; 9, 26. [2]) Se § 1. [3]) Se „Filister". [4]) 5 Mos. 7, 1.

aniterne, Feresiterne, Heviterne og Jebusiterne, 7 Folk, mangfoldigere og stærkere end du". — De samme 7 Stammer nævnes i Josvas Bog [1]), i noget forskjellig Orden, som Landets Herrer.

Forend hver enkelt af disse 7 Stammer særskilt omtales, skal Følgende, som omtrent gjælder dem alle, skikkes forud.

Josva havde i 7 Aar overvundet 31 kana'anitiske Smaakonger eller, som de nu vilde kaldes, Sjeiker. Flere Byer, især i det Nordlige, og hele Filistæa vare ikke tagne. Men Josva var bleven gammel, og Herren bød ham ved Lodkastning at dele Landet mellem de 9½ Stamme. Hver Stamme skulde senere indtage, hvad Fienden maatte eie inden dens Enemærker [2]). Men Kana'aniterne bleve ikke fordrevne efter Josvas Død, og kana'anitiske Konger raadede over flere Byer og Strøg [3]).

David underlagde sig hele Landet; dog var der endnu i Salomos Dage, inde i Landet, en mægtig By, der var uafhængig, og som Salomo ikke kunde tage. Der fortælles nemlig, at „Farao, Ægyptens Konge, var dragen op og havde taget Geser [4]) og opbrændt det med Ild, og Kana'aniterne, som boede i Staden, havde han dræbt, og givet det som Medgift til sin Datter, Salomos Hustru" [5]). — Efter Gesers Fald gjorde Salomo alle de overblevne af Kana'aniterne til arbeidspligtige Træle [6]).

Fra nu af omtales Kana'aniter sjelden; de levede den Overvundnes tunge Liv, og Kana'anit blev et Skjældsord. [7]) — Under Jødernes Fangenskab i Babel synes Kana'aniterne at have hævet sig, og efter Hjemkomsten nærede Jøderne ikke det gamle Had mod dem; thi „Folket, Israel og Præsterne og Leviterne, have taget sig og

---

[1]) Josv. 3, 10. [2]) Josv. 12. 13, 1—7. [3]) Dom. 1. 4, 2.
[4]) Geser laa i Efraim paa Grænsen af Filistæa, Josv. 16, 3. 10.
[5]) 1 Kong. 9, 16. [6]) 1 Kong. 9, 20. 21. [7]) Ez. 16, 3. Zef. 1 11. Sak. 14, 21.

sine Sønner Hustruer fra Kana'aniterne, Hetiterne, Ferefiterne, Jebusiterne og Amoriterne" [1]).

Dette er sidste Gang, at kana'anitiske Stammer nævnes i Bibelen.

Nu skal hver enkelt af de 7 kana'anitiske Stammer særskilt blive omtalt.

1) Hetiterne eller Hets Børn boede fra gammel Tid i og omkring Hebron. Abraham levede i fredeligt Samkvem med dem. Da Sara var død i Hebron, kjøbte han af Hetiten Efron, for Hets Børns Øine, Hulen Makpela, som ligger ved Hebron, til Gravsted for sin Slægt. Handelen, som udførlig fortælles [2]), vidner ligesaa meget om Hetiternes værdige Væsen og høflige Færd som om deres venskabelige Forhold til Abraham. — Det fredelige Samkvem mellem Hebræerne og Hetiterne blev ved efter Abrahams Død: Esau tog 2 af Hets Døttre til Hustruer; som hedenske Kvinder vare de en Hjertesorg for Isak og Rebekka [3]).

Ved Israeliternes Indvandring fra Ægypten boede Hetiterne i Bjerglandet nordenfor Hebron; Anakiterne havde fordrevet dem fra Hebron og nærmeste Omegn [4]).

Hvis man fra den enkelte Mand kan slutte til en heel Stamme, have Hetiterne været en ædel Slægt. Urias, Batsebas Mand, var Hetit. Han var Kriger og var hos Joab i Leiren foran Ammons Hovedstad, da David syndede med Hustruen. For at dække sin Udaad kalder David Manden til Jerusalem, som om han bare vilde vide Nyt fra Krigen. Da han ikke kan faae Urias til at gaae ind til Batseba, sender han ham tilbage til Joab med Brev om at lade ham falde for Ammonitens Sværd. — Af den korte, træffende Fortælling fremgaaer Urias som en lydig Kriger, trofast Vaabenbroder og som en Mand, der ikke kunde ane Svig [5]).

[1]) Esr. 9, 1. 2. [2]) 1 Mos. 23. [3]) 1 Mos. 26, 34. 35.
[4]) 4 Mos. 13, 29. Josv. 11, 21. [5]) 2 Sam. 11, 1—17.

2 Gange, efterat David havde overvundet Fienderne i og udenfor Riget, omtales hetitiske Konger. Salomo indførte Heste og Vogne fra Ægypten og solgte dem „til alle Hetiternes Konger og til Syriens Konger“ [1]). — Den syriske Konge Benhadad, som boede i Damaskus, beleirede Samaria. En Nat brød han med Eet op; thi Herren havde ladet Syrerne høre Lyd af Vogne og Lyd af Heste, Lyd af en stor Hær, saa at de sagde: „Israels Konge har leiet mod os Hetiternes Konger og Ægyptens Konger til at overfalde os“ [2]). — Hvor havde Hetiterne paa disse Tider Kongeriger? Derom faae vi Oplysning af et ægyptisk Digt paa Papyrus, som gjemmes i det britiske Museum [3]), og af ægyptiske og assyriske Indskrifter, som fortælle, at, før og efter Israeliternes Indvandring fra Ægypten, havde Hetiterne i Orontes's Dalføre flere smaae Riger, som rimeligviis udgjorde et Forbund. Ægypterne kaldte Folket Ket eller Keta og deres Hovedby Ketes ɔ: Kades eller den Hellige; den laa ved et Vand, som havde Tilløb fra Orontes. — Orontes, som Ægypterne kaldte Arnut eller Arunata, udspringer mellem Libanon og Antilibanon, strax nordenfor Ba'albek, gaaer forbi Antiokia og falder i Middelhavet.

2) Amoriterne ɔ: Bjergboerne, Fjeldfolket, havde fæstet Bolig i Bjerglandet vestenfor Siddims Dal. Da Kedorlaomer havde slaaet Refaiterne i Asterot-Karnaim, drog han videre mod Syd, paa Østsiden af Siddims Dal, og slog Horiterne paa Seirs Bjerg. Derfra vendte han om mod Nord, over Kades, paa Vestsiden af Siddims Dal, og slog Amoriterne, som boede i Hazazon-Tamar, der senere blev kaldt Engedi [4]). — Abraham boede dengang ved Hebron i den Egelund, som eiedes af Amoriten

---

[1]) 1 Kong. 10, 28. 29. [2]) 2 Kong. 7, 6. 7.
[3]) Se Lieblein: Nutidens Opdagelser om de gamle Ægypter, Side 76—86. [4]) 1 Mos. 14, 4—7. 2 Kron. 20, 2.

Mamre, Eskols og Aners Brøder. Brødrene vare Abrahams Baabenfæller, og sammen med dem satte han efter Kedorlaomer, naaede ham i Nord ved Dan og slog ham [1]. — Paa samme Tid boede ogsaa Hetiterne i og omkring Hebron [2]. Abraham stod i venskabeligt Forhold til begge Stammer. „Af de fredelige, handlende [3]) Hetiter kjøbte han sig et Gravsted; blandt de krigerske Amoriter valgte han sine Baabenfæller".

Før Israeliternes Indvandring fra Ægypten havde Amoriterne udvidet sine Landemærker til østenfor Jordan og oprettet 2 Riger, et mindre i Gilead, hvis Konge hed Sihon, og et større i Basan, hvis Konge hed Og. Israeliterne sloge Kongerne og toge deres Land [4]).

Ved samme Tid havde Anakiterne fordrevet Amoriterne og Hetiterne fra Hebron og Omegn [5]) og trængt dem op i Bjerglandet nordenfor [6]). — Da Gibeoniterne, af Feighed, ved List havde faaet sluttet Forbund med Josva, rykkede 5 amoritiske Konger, med Kongen af Jerusalem i Spidsen, (mod Gibeon. Gibeoniterne sendte Bud efter Josva, som brat kom over de 5 Konger, og „Solen stod stille og Maanen blev staaende, indtil Josva havde vundet Seier" [7]). — Amoriter vare med i det store Slag ved Merom Sø, hvor Josva slog de forenede Konger [8]). — Endnu efter disse Nederlag havde Amoriterne en vis Magt. Saaledes udhæves det, at der i Samuels Dage var Fred mellem Israel og Amoriterne [9]).

3) **Jebusiterne** omtales som Indbyggere af Kana'an i Abrahams Tid [10]). — De boede ved Israeliternes Indvandring fra Ægypten i „Bjerglandet" [11]) ɔ: i og om-

---

[1]) 1 Mos. 14, 13—15. 24. [2]) § 3. 1. 1. [3]) 1 Mos. 23, 16.
[4]) 4 Mos. 21, 21—35. 32. [5]) Josv. 11, 21. [6]) 4 Mos. 13, 29.
[7]) Josv. 9. 10. [8]) Josv. 11. § 3. 1. 7. [9]) 1 Sam. 7, 14.
[10]) 1 Mos. 15, 21. [11]) 4 Mos. 13, 29.

kring Jerusalem, der efter dem kaldtes Jebus[1]). — Kongen af Jerusalem var i Spidsen for det Forbund, som sluttedes mod Gibeon, fordi det havde svigtet i Kampen mod den fælles Fiende[2]). Naar Kongen af Jerusalem, ligesom de andre forbundne Konger, her kaldes amoritisk[3]), da er „Amorit“ brugt som Fællesnavn for Stammerne ligesom 1 Mos. 15, 16. I Josvas Dage magtede Judas Børn ikke at fordrive Jebusiterne fra Jerusalem; Jebusiterne bleve boende sammen med Judas Børn „indtil denne Dag“[4]).

Strax efter Josvas Død toge Judas Børn Jerusalem[5]); men Borgen Zion blev først tagen af David[6]). — Jebusiterne bleve udryddede eller fordrevne. Enkelte synes at have faaet Lov til at blive boende. Saaledes boede Arauna af kongelig Æt paa Moria, hvor han havde en Laave, som David kjøbte af ham til Plads for det Tempel, som skulde bygges[7]). — Josefus fortæller, at Arauna blev sparet, da Byen blev tagen, fordi han var Davids gode Ven[8]).

4) Heviterne stødte første Gang sammen med Hebræerne i Jakobs Dage. Da han kom tilbage fra Mesopotamien, leirede han sig foran Byen Sikem og kjøbte det Stykke Jord, hvorpaa han havde reist sit Telt, af Landets Fyrste, Heviten Hemors Sønner. En af Sønnerne, som hed Sikem, bortførte Dina, Jakobs Datter. Hendes Heelbrødre, Simeon og Levi, sluttede med Svig Forlig med Indbyggerne og gjorde dem trygge, gik saa ind i Byen og dræbte Mændene og bortførte Kvinder og Børn med alt Kvæg og Gods. — Man maa slutte, at Heviterne, ialfald paa den Kant af Palæstina, have været

---

1) Josv. 15, 8. 18, 16. Dom. 19, 10. 1 Kron. 11, 4. 5.
2) Josv. 9. 10. § 3. 1. 4. 3) Josv. 10, 5. 4) Josv. 15, 63.
5) Dom. 1, 8. 6) 2 Sam. 5, 7. 1 Kron. 11, 5.
7) 2 Sam. 24, 16—24. 1 Kron. 21, 21—25. 22, 1.
8) Jød. Hist. 7. 13. 4.

faatallige og have maaskee ikke boet udenfor Sikem; ellers maae de have været ligesaa ukrigerske, som de ved Forliget havde viist sig godtroende; thi Jakob frygter ikke for Hævn af dem, men af „Landets Indbyggere, Kana'aniterne og Feresiterne“ [1]). — Det var vel ikke ret længe efter Simeons og Levis blodige Gjerning, at Heviten Zibeon gav Esau sin Sønnedatter til Hustru [2]).

Ved Israeliternes Indvandring fra Ægypten boede Heviterne ved Foden af Hermon [3]) og nordenfor Jerusalem, hvor Gibeon, „der var en stor Stad, som en af Kongestæderne“ [4]), var deres Hovedby.

Medens de øvrige Heviter, ligesom de andre Kana'aniter, rustede sig til fælles Kamp mod Josva, indgik Heviterne i Gibeon og 3 andre Byer ved List Forbund med ham; de undgik saaledes at blive udryddede, men dømtes til at forrette Tjeneste som Vedhuggere og Vandbærere ved Herrens Huus [5]).

5) Feresiterne vare Kana'aniternes Naboer og boede ved Abrahams Indvandring „i Landet“ [6]), det er rimeligvis Bjerglandet omkring Sikem, hvor de senere træffes [7]). — De boede ogsaa længere mod Syd i det Strøg, som tilfaldt Juda og Simeon. Efter Josvas Død sagde Juda til Simeon: „drag op med mig til min Lod, saa vil jeg drage med dig til din Lod“, og Simeon drog med ham. Og Herren gav Kana'aniterne og Feresiterne i deres Haand, og de sloge dem i Besek 10,000 Mand. Men Adoni-Besek (ↄ: Fyrsten af Besek), flyede, og de grebe ham og hug hans Tommelfingre og Tommeltæer af. Da sagde Adoni-Besek: 70 Konger med afhugne Tommelfingre og Tommeltæer have sanket Smuler

---

1) 1 Mos. 33, 18—20. 34. 2) 1 Mos. 36, 2. 3) Josv. 11, 3.
4) Josv. 10, 2. 5) Josv. 9. 11, 19. 6) 1 Mos. 13, 7.
7) 1 Mos. 34, 30. Josv. 11, 3. 17, 15.

under mit Bord; saaledes som jeg har gjort, har Gud gjengjældt mig [1]). — Besek er endnu ikke fundet igjen.

6) Girgasiterne nævnes 7 Gange [2]), men uden at der fortælles nærmere om dem; kun veed man, at de efter 5 Mos. 7, 1 og Josv. 24, 11 boede vestenfor Jordan. Allerede Josefus har udtalt, at man Intet vidste om dem uden Navnet [3]).

7) Kana'aniterne vare den mægtigste af de Stammer, som vare Efterkommere af Kana'an og boede i Palæstina. Deraf kommer det, at „Kana'aniter" snart bruges som Fællesnavn for alle de kana'anitiske Stammer [4]), snart om en enkelt af disse Stammer [5]). Paa fine Steder er det uvist, i hvilken af disse Betydninger det er brugt [6]).

Kana'aniter, i snever Betydning, omtales første Gang i Abrahams Historie. Han havde opslaaet sit Telt mellem Betel og Ai, da Trætten om Græsgangene opstod mellem hans og Lots Hyrder. Denne Trætte var des mere ukjærkommen, som Kana'aniterne og Fereſiterne dengang boede i Landet ɔ: omkring Betel og Ai. De kunne forresten dengang ikke have været talrige; thi Abraham siger til Lot: „ligger ikke hele Landet aabent for dig? Drager du til Venstre, vil jeg drage til Høire, og, drager du til Høire, vil jeg drage til Venstre" [7]).

Ved Israeliternes Indvandring fra Ægypten havde Kana'aniterne voxet til stort Folk: de boede „ved Havet og ved Siden af Jordan" [8]) „baade i Øst og i Vest" [9]).

---

[1]) Dom. 1, 5—7.

[2]) 1 Mos. 10, 16. 15, 21. 5 Mos. 7, 1. Josv. 3, 10. 24, 11. 1 Kron. 1, 14. Neh. 9, 8.

[3]) Jød. Hist. 1, 6. 2.

[4]) 1 Mos. 10, 19. 12, 6. 24, 3. 37. 2 Mos. 13, 11.

[5]) For Ex. 2 Mos. 3, 8. 5 Mos. 7, 1.

[6]) For Ex. 1 Mos. 38, 2; 50, 11. [7]) 1 Mos. 13, 8—9.

[8]) 4 Mos. 13, 29. [9]) Josv. 11, 3.

De have saaledes havt inde Kystlandet fra Filistæa til Fenicien, Isre'els Slette [1]) og Jordans Dalføre til opimod Hermon, hvor Heviterne boede [2]); de havde ogsaa, ialfald i Dommernes Tid [3]), inde Galilæas Bjergland.

Kana'aniterne vare med saavel i det Forbund, som Kongerne i Syd sluttede mod Josva [4]), som i det langt stærkere Forbund, som Kongerne i Nord sluttede mod ham; for det sidste, hvorom nu skal fortælles, stode de i Spidsen.

„Jabin, Konge i Hazor [5]), sendte Bud til Kongerne i Nord, i Bjerglandet og paa den øde Mark søndenfor Gennesarets Sø, og i Lavlandet, og til Kana'aniterne i Øst og i Vest. Og de droge ud, et talrigt Folk, som Sanden, der er ved Havets Bred, i Mangfoldighed, og Heste og Vogne saare mange. Og alle disse Konger traf Aftale med hverandre, og de kom og leirede sig tilsammen ved Vandet Merom for at stride mod Israel. Da sagde Herren til Josva: „frygt ikke for dem; thi imorgen ved denne Tid lægger jeg dem allesammen for Israels Ansigt ihjelslagne; paa deres Heste skal du skjære Haserne over, og deres Vogne skal du opbrænde med Ild". Og Josva og alt Krigsfolket med ham kom brat over dem ved Vandet Merom og faldt over dem. Og Herren gav dem i Israels Haand, og de sloge dem og forfulgte dem indtil det store Sidon; og de sloge dem, saa at de ikke levnede dem nogen Undkommen. Og Josva tog Hazor og slog hver Sjæl i den og opbrændte den med Ild" [6]).

Hazor reiste sig af Asken. Omkring 200 Aar senere, i Dommernes Dage, boede Jabin, rimeligviis en Ætling af den forrige, i Hazor. Han kaldes Kana'ans Konge og var mægtig nok til at undertrykke Israel i 20 Aar;

---

[1]) Josv. 17, 16. [2]) § 3. 1. 4. [3]) Dom. 1, 33.
[4]) Josv. 9, 1. 2. § 3 1. 2. [5]) Nordenfor Merom Sø.
[6]) Josv. 11, 1—11.

„thi han havde 900 Jernvogne". Da manede Debora Barak op; Sisera, Jabins Hærfører, blev slagen og dræbt, og Israels Haand blev mere og mere tung over Jabin, som maatte bukke under [1]).

Kana'aniterne svinde efterhaanden af Historien. Dog forekommer Navnet endnu paa Kristi Tid. „Jesus drog hen til Tyrus's og Sidons Egne. Og se, en kananæisk Kvinde kom ud fra disse Egne" o. s. v. [2]). Den kananæiske Kvinde har boet udenfor Palæstina, i Fønicien. Markus kalder hende „en græsk Kvinde, af syrofønicisk Slægt" [3]). Fønicierne vare Kana'aniter [4]).

2. Jøder.

Jøderne udgjorde det overveiende Fleertal af Palæstinas Indbyggere fra 1400 til den jødiske Stats Undergang Aar 70 ef. Kr.

3. Grækere.

Efter Alexander den Store († 323), under Ptolomæernes og Seleucidernes Herredømme, havde mange Grækere flyttet ind i Landet. Af Indskrifter maa sluttes, at Basan var omtrent bleven græsk. — Fra 70 til 637 ef. Kr. vare først Romerne og siden Grækerne Herrer i Landet, og mange af dem flyttede ind. I den første Tid udgjorde vel Jøder og Samaritaner fremdeles Fleertallet af Indbyggerne; men Jøderne bleve næsten udryddede i Opføret under Keiser Hadrian 132—135 og Samaritanerne i Oprørene 476 og 529.

4. Arabere.

Araberne toge Palæstina 637. I de første Tider have vel Grækerne vedblevet at udgjøre Fleertallet af

---

[1]) Dom. 4. [2]) Matt. 15, 21—28. [3]) Mark. 7, 26.
[4]) 1 Mos. 10, 15. 19.

Indbyggerne; men efterhaanden blev det seierrige Folk overvægtigt i Tal og udgjøre nu den store Fleerhed af Indbyggerne.

Foruden disse 4 Hovedfolk have mindre Folkefærd og Slægter af andre Ætter boet i Landet. Af dem skulle her 3 særskilt omtales.

5. Refaiterne.

Refaiterne vare et Kjæmpefolk eller rettere en Kjæmpeslægt af uvis Æt. De boede i Asterot-Karnaim i Basan. De bleve slagne af Kedorlaomer [1]), og det var vel ved dette Mandefald, at de bleve saa svækkede, at Amoriterne kunde sætte over Jordan og tage deres Land [2]). Og, Basans Konge paa Mose Tid, var af denne Kjæmpeæt; den var nu sin Undergang nær; thi „Og var alene tilbage af de overblevne Kjæmper". Hans Jernseng, 9 Alen lang og 4 Alen bred, efter en Mands Forarm at regne, gjemtes i lang Tid i Ammons Hovedstad Rabba [3]).

Hvorledes Refaiten Og var bleven Konge over sin Æts Overvindere Amoriterne, er ikke fortalt; hans Størrelse tør have havt sin Deel i, at han blev kaaret til den kongelige Værdighed.

6. Anakiterne.

Anakiterne, en anden Kjæmpeslægt, ligeledes af uvis Æt, omtales først under Moses. Det var dem, som ved sin Størrelse skræmte de Mænd, som Moses havde sendt for at speide Landet. „Vi saa der Kjæmperne, Anaks Børn af Kjæmpeslægten, og vi vare i vore Øine som Græshopper, og ligesaa vare vi i deres Øine" [4]). — De boede dengang i Hebron og Bjerglandet deromkring,

---

[1]) 1 Mos. 14, 5. [2]) § 3. 1. 2.
[3]) 5 Mos. 3, 11. Josv. 13, 12. [4]) 4 Mos. 13, 33.

hvorfra de havde fordrevet Hetiterne [1]) og Amoriterne [2]). Josva udryddede dem, saa at kun nogle faae reddede sig til Filisternes Land og boede i Gasa, Gat og Asdod [3]). — Fra de undkomne Anakiter stammede rimeligviis Goliat og hans 4 Brødre, der faldt for Davids og hans Tjeneres Haand. Den ene af dem var vanskabt: han havde 6 Fingre paa hver Haand og 6 Tæer paa hver Fod. Deres Fader, som hedte Rafa, boede i Gat. Efter Slægtens lange Ophold i Gat kaldes de ikke længere Anakiter, men Filistere eller Gatiter [4]).

7. Filister.

Filisterne stammede gjennem Mizraim ɔ: Ægypterne fra Kam, Noas yngste Søn [5]). De boede først i Kaftor [6]) og kaldtes Kaftorer [7]). Kaftor kaldes „J" [8]), der betyder baade Kystland og Ø. De ældre Oversættere, ligefra de 70 Fortolkere, gjengive, paa Grund af Navneligheden, Kaftor ved Kappodocien. Kappodocien strakte sig i ældre Tider lige til det Sorte Hav, da det omfattede det Landskab, som senere kaldtes Pontus, og „Kystland" passer saaledes paa det. Men Navneligheden er svunden, siden man af de assyriske Indskrifter har lært, at Landets Navn egentlig er Katpatuk eller Katapatuka. — Da Filisterne ogsaa kaldes Kereti eller Keretim [9]), har man, igjen paa Grund af Navneligheden, sluttet, at Filisterne kaldtes saa, fordi de først boede paa Kreta. Men Kreta ligger udenfor det Strøg, som havdes inde af den ægyptiske Æt, til hvilke Filisterne hørte. Og Kereti, der el-

---

1) § 3 1. 1. 2) § 3 1. 2. 3) Josv. 11, 21. 22.
4) 1 Sam. 17, 4. 10. 2 Sam. 21, 15—22. 1 Krøn. 20, 4—8.
5) 1 Mos. 10, 6. 13. 14. 1 Krøn. 1, 8. 11. 12.
6) Jr. 47, 4. Amos 9, 7. 7) 5 Mos. 2, 23. 8) Jr. 47, 4.
9) 1 Sam. 30, 14. Ez. 25, 16; Zef. 2, 5.

lers betyder Skarpretter, har snarere været et Ogenavn paa Filisterne.

Da Filisterne i „Folkelisten" sættes mellem Folkefærd, som boede i Ægypten og det østlige Nordafrika [1]), er det naturligst at søge deres Stammeland i disse Egne. Og her træffer man en stor Lighed mellem Kaftor og Ægyptens gamle Navn. Man lærer nemlig af Hieroglyferne, at Ægyptens Navn i ældste Tider lød Kubt, Kabt eller Kebt-hor. Navnet finder man igjen i Kopter, som Levningerne af de gamle Ægypter kaldes, og i det græske Aigyptos, der er dannet ved foran at sætte det græske Ai (=a), der betyder Land. Man slutter saaledes, vist ikke for rask, naar man lægger „Kystlandet" Kaftor i Ægypten, ved Middelhavet.

Fra Ægypten vandrede Filisterne ud til Kana'an og udryddede aldeles Avviterne, en kana'anitisk Stamme, „der boede i Landsbyerne lige til Gasa", og boede i deres Sted [2]). De bleve nu kaldte Filister ɔ: Indvandrede, og deres nye Hjem blev kaldt Filistæa. — Tiden for deres Indvandring er ikke opgiven; kun veed man, at den ligger før Abrahams Indvandring; thi „Abraham sluttede Forbund med Abimelek, Filisternes Konge i Gerar, og Abraham boede som Fremmed i Filisternes Land i lang Tid" [3]).

Filisternes Historie hænger saa sammen med Israeliternes, at vi faae henvise til Bibelhistorien og her indskrænke os til følgende Hovedtræk. Filistæa laa paa Sletten Sefela [4]), langs Middelhavet, mellem Joppe og Ægyptens Bæk. Længden var omtrent 10 og Bredden omtrent 2 geogr. M. Det havde allerede paa Josvas Tid [5]) 5 Hovedstæder, Gasa, Askalon, Asdod, Gat og

---

[1]) 1 Mos. 10, 13. 14. 1 Krøn. 1, 10. 12. [2]) 5 Mos. 2, 23.
[3]) 1 Mos. 20, 1. 2. 21, 32. 34. [4]) § 8. 1. 3.
[5]) Josv. 13, 3.

Ekron, som udgjorde et Forbund; hver Stad havde sin Fyrste.

Da Israeliterne droge ud af Aegypten, vare Filisterne mægtige nok til at sætte Skræk i dem: „da Farao lod Folket fare, førte Gud dem ikke paa Veien til Filisternes Land, skjønt den var den nærmeste; thi Gud sagde: Folket kunde angre, naar de saa Krig for sig, og vende tilbage til Aegypten“ [1]).

Josva tog ikke Filistæa [2]). Efter Josvas Død tog Juda Stamme Gasa, Askalon og Ekron [3]), men tabte dem igjen, rimeligviis efter kort Eie. — Kampen mellem de 2 Folk varede igjennem Aarhundreder. Filisterne bleve Arvefiender, som Israeliterne hverken kunde udrydde eller varig underkue. Til sine Tider gav Herren dem i Filisternes Haand. De havde staaet under Filisterne i 40 Aar, da Herren opreiste dem en Frelser i Samson [4]). — I Elis sidste Dage sloge Filisterne dem aldeles og bortførte Pagtens Ark til Asdod [5]). — Da Herrens Aand var vegen fra Saul, maatte han vige for Filisterne og endte sit Liv ved sin egen Haand paa Gilboa Bjerg [6]). — David ydmygede Filisterne og „tog Hovedstadens Tøile af deres Haand“ [7]) ɔ: lagde Hovedstaden under sig. Gat var dengang Hovedstad [8]), og Kongen hed rimeligviis Akis og var den samme, som havde modtaget David vel, da han flyede for Saul [9]). Han synes at have faaet Lov til at raade over Gat, rimeligviis som Underkonge; thi han eller hans Aetling af samme Navn kaldes Konge i Gat i Begyndelsen af Salomos Styrelse [10]), skjønt det strax efter fortælles, at Filisterne bragte Salomo Skat og tjente ham alle hans Livs Dage [11]).

---

[1]) 2 Mos. 13, 17. [2]) Josv. 13, 1—3. [3]) Dom. 1, 18.
[4]) Dom. 13, 1. 5. [5]) 1 Sam. 4. 5, 1.
[6]) 1 Sam. 28, 15. 31, 4. [7]) 2 Sam. 8, 1. [8]) 1 Kron. 18, 1.
[9]) 1 Sam. 27, 2. 3. 29, 2—11. [10]) 1 Kong. 2, 39.
[11]) 1 Kong. 4, 21. 24.

Da Jødernes Magt var svækket ved Rigets Deling i Juda og Israels Rige (975), rystede Filisterne Aaget af sig og kjæmpede med skiftende Held mod sine Arvefiender.

Da Assyrien og senere Babylonien stred med Ægypten om Herredømmet i Østerland, bleve Filisterne stedte mellem en dobbelt Ild; thi de Krigendes Vei gik gjennem Filistæa. — Tartan, den assyriske Konge Sargons Hærfører, tog Asdod i Ezekias's Dage, omkring 720[1]). — Byen blev rimeligvis i Assyriens Magt, indtil Psammetik, Ægyptens Konge, et 100 Aar senere tog den efter 29 Aars Beleiring, den længste, man kjender[2]).

Da Jerusalem blev taget og Folket bortført til Babel, gave Filisterne sit gamle Had Luft, „idet de øvede Hævn af ganske Hjerte", hvorfor Ezekiel truer dem med haarde Straffe[3]). — Efter Hjemkomsten fra Babel synes det gamle Had at være kjølnet; thi Jøderne ægtede asdoditiske Kvinder, til stor Forargelse for Nehemias[4]).

Alexander den Store tog 332 paa sit Tog til Ægypten Gasa efter 2 Maaneders Beleiring. — 312 vandt Ptolomæus Lagi en stor Seier ved Gasa, og Filistæa med det øvrige Palæstina kom under Ægypten. — Et 100 Aar derefter underkastede Filistæa med det øvrige Palæstina sig frivillig Antiokus den Store og stod saa under Syrien.

I Makkabæernes Kampe mod de syriske Konger toge Stæderne i Filistæa Deel[5]); men Navnene „Filistæa" og „Filister" forekomme ikke; Filistæa var forvansket til Palæstina, der brugtes om hele Landet fra Ægyptens

---

[1]) Es. 20, 1. [2]) Herodot 2, 157.

[3]) Ez. 25, 15—17.

[4]) Neh. 13, 23—25.

[5]) Se for Ex. 1 Mak. 10, 86.

Vest til Libanon. — Aar 63 lagde Pompeius Filistæa under Provinsen Syrien[1]).

---

§ 4. Tungemaal.

Kana'aniternes Tungemaal var det samme som eller lignede i høi Grad det, som senere fik Navn af Hebraisk. Det sluttes: 1) af Navne paa kana'anitiske Mænd, Byer og Elve, som ere aldeles hebraiske for Ex. Melkisedek[2]) ɔ: Retfærdighedens Konge, Adonisedek[3]) ɔ: Retfærdighedens Herre, Efrat ɔ: den Frugtbare, det gamle Navn paa Betlehem[4]) ɔ: Brødhuus, Jordan[5]) ɔ: Elven; 2) af Levningerne af det føniciske Sprog, som ligne det hebraiske. Fønicierne vare Kana'aniter[6]).

Lige til vore Dage er det blevet almindelig lært og troet, at Hebraisk var Abrahams Modersmaal, og at han indførte det i Kana'an ved sin Indvandring fra Mesopotamien. Abraham stammede fra Sem, Noas Førstefødte, som havde faaet Faderens første Velsignelse[7]). Det laa derfor nær for Mange at troe, at „det hellige Tungemaal" maatte være denne Slægts Arv og Eie. Enkelte have gaaet videre og udtalt, at det Sprog, som taltes før Sprogforvirringen ved Babel, var blevet reddet i det hebraiske. Den sidste Paastand staaer i ligefrem Strid med Bibelens Ord, at „Herren forvirrede al Jordens Tungemaal"[8]).

Det Sprog, som taltes i Abrahams Slægt, var det ara-

---

1) Jos. Jød. Hist. 14, 4. 5. 2) 1 Mos. 14, 18. 3) Jos. 10, 1. 4) 1 Mos. 35, 19. 5) 1 Mos. 13, 10. 6) 1 Mos. 10, 15. 7) 1 Mos. 9, 26. 8) 1 Mos. 11, 9.

mæiske eller syriske. Det sees af 1 Mos. 31, 45—47: „Jakob tog en Steen og reiste den op til en Mindestøtte. Og han sagde til sine Frænder: sanker Stene, og de toge Stene og gjorde en stor Hob. Og Laban kaldte den Jegar-Sahaduta og Jakob kaldte den Galed". Begge Navne betyde „Vidnesbyrdets Hob;" det første er Aramæisk, det andet er Hebraisk. Abrahams Modersmaal var saaledes Aramæisk, og han maatte lære Hebraisk, da han kom ind i Kana'an; det kunde ikke falde vanskeligt; thi Aramæisk og Hebraisk ere Søstersprog. — Om Kana'an siger Noa: „forbandet være Kana'an"[1])! „Det hellige Tungemaal" taltes saaledes oprindelig ikke af den Velsignedes, men af den Forbandedes Efterkommere.

Filisterne vare af samme Æt som Ægypterne og have vel talt Koptisk. Ægypterne kunde ikke forstaae Hebræerne, men Tolk var imellem dem, som vi læse i Josefs Historie[2]). Filisterne maae imidlertid efter sin Indvandring i Kana'an have talt Hebraisk; thi deres Navne for Ex. Abimelek ɔ: Kongens Fader[3]), ere hebraiske, og der er ikke Spor af, at der var Tolk mellem Abimelek og Abraham. „Be'erseba" betyder „Edens Brønd" i det Sprog, som begge talte[4]). Hebraisk var saaledes Landets Sprog ligefra de ældste Tider, og det holdt sig, om ikke enevældig i de sidste Tider, til den jødiske Stats Undergang 70 ef. Kr. — Det G. T.s Skrifter ere, med Undtagelse af enkelte kaldaiske Stykker hos Daniel og Esras, skrevne paa dette Sprog, og det brugtes vist altid i Synagogen, hvor Bibelen blev oplæst. Men efter Hjemkomsten fra Babel blev Folkesproget stærkt paavirket af det Aramæiske, og der opstod en Mundart, som man pleier at kalde den syro-kaldaiske, men som i N. T. fremdeles kaldes Hebraisk[5]).

---

[1]) 1 Mos. 9, 25. [2]) 1 Mos. 42, 23. [3]) 1 Mos. 20, 2.
[4]) 1 Mos. 21, 31. [5]) Joh. 19, 20. Ap.s Gjr. 21, 40; 26, 14.

Fra Alexander den Stores († 323) Tid fik Græsk mere og mere Indgang, og paa Kristi Tid forstode Indbyggerne i Jerusalem, Søstæderne, Galilæa og Basan det Slags Græsk, som kaldes det hellenistiske; Ordene ere græske, men Ordføiningen er tildeels hebraisk. I det Sprog ere vore Evangelier skrevne, og paa det talte Jøderne med de romerske Statholdere for Ex. med Pilatus ved Klagen mod Jesus. — Det græske Sprog var Landets Sprog fra 70 ef. Kr. til 637.

Siden 637, da Araberne toge Landet, har Arabisk trængt mere og mere igjennem; det tales nu af alle Indfødte, og Kjendskab til det kan ikke vel undværes af Nogen, der for længere Tid vil færdes i Landet. Af 20 Mennesker der tale formeentlig 19 intet Sprog uden Arabisk. Samaritanerne, som alle ere fødte og fostrede i Sikem, tale kun Arabisk; deres Gudstjeneste foregaaer paa Hebraisk. — De indfødte Jøders Sprog er Arabisk; de fremmede Jøder, af hvilke der hvert Aar indvandrer flere, tale sig imellem sit Fødelands Sprog. Gudstjenesten foregaaer paa Hebraisk.

De indfødte Kristnes Sprog er Arabisk; Munkene, af hvilke formeentlig ingen er indfødt, tale det Lands Sprog, hvorfra de ere komne; de fleste Munke ere Italienere og Grækere. — Gudstjenesten holdes i den romerske Kirke paa Latin, i den græske paa Arabisk, og i den armeniske paa Armenisk. — I den protestantiske Kirke, som 1841 grundedes i Jerusalem af England og Preussen, holdes Gudstjenesten skifteviis paa Arabisk, Engelsk og Tydsk og stundom paa Hebraisk. — Krigsfolket og Embedsmændene ere Tyrker; forsaavidt de forstaae et fremmed Sprog, er det vel Arabisk.

---

§ 5. Religion.

4 Religioner have afløst hverandre i det Hellige Land.

1. Kana'aniternes Religion var Afgudsdyrkelse; dereres „vederstyggelige" Afguder kaldtes med et fælles Navn „Ba'al'er" [1]) eller Herrer. — Filisternes fornemste Gud var Dagon, der havde et Tempel i Gasa [2]) og i Asdod [3]); i den sidste By havde han et Tempel og dyrkedes endnu i Makkabæernes Dage [4]). Dagon havde Fiskekrop med Menneskehoved og Menneskehænder. — Astoret eller Astarte ɔ: Gudinden for Kjærlighed havde et berømt Tempel i Askalon [5]). Ba'al-Sebub eller Be'el-Sebub var Ekrons Gud; til ham vilde Ahasia, Judas Konge, sende Bud med Spørgsmaal, om han skulde komme sig af sin Sygdom; Elias gik Sendebudene imøde og bød dem at vende om [6]).

2. Den jødiske Religion raadede, rigtignok under stadig Kamp med Afguderiet, fra 1400 til 70 ef. Kr.

3. Fra 70 til 323 ef. Kr. kjæmpede Kristendommen først med Jødedommen og efter 135 især med græsk-romersk Hedendom om Herredømmet.

Fra 323, da Konstantin blev Enekeiser og hævede Kristendommen til Statsreligion, vandt denne meer og meer Indgang. Konstantin byggede en pragtfuld Kirke over Kristi Grav — rimeligviis paa Moria — og en anden ved Abrahams formeentlige Eeg i Mamre Lund, nordenfor Hebron [7]), og hans Moder Keiserinde Helena byggede en Kirke over Kristi Fødselssted i Betlehem og en

[1]) Dom. 2, 11. [2]) Dom. 16, 23—30.
[3]) 1 Sam. 5, 1—5. 1 Krøn. 10, 10. [4]) 1 Mak. 10, 83.
[5]) 1 Sam. 31, 10. Herodot 1, 105. [6]) 2 Kong. 1, 2—6.
[7]) Se Abrahams Eeg § 16. 3. 1.

indviet paa Toppen af Oliebjerget til Minde om Himmelfarten, og Valfarterne kom i Gang. Jerusalem blev heelt igjennem en kristen By, og de Kristnes Tal blev aldeles overveiende hele Landet over indtil 637.

4. Siden 637, da Araberne toge Landet, har Muhamedanismen raadet der, naar undtages i Halvdelen af Korstogenes Tid; fra 1099 til 1187 vaiede Korsets Fane fra Jerusalems Kupler og Taarne. Med Akka faldt 1292 den sidste Levning af det kristne Herredømme, og Muhamedanismen fik mere og mere Overhaand; af 20 Mennesker ere nu 16—17 Muhamedanere i Kristendommens Moderland [1].

§ 6. Inddeling.

I Kana'aniternes Dage er der ikke Tale om nogen Inddeling, før Amoriterne havde taget Landet østenfor Jordan. Da deeltes hele Landet i Kana'an, Gilead og Basan.

Da Israeliterne havde taget Landet, deeltes det mellem de 12 Stammer, af hvilke Ruben, Gad og halve Manasse Stamme boede østenfor Jordan.

Efter Salomos Død 975, deeltes Landet i 2 Riger, Juda Rige og Israels Rige. Juda Rige bestod af 2 Stammer, Juda og Benjamin. Simeon, som havde faaet Lod i Juda, hvis Lod var for stor [2]), var gaaet op i Juda og nævnes næsten ikke efter Rigets Deling. — Manasse, af hvilken en Halvdeel boede østenfor og en anden vestenfor Jordan, regnedes for 2 Stammer, og saaledes kom Israels Rige til at bestaae af 10 Stammer.

[1]) § 7. 7. [2]) Josv. 19, 9.

Paa Kristi Tid deeltes Landet i Judæa, Samaria og Galilæa; Judæa laa i Syd, Samaria i Midten og Galilæa i Nord. — Gilead kaldtes Peræa; Basan var deelt i flere Landskaber med egne Navne [1]).

Nu er det lagt til Syrien og staaer under den tyrkiske Pasja, som boer i Damaskus.

---

§ 7,

som handler om Folkemængden og udgjør henimod 1 Ark, er trykt i „Folkevennen" 15 Aarg. 2 Hefte, 1866.

---

§ 8. Sletter. Bjerge. Dale.

Palæstina er af Naturen deelt i 4 Hovedstrøg, som løbe jævnsides fra Nord mod Syd.

1. To Sletter langs Middelhavet.
2. Et toppet eller snarere kollet Bjergland vestenfor Jordan.
3. Jordans Dalføre.
4. En Høislette østenfor Jordan.

Palæstinas Bjerge og Dale staae i saadan Sammenhæng med Landet nordenfor, at nogle Linier om dette

---

[1]) § 8. 4. 5.

maae skilles forud, for at det Følgende kan blive ret forstaaeligt.

I Syrien, langs Middelhavet, løber et Fjeld, som har en Længde af omkring 25 og ved Foden en Bredde af omkring 5 geogr. M. Det er høiest mod Nord og minker efterhaanden mod Syd. De høiere Strøg er ofte sneklædte, og paa de høieste Toppe bliver Sneen liggende hele Aaret igjennem. Dor el-Kodib, Libanons høieste Top, naaer næsten op til 10,000 Fod. De glittrende Tinder, der kunne øines lige fra Cyperns Strande, er det første Syn, som den Søfarende faaer af Syrien. De kunne ogsaa sees paa ret langt Hold fra andre Kanter. Intet Under derfor, at hele Fjeldet har faaet Navn af Libanon eller det Hvide Fjeld.

Mod Øst har Libanon i sin hele Længde en Følgesvend, som Grækerne og Romerne efter dem kaldte Antilibanon. I Bibelen er det hele Fjeld kun omtalt 1 Gang [1]) og kaldes der „Libanon mod Solens Opgang“. Det er lavt mod Nord, men voxer i Høide mod Syd, hvor det ender i det vældige Hermon, der vender sin Bringe mod Jordans Daisøre. Hermon er 12 Gange omtalt i Bibelen. Det naaer op til over 9000 Fod og er snedækt hele Aaret igjennem. — Hermon er stoltest at see fra Syd, navnlig fra den lavt liggende Gennesarets Sø. Fra Toppen har man en vid Udsigt; dog øiner man hverken Middelhavet eller Jerusalem.

Mellem disse Fjelde ligger den 1 til 1½ geogr. M. brede Dal, som Grækerne og Romerne kaldte Cølesyrien eller Huulsyrien. Den har Held baade mod Nord og Syd; Vandskillet ligger omtrent midt i Dalen, ved Ba'albek i en Høide af 3600 Fod; derfra løber Orontes mod Nord forbi Antiokia ud i Middelhavet, og Leontes mod Syd ud i Middelhavet strax nordenfor Tyrus. — Dalen

---

[1]) Jos. 13, 5.

omtales kun 1 Gang i Bibelen [1]) og kaldes der Bikat-Aven ɔ: Ons [2]) Dal. — Araberne kalde den el-Buka ɔ: Dalen. — Bjerglandet vestenfor Jordan gaaer ud fra Libanon, Høisletten østenfor Jordan gaaer ud fra Hermon, og Jordans Dalføre hænger sammen med el-Buka, hvorfra Jordan faaer sit længste Tilløb.

1.

Sletterne langs Middelhavet.

I næsten hele Landets Længde løbe langs Middelhavet 2 Sletter, som ere skilte ved Karmel.

1) Sletten ved Akka. Den nordre Slette, som nu kaldes Sletten ved Akka, naaer ikke heelt op til Ras el-Abiad ɔ: det Hvide Forbjerg [3]), hvor Landet støder til Fønicien; i Syd hænger den sammen med Jisre'els Slette, der løber i Øst til Jordans Dalføre. — Sletten har i Bibelen intet særskilt Navn; den er vel regnet som en Deel af Jisre'els større Slette.

Mellem Akka og Karmel ligger en større Bugt, som ved Kaifa danner den bedste Havn ikke alene i Palæstina, men ogsaa i hele Syrien; den er dog ikke sikker under paalands Vind.

Fra Karmel til Gasa og videre, ind i Ørkenen, løber den søndre Slette, af hvilken fra gammel Tid Strøget mellem Cæsarea og Joppe kaldtes Saron, og Strøget mellem Joppe og Gasa kaldtes Sefela. Om Strøget nordenfor Cæsarea, der gaaer op i en Spids mellem Karmel og Havet, havde noget særskilt Navn, vides ikke. — Længden fra Karmel til Gasa er omkring 20 geogr. M. Bredden mellem Havet og Bjerglandet er ved Cæsarea henimod 2 M., ved Joppe henimod 2½ M. og Gasa omkring 6 M. — Langs Kysten løbe lave Aase og Sand-

[1]) Amos 1, 5. [2]) Efter On eller Heliopolis; se Ba'albek.

[3]) Sletten begynder lidt søndenfor, ved Ras (ɔ: Forbjerget) en-Nakura.

bakker; kun sjelden naaer Sletten, som ved Cæsarea og Joppe, lige til Havet. Kysten mangler Havne; Vigene ved Cæsarea og Joppe ere aabne mod Havet. — Sletten hæver sig opad mod Bjerglandet indtil 500 Fod over Havet.

2) Saron, der altid har den bestemte Artikel, betyder „Sletten". Det er en noget ujævn Slette, der gjennemskjæres af flere Bække, af hvilke enkelte holde Vand hele Aaret igjennem. Den bærer en Deel Eeg, som i Nord ere ordentlige Træer, men i Syd kun fortjene Navn af Dverg-Eeg. Det er vel paa Grund af disse Ege, som fordum maaskee vare større og stode tættere, at Sletten i Septuaginta eller de 70 Fortolkere kaldes Drymos ɔ: Egeskoven eller Skovlandet [1]). — Træer groe villig der, naar de lades i Fred; derom vidne Haugerne ved Jaffa og andre Byer og de Morbærtræer, som i de senere Aar ere plantede ved Bækken Ausje, og hvis Tal voxer Aar for Aar.

Saron nævnes 5 Gange i det G. T. og 1 Gang i det N. T. [2]). I det G. T. omtales Saron som et rigt og herligt Land og stilles sammen med Libanon, Basan og Karmel. — Kong Davids store Kvæg holdtes paa Græsgang i Saron [3]). — Esaias skildrer Assyrernes Hærjning saa [4]): „Landet sørger, vansmægter; Libanon staaer skamfuld, henvisner; Saron er som en øde Mark, og Basan og Karmel afryste Løvet". Og han skildrer den kommende Herlighed saa [5]): „blomstre skal Ørkenen og juble, ja juble og synge med Fryd; Libanons Herlighed er den given, Karmels og Sarons Pragt". — Meest berømt er Saron blevet ved Høisangen 2, 1, hvor Sarons

---

[1]) Den kaldes baade ὁ δρυμός og οἱ δρυμοί.

[2]) 1 Krøn. 27, 29. Es. 33, 9; 35, 2; 65, 10. Høis. 2, 1. Aps. Gjr. 9, 35. — Det Saron, som omtales 1 Krøn. 5, 16, synes at have ligget i Gilead.

[3]) 1 Krøn. 27, 29. [4]) Es. 33, 9. [5]) Es. 35, 1. 2.

Rose nævnes som Billede paa al den Ynde, som Elskeren kan ønske hos den Elskede: „jeg er Sarons Rose, Dalenes Lilie“. Ved Sarons Rose, som i den nye Bibeloversættelse er gjengivet ved „Blomst“, menes rimeligviis Strandløgen, der slaaer Synet ved sin Ynde og Høide. — Sletten kaldes endnu Saron.

3) Sefela, der altid staaer med den bestemte Artikel, betyder „Lavlandet“. Medens Saron altid er taget som Egennavn, er Sefela altid oversat i vor Bibel undtagen 1 Mak. 12, 38. Den gamle Oversættelse er hverken heldig eller overalt den samme; medens „det Lave“ er den almindelige Oversættelse, forekommer „Sletten“ Obad. 1, 19. I den nye Bibeloversættelse er Sefela altid gjengivet ved „Lavlandet“.

Sefela hører til de frugtbareste Strøg i Palæstina. Juda Stamme fik der 42 Stæder, blandt dem Ekron, Asdod og Gasa, med underliggende Landsbyer [1]). Sletten i sin hele Vidde er skikket til Kornavl og kan give rig Grøde; nede ved Gerar saaede Isak og fik 100 Fold [2]). — Man seer for Tiden Agre nok, og i Syd skulle de staae frodige; de Agre, som Forfatteren saa 1863 mellem Joppe og Bjerglandet paa Veien til Jerusalem, vare ikke lystelige. Bonden er ikke sikker paa at høste Frugterne af sin Flid. Beduinernes Røvertog naae vistnok ikke saa langt; men han er ikke sikker for de tyrkiske Embedsmænd, som søge at pine ud af ham, hvad de kunne.

Slettens Rigdom og Beliggenhed gjorde den til Hjem for Krige og Hærtog. Her kjæmpede i Aarhundreder Israeliterne mod Filisterne; her slog Samson Filisterne og satte Ild saavel paa deres Kornbaand som staaende Korn og Oliehaver [3]). — Herigjennem lagde Ægyptens Konge Neko sin Vei, da han 609 rykkede mod Nebukad-

---

[1]) Josv. 15, 33—47. [2]) 1 Mos. 26, 12. [3]) Dom. 15, 4. 5.

nezar, og ligesaa Napoleon, da han 1799 rykkede mod Syrien.

Dom. 16, 1—3 fortælles, at Samson gik ind til en Skjøge i Gasa. Borgerne lurede om Natten paa ham ved Byens Port; ved Midnat stod Samson op, greb i Dørene og Dørstolperne og rykkede dem op tilligemed Bommen og bar dem op „paa Bjerget, som er ligeoverfor Hebron". — Fra Gasa til Hebron er omtring 10 geogr. M. En Fjerdingsvei fra Gasa, ved en af Veiene til Hebron, ligger en Haug, som kaldes el-Montar ɔ: Bakken. Efter et Sagn blandt Latinerne var det derop, at Samson bar Dørene. Man maa da oversætte: „paa Bjerget, som ligger henimod Hebron". Beliggenheden passer, og Ordet, som er oversat ved „ligeoverfor" kan betyde „henimod" ɔ: „i Retningen mod" [1]); men „Bjerg" kan neppe bruges om en Haug som el-Montar.

Det sydlige Strøg af Sefela tilligemed det sydlige Strøg af Bjerglandet vestenfor Jordan kaldtes under Eet „Sydlandet" [2]). — Navnet „Sefela" er ikke længere kjendt i Landet.

2.
Bjerglandet vestenfor Jordan.

Bjerglandet vestenfor Jordan bestaaer af en toppet eller snarere kollet Bjergryg med bratte Styrtninger og bratte Skar mod Jordan, Gennesarets Sø og det Døde Hav, og med langsomme Held og langstrakte Skar og Dalfører mod Middelhavet, Saron og Sefela.

I Nord udsender Bjergryggen 2 Aase, der ende i de lave Næs eller rettere Odder, Ras el-Abiad [3]) og Ras

---

[1]) Se 1 Mos. 18, 16; 19, 28. 1 Kong. 17, 3. 5.
[2]) 1 Mos. 13, 1. 24, 62. 4 Mos. 21, 1. 5 Mos. 34, 3. o. s. v.
[3]) Arabisk Oversættelse af de Gamles Promontorium Album ɔ: det Hvide Forbjerg.

en-Nakura[1]). Længere mod Syd skyder Karmel ud som et brat Næs.

Ved Jisre'els Slette, der sammen med Sletten ved Akka løber fra Havet til Jordans Dalføre, er Bjergryggen skilt i 2 Dele. Bjergene nordenfor Sletten kaldtes Naftalis Bjerg[2]), og søndenfor Sletten kaldtes de Efraims Bjerg[3]) eller Samarias Bjerge[4]) og Juda Bjerg[5]).

Efter denne Oversigt skulle de mærkeligere Dele af Bjerglandet vestenfor Jordan særskilt omhandles.

Bjergene nordenfor Jisre'els Slette ɔ: Naftalis Bjerg. — Jisre'els Slette.

1) Den Top, paa hvilken Fæstningen ved Byen Safed knejser Nordvest for Gennesarets Sø, hæver sig 2750 Fod over Havet og sees vide om næsten fra alle Kanter.

2) Sjebel Zabud og Sjebel Jurmuk. Vest for Safed ligger en Bjerggruppe, hvis Toppe ere de høieste inden Palæstinas Grænser. Sjebel Zabud har en Høide af 3600 og Sjebel Jurmuk af henimod 4000 Fod; de ere dog ikke saa synlige fra alle Kanter som Safeds Top.

3) Hornene ved Hattin. Saa kaldes, efter Byen Hattin i Nærheden, 2 „Horn" eller Bjergknauser, som hæve sig 60 Fod op af en Slette, der ligger en 1100 Fod over Gennesarets Sø. De kaldes ogsaa Salighedernes Bjerg, da efter Sagnet Jesus derfra holdt Bjergprædikenen, hvis 9 første Vers begynde med: „Salige ere". Da Sagnet først omtales af Brocardus[6]) (1283), er det rimeligviis opkommet blandt Latinerne under Kors-

---

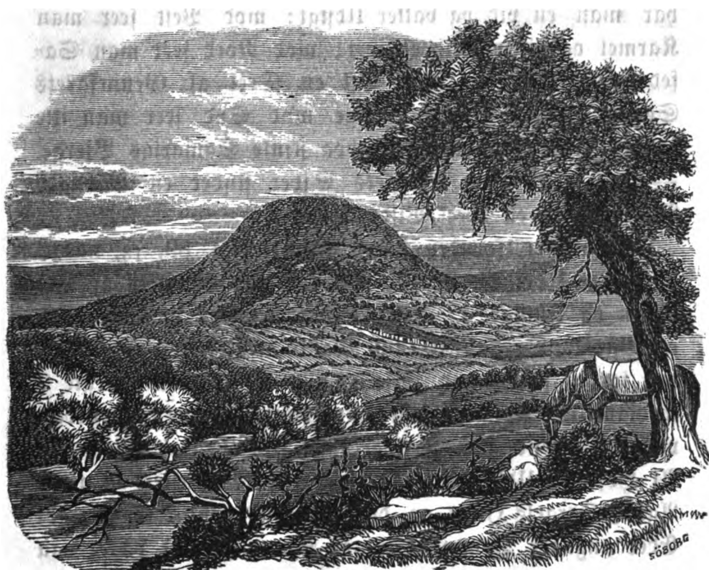
[1]) Af de Gamle kaldt Scala Tyriorum ɔ: Tyriernes Stige (Jos. Jød. Krig 2, 10. 2).

[2]) Josv. 20, 7. [3]) Josv. 20, 7. Jr. 31, 6. [4]) Jr. 31, 5.

[5]) Josv. 20, 7. [6]) Descriptio Terræ Sanctæ 4, 7.

togene. Det godkjendes ikke af den græske Kirke. Men den, som gav Hornene dette Navn, har maaskee truffet det Rette; thi Stedets Beskaffenhed svarer til Evangeliernes Fortælling, at Jesus fra et Bjerg talte til Folket, som stod paa Sletten nedenunder[1]). Og Hornene ligge heller ikke saa langt fra Kapernaum, „hvor Jesus gik ind, efterat han havde fuldført alle sine Taler i Folkets Paahør“[2]). — Sletten nedenfor Hornene har faaet en sørgelig Berømthed, da Sultan Saladin der aldeles tilintetgjorde den kristne Hær 1187. Slaget blev kaldt „Slaget ved Tiberias“ efter den største By i Nærheden. Jerusalem faldt kort efter i Seierherrens Hænder, og det var ude med de Kristnes Magt i Palæstina.

4). Tabor, et af de meest berømte Bjerge i Palæstina, hæver sig mod Nord, Øst og Syd lige op fra

Tabor, seet fra Sydvest.

---

1) Sammenlign Matt. 5, 1 med Luk. 6, 17. 20. 2) Luk. 7, 1.

Jisre'els Slette, men hænger i Vest sammen med Høiderne ved Nazaret. Opstigningen for dem, som komme fra Nazaret, er ikke videre brat, saa at man kan ride lige til Toppen. — Tabor hæver sig 1850 Fod over Havet og 1300 Fod over Jisre'els Slette.

Tabor er det vakkreste Bjerg i hele Palæstina, og Ry for Skjønhed har det nydt fra gammel Tid. Naar Salmisten udbryder [1]): „Tabor og Hermon juble i dit Navn", da er Tabor nævnt som det vakkreste og Hermon som det høieste Fjeld indenfor og ved Palæstinas Grænser. Og det var et Ord blandt Rabbinerne, at Templet vilde være reist paa Tabor, hvis ikke Herren selv havde valgt Moria. Det hæver sig som en Kegle op fra Sletten og er klædt med Grønt, Krat og Træer lige til Toppen, der danner en noget ujævn Flade. — Fra Toppen har man en vid og vakker Udsigt: mod Vest seer man Karmel og øiner Middelhavet; mod Nord seer man Safed og Hermon, og mod Øst en Deel af Gennesarets Sø og Basans Bjerge. Lige mod Syd seer man ikke langt; Lille Hermon og Gilboa skjule Samarias Bjerge. — I Krattet paa Bjergets Sider finder en Mængde Vildsviin og en Deel Vildt Tilhold.

Tabor er, foruden i nys anførte Sal. 89, 13, nævnt 5 Gange i det G. T. 1) Det laa paa Grænsen af Sebulon og Issaskar [2]). — 2) Didop stevnede paa Deboras og Baraks Opraab 10,000 Mand af Zebulon og Naftali for at stride mod Sisera [3]). — 3) Gideon spurgte 2 medianitiske Konger, som han havde fanget: „hvordan vare de Mænd, som I sloge ihjel paa Tabor" [4])? — 4) Af Hoseas's Udbrud [5]): „hører dette, I Præster, og giver Agt, I Israels Huus, og, du Kongehus, vend Øret til; thi Eder angaaer Dommen; thi en Snare have I været paa

---

[1]) Sal. 89, 13. [2]) Josv. 19, 22. [3]) Dom. 4, 6. 12. 14.
[4]) Dom. 8, 18. [5]) Hos. 5, 1.

Mizpa og et udbredt Garn paa Tabor", maa man slutte, at Afguder have været dyrkede paa Tabor, som paa andre høie Steder. — 5) Jeremias's Udraab [1]): „som Tabor blandt Bjergene og Karmel ved Havet skal Kongen komme", vidner om, at disse Bjerge vare Ordsprog for Synbarhed, Skjønhed og Kraft.

Ved Foden af Tabor, i Sydvest, laa en By, som hed Kislot=Tabor [2]). Det er rimeligviis den samme, der 1 Krøn. 6, 77 kaldes bare Tabor, og som efter samme Sted var Levitstad. Josefus kalder den Kalot [3]); nu hedder den Iksal. — Asnot=Tabor, en By i Naftali [4]), og Tabors Eeg i Nærheden af Rakels Grav ved Betlehem [5]) have Intet uden Navnet fælles med Tabors Bjerg.

I det Nye Testamente nævnes ikke Tabor.

Den græske Historieskriver Polybius fortæller [6]), at Antiokus den Store 218 kom til Atabyrion ɔ: Tabor, som har en Opstigning af meer end 15 Stadier, og ved en Krigslist tog han Byen, som han befæstede. — Josefus, der giver Tabor, som han kalder Itabyrion, en Høide af 30 Stadier (ɔ: 18000 Fod), fortæller, at han, ved Aar 66 ef. Kr., i 40 Dage havde reist en Muur omkring Sletten paa Toppen, 26 Stadier i Omfang. Vespasian sendte Placidus derhen. Indbyggerne maatte overgive sig af Mangel paa Vand, som maatte hentes op neden fra, da Byen kun fik Vand fra Regnen [7]).

Jøderne lagde gjerne for Sikkerheds Skyld Byerne paa Høider og Bjergtoppe, og det er saaledes rimeligt, at fra gammel Tid har en By ligget paa et Bjerg som Tabor. Imidlertid omtales, som vi have viist, en By

---

1) Jrm. 46, 18. 2) Josv. 19, 12.
3) Jød. Krig 3. 3. 1. „Liv." Kap. 44.
4) Josv. 19, 34. 5) 1 Sam. 10, 2. 3. 6) Hist. 5. 70.
7) Jød. Krig 2. 20. 6; 4. 1. 8.

paa Tabors Top ikke før 218 f. Kr. Da Josefus 286 Aar senere befæstede Tabor, taler han om Stedets Indbyggere; der laa altsaa ogsaa dengang en By paa Toppen; man tør saaledes sætte det som sikkert, at der i hele Mellemtiden, og ialfald paa Kristi Tid, har ligget en By deroppe. — Paa Toppen sees nu udstrakte Levninger af Fæstningsværker, som skulle skrive sig deels fra Romernes, deels fra Korstogenes Tider.

Navnet Tabor er gjængs blandt Jøder og Kristne. I Landets Sprog hedder det Djebel et-Tur.

Sin største Berømthed skylder Tabor Sagnet om, at det var deroppe, at Jesus blev forklaret for 3 af sine Disciples Øine, og at det altsaa maatte være „det hellige Bjerg", som Peter taler om [1]). Tabor nævnes første Gang som Forklarelsens Bjerg ved 342, og snart efter begyndte man at valfarte derop. „Lader os gaae op til Tabor og til Frelserens Pauluner", skriver Hieronymus († 420). — Antoninus Martyr (ved 600) taler om 3 Kirker deroppe, der skulle svare til de 3 Hytter, som Peter foreslog at bygge der. — Arkulf (697) fortæller: „Tabor er skovgroet, klædt med Blomster og yndig afrundet. Paa dets skyggefulde Top ligger en skovkranset Slette, og midt paa den hæver sig et anseligt Kloster, som huser mange Munke. Bjergets Høide er 30 Stadier (ɔ: 18000 Fod) [2]). Paa dets flade Top ligge desuden 3 navnkundige Kirker, efter Tallet af de Telte, som Peter, fuld af Fryd og Frygt, vilde opføre paa dette hellige Bjerg, idet han sagde til Herren: „det er bedst, at vi blive her; lader os opreise 3 Telte, et for dig, et for Moses og et for Elias". — Korsfarerne kjæmpede meer end een Gang med Muselmændene om Tabors Eie. Klosteret og Kirkerne fore

---

[1]) 2 Pet. 1, 18.

[2]) Denne overdrevne Opgift har vel Arkulf fra Josefus; se strax foran.

oftere ilde; 1263 bleve de jævnede med Jorden af Sultan Bibars, og Tabor var øde, lige til den russiske Keiser for nogle Aar lod opføre en vakker, græsk Kirke med tilstødende Bolig for græske Munke; Kirken var ikke fuldt færdig under Forfatterens Besøg 1863.

Er Tabor Forklarelsens Bjerg? Evangelierne nævne ikke Bjergets Navn og fortælle kun, at Jesus tog Peter, Jakob og Johannes med sig og førte dem afsides op paa et høit Bjerg [1]. — Der er høiere Bjerge deromkring, for Ex. Gilboa; men Tabor, der gaaer brat op og kun har een Top, seer høiere ud end det er, og dets Top, som ofte nok er sammenlignet med en afstumpet Kegle, syntes at maatte være et passende Sted for den underfulde Begivenhed. — Paa selve Toppen kan Begivenheden ikke være foregaaet; thi, som fortalt, laa dengang en By deroppe; det kræves heller ikke strengt af Evangeliernes Fortælling, at Forklarelsen foregik paa selve Toppen, og der maatte være Rum nok til at tage Disiplene „afsides“ paa den lange Skraaning mod Nazaret i Vest. Men andre Grunde tale afgjørende mod Sagnets Ægthed. Som senere skal vises under Cæsarea Filippi, er det langt rimeligere at søge Forklarelsens Bjerg i Nærheden af denne By. Og Sagnet taber alt Værd, da det hverken er gammelt eller eenstemmigt. Eusebius († 340), der ofte taler om Tabor, har ikke et Ord om, at den underfulde Begivenhed skulde være foregaaet der, og Pilegrimen fra Bordeaux (333) skriver saa: „ikke langt fra Himmelfartskirken paa Oliebjerget er et lidet Bjerg, hvor Herren steg op for at bede, og Moses og Elias viste sig der, da han havde Peter og Johannes med sig“.

5) Nedstyrtningens Bjerg. Luk. 4, 16—30 fortæller, „at Jesus en Sabbat stod op i Synagogen for at forelæse. Alle, som vare i Synagogen, bleve fulde af

[1]) Matt. 17, 1. Mark. 9, 2.

Brede over Slutningen af hans Tale og førte ham op paa det Høieste af Bjerget, paa hvilket deres Stad var bygget, for at styrte ham ned". Stedet maa altsaa søges i Nærheden af Nazaret; men Legenden, som ikke er ældre end Korstogene, henlægger det til et Bjerg, der styrter brat ned mod Jisre'els Slette, henimod ½ geogr. M. i Sydvest for Nazaret.

6) Lille Hermon. Inde paa Jisre'els Slette, lige i Syd for Tabor, ligger et Bjerg, som er 1800 Fod høit og saaledes kun 50 Fod lavere end Tabor. — Bjerget omtales i Bibelen under Navn af Høien More; det fremgaaer af Fortællingen om Gideons Kamp med Midianiterne. "Midianiterne og Amalekiterne og Østens Børn samlede sig sammen; og de droge over (Jordan) og leirede sig i Jisre'els Dal. — Gideon og alt Folket leirede sig ved Kilden Harod; og Midianiternes Leir var nordenfor ham, bortenfor Høien More" [1]). Jisre'els Dal ligger mellem Lille Hermon og Gilboa; og Kilden Harod kan ikke være nogen anden end den rige Kilde, som ligger ved Foden af Gilboa, i Nordvest. 1 Sam. 29, 1 kaldes den „Kilden, som er i Jisre'el" [2]), og nu Ain Jalud. — Hieronymus († 420), som dernæst omtaler Bjerget, kalder det Lille Hermon, hvilket Navn det har beholdt i Reisebeskrivelser. I Landet selv kaldes det Sjebel ed-Dahu efter Byen Dahu opimod Bjergets Top.

7) Gilboa. Paa Jisre'els Slette, lige i Syd for Tabor og Lille Hermon, ligge en Række af Høie, der kaldes Gilboa eller Gilboa Bjerg, og som med sin høieste Top naae op til 2180 Fod. — Gilboa omtales i Bibelen kun i Forbindelse med Sauls sidste Kamp. „Saul og hele Israel leirede sig paa Gilboa" [3]). „Israel leirede sig ved den Kilde, som er i Jisre'el" [4]). — Israeliternes

---

[1]) Dom. 6, 33. 7, 1. [2]) 1 Sam. 29, 1. [3]) 1 Sam. 28, 4.
[4]) 1 Sam. 29, 1.

Leir har saaledes strakt sig fra „den Kilde, som er i Jisre'el", opad Gilboa; det var ved den samme Kilde, at Gideon forhen havde slaaet Leir [1]).

Gilboa, der betyder Kildevæld, var vel fra først af Navnet paa „Kilden, som er i Jisre'el", hvorfra det blev overført paa Bjerget. — Eusebius skriver [2]), at „der paa Gilboas Bjerge ligger en stor Landsby, som hedder Gelbus;" den kaldes nu Jelbon. — Gilboa kaldes nu i Landet Sjebel Fukua, efter Byen Fukua paa den sydlige Skraaning.

8) Jisre'els Slette. Galilæas Bjerge skilles fra Samarias Bjerge ved en Slette, som naaer fra Middelhavet til Jordans Dalføre. Længden, fra Kaifa til Betsan, er 8 geogr. M., og Bredden, fra Sjenin til Tabor, 3½ geogr. M. — Sletten har Held baade mod Middelhavet i Vest, hvor den hænger sammen med Sletten ved Akka [3]) og mod Jordans Dalføre i Øst. Alt Vand, som løber mod Vest, samler sig i Bækken Kison, der løber langs Karmel og falder i Middelhavet strax nordenfor Kaifa; mod Øst løbe flere Bække, der falde i Jordan. — Vandskillet ligger ved Byen Jisre'el Nordvest for Gilboa, 600 Fod over Middelhavet og omkring 1300 Fod over Jordan. Strøget vestenfor Vandskillet er ulige større.

Inde paa Sletten ligge Lille Hermon og Gilboa, og ved dem er det østre Held deelt i 3 Dalfører: det nordre mellem Tabor og Lille Hermon, det midtre mellem Lille Hermon og Gilboa, og det søndre mellem Gilboa og et Strøg, som endnu ikke er videre kjendt.

Navnet Jisre'els Slette, som senere er blevet gjængs, forekommer ikke i G. T., der ikke kjender noget Navn paa Sletten i dens hele Vidde; det skulde da være 2

---

[1]) Se under Lille Hermon (§ 8. 2. 6).

[2]) Onomasticon, under Gelboe. [3]) § 8. 1. 1.

Sam. 2, 9, hvor „Jisre'el" snarere synes at betyde Sletten end Byen. Hovetsletten i Vest er ved Navn omtalt to Gange og kaldes Megiddos Dal[1]) efter Byen Megiddo. Dalføret mellem Lille Hermon og Gilboa kaldtes Jisre'els Dal[2]). — Da det græske Sprog fik Indgang, blev Jisre'el forvansket til Esdrelom[3]), Esdraela[4]) og Stradela[5]). Det almindelige Navn paa Sletten blev senere Esdraelons Slette lige til Nutiden, da man har optaget den gamle Form „Jisre'el". Josefus[6]) kalder Sletten „den store Slette", hvortil rimeligviis „Jisre'els Dal" ikke er regnet. — Sletten kaldes nu Merdj Ibn Amir ɔ: Amirs Børns Græsgang. Den frugtbare Slette ligger næsten øde, og af de blomstrende Stæder ere nu kun ringe Levninger tilbage.

Jisre'els Slette er Israels gamle Slagmark:

Debora og Barak samlede 10,000 Mand af Naftali og Sebulon paa Tabor, og Sisera, Jabins Hærfører, stillede sig med 900 Jernvogne og alt det Folk, som var med ham, ved Kisons Bæk. Paa Deboras Ord drog Barak ned; hele Siseras Hær faldt for Sværdets Eg; men Sisera selv faldt for en Kvindes Haand, som Debora havde forudsagt. — Debora og Barak sang en herlig Seierssang, der slutter med de Ord: saa skulle dine Fiender, Herre! omkomme; men de, som elske dig, skulle være som Solen, naar den staaer op i sin Herlighed[7]).

Alle Midianiterne, Amalekiterne og Østens Børn droge over Jordan og leirede sig i Jisre'els Dal. Gideon leirede sig med 32,000 Mand ved Kilden Harod,

---

[1]) 2 Kron. 35, 22. Sak. 12, 11.
[2]) Josv. 17, 16. Dom. 6, 33. Hos. 1, 5.
[3]) Judit 1, 8; 4, 5; 7, 3.
[4]) Eusebius Onomasticon under Jesrael.
[5]) Itinerarium Hierosolymitanum (Pilegrimen fra Bordeaux) 586.
[6]) Jød. Krig 3. 3. 1. Jød. Hist. 8. 2. 3. [7]) Dom. 4, 5.

og Midianiternes Leir var nordenfor ham, bortenfor Høien More, i Dalen. Paa Herrens Bud lod Gideon de øvrige fare og holdt hos sig 300, som Herren havde udvalgt for ham. Han deelte dem i 3 Hobe, og hver Mand havde en Basun og en tom Krukke med en Fakkel i; midt om Natten stødte de 3 Hobe i Basunerne, sloge Krukkerne itu, svingede Faklerne og raabte: „Herrens Sværd og Gideons!" Den hele Leir løb omkring og skreg og søgte at bjerge sit Gods, og Herren vendte den Enes Sværd mod den Anden, og det i den hele Leir, og den flyede mod Jordan. Gideon opbød Naftali, Aser og Manasse, og de forfulgte Midianiterne, fangede deres Fyrster Oreb og Se'eb ɔ: Ravn og Ulv, og bragte deres Hoveder til Gideon [1]).

Saul samlede al Israel og leirede sig fra den Kilde, som er i Jisre'el, opad Gilboa, medens Filisterne samlede alle sine Leire i Nordvest ved Afek. Ved den nordre Fod af Lille Hermon, et Par Timers Gang fra Jisre'els Kilde, laa og ligger Byen Endor; der boede en Kvinde, som manede Døbninger frem, og til hende gik Saul Aftenen før Slaget — thi Herren var vegen fra ham — kom tilbage samme Nat og stred saa den følgende Dag sin sidste Strid. Filisterne rykkede frem, Israeliterne flyede, Jonatan og Mange med ham laa ihjelslagne paa Gilboa, og Saul var haardt saaret af Bueskytterne; han satte da Sværdet mod Brystet og styrtede sig i det [2]).

Om Akabs Seier ved Afek over Benhadad, Syriens Konge, der boede i Damaskus [3]), se under „Damaskus".

609 drog Ægyptens Konge Neko mod Eufrat for at krige mod Nebukadnezar, Babels Konge. Han drog igjennem Palæstina langs Kysten af Middelhavet. Josias drog ud for at stille sig imod ham. Neko sendte Bud til ham og lod sige: „jeg drager jo ikke op mod dig, men

[1]) Dom. 6, 33. 7. [2]) 1 Sam. 28. 29, 1. 31. [3]) 1 Kong. 20.

mod det Huus, som jeg har Krig med". Men Josias „vendte ikke sit Ansigt omkring", og det kom til Slag i Megiddos Dal. Kampen var kun kort. „Neko slog ham, saasnart han saa ham". Josias blev haardt saaret og døde kort efter i Jerusalem; hele Juda og Jerusalem sørgede over ham [1]).

Ogsaa i nyere Tider have fiendtlige Hære stødt sammen paa Jisre'els Slette. 10 April 1799 stod „Slaget ved Tabor". I hele 6 Timer havde Kleber med 3000 Fodfolk forstaaet at holde sig mod en tyrkisk Hær paa 15000 Fodfolk og 12000 Ryttere, da Napoleon med 3000 Mand kom ned fra Høiderne ved Nazaret. En morderisk Ild jog Tyrkerne paa Flugt, og Døde laa vide om paa Jisre'els Slette.

Bjergene søndenfor Jisre'els Slette ɔ: Efraims Bjerg eller Samarias Bjerge, og Juda Bjerg.

9) Karmel. Langs den sydlige Rand af Jisre'els og Akkas Sletter løber en Bjergryg, der ved lave Aase hænger sammen med Samarias Bjerge og ender i et brat Næs, som skyder ud mellem Sletten ved Akka og Saron. Det er det berømte Karmel. Det er det eneste Næs i Palæstina, som er værd at kaldes saa; thi Ras el-Abiad og Ras en-Nakura bør snarere kaldes Odder. — Deraf forklares Jeremias's Udtryk [2]) „som Tabor blandt Bjergene og som Karmel ved Havet." — Klosteret paa Pynten af Næsset ligger 500 Fod over Havet; $1\frac{1}{2}$ geogr. M. fra Havet, ved Byen Esfia, har Ryggen sin største Høide, 1700 Fod.

Karmel betyder Hauge; det pranger nu som fordum med duftende Blomster, med Eg og andre vilde Træer paa Ryggen, og med Olietræer og andre Frugt-

---

[1]) 2 Kong. 23, 29. 30. 2 Krøn. 35, 20—24. [2]) Jr. 46, 18.

træer paa Siderne; Viinranken dyrkedes i ældre Tider. Derfor blev Karmel hos de hellige Skribenter et Billede paa Rigdom og Skjønhed. Det stilles i Herlighed ved Siden af Saron og Basan [1]), af Libanon og Saron [2]), af Basan og Gilead [3]), og af Tabor [4]). — I Høisangen [5]), hvor den Elskedes Skjønhed skildres, siger Sangeren: „dit Hoved er som Karmel, og dit Hoveds bølgende Haar som Purpuret."

Karmel er fuldt af Huler, deels naturlige, deels gjorte ved Menneskehaand; deres Tal opgives fra 400 til 2000. I disse Huler fandt og finde den Forfulgte og Fredløse sikkre Tilflugtssteder, og det er vel dem, som har bragt Amos, naar han forkynder, at Intet skal frelse Israel og Juda fra Herrens straffende Haand, til at udbryde: „skjule de sig paa Karmels Top, skal jeg derfra oplede og hente dem [6])." — En af Hulerne kaldes „Profeternes Børns Hule" og skal efter Sagnet være den, hvor Obadja skjulte Profeterne for Jesabels Raseri [7]).

Karmel er meest berømt ved Elias's Offring. Det havde efter Elias's Ord ikke regnet i 3 Aar, og Hungeren var stor i Samaria. Akab var selv dragen ud for om muligt ved Kilder eller Bække at finde Græs for Hestene og Muulæslerne. Elias gik Akab imøde og fik ham til at samle til Karmels Bjerg al Israel og Ba'als 480 Profeter. Elias traadte frem for alt Folket og sagde: „hvorlænge ville I halte til begge Sider? Er Jehova Gud, saa følger ham; er Ba'al Gud, saa følger ham. Jeg er den eneste af Herrens Profeter, som Jesabel ikke har udryddet, og Ba'als Profeter ere 480. Bringer nu 2 Oxer, saa skulle disse slagte den ene og lægge den ovenpaa Veden uden Ild, og jeg skal gjøre ligesaa med den

---

[1]) Es. 33, 9. [2]) Es. 35, 1. 2. [3]) Mik. 7, 14. [4]) Jr. 46, 18.
[5]) Kap. 7, 5. [6]) Amos 9, 3.
[7]) 1 Kong. 18, 4, hvor 2 Huler nævnes.

anden. Vi ville paakalde hver vor Gud, og den Gud, som svarer med Ild, han være Gud!" Alt Folket svarede: „det er ret!" Ba'als Profeter slagtede den ene Oxe og raabte paa sin Gud fra Morgenen til Aftenen, men han svarede dem ikke. Elias sagde: „raaber lidt høiere! Eders Gud kan være falden i Tanker, eller maaskee sover han!" Ved Aftenstid istandsatte Elias Herrens nedbrudte Alter og grov en Grøft rundt om det. Og han lagde Veden tilrette, slagtede sin Oxe og lagde den ovenpaa Veden. Og han gjød Vand over Offeret og Veden og fyldte Grøften med Vand. Saa bad han: „Herre! viis nu, at du er Israels Gud, og at jeg er din Tjener." Da foer der Ild ned fra Himmelen og fortærede Offeret og Veden, og Vandet, som var i Grøften, opslikkede den. Da raabte alt Folket: „Jehova er Gud, Jehova er Gud!" Elias sagde: „griber Ba'als Profeter." Folket gjorde saa, og Elias førte dem ned til Kisons Bæk og dræbte dem der. Elias sagde nu til Akab: spiis og drik; thi jeg hører Lyd af Regnens Suus. Men Elias gik op paa Karmels Top og bøiede sig mod Jorden og lagde sit Ansigt mellem sine Knæer. Og han sagde til sin Dreng: „stig op og sku ud imod Havet." Drengen steg op, skuede ud og sagde: „der er ikke Noget." Elias sagde: „vend tilbage 7 Gange." Den 7de Gang sagde Drengen: „en Sky, saa liden som en Mands Haand stiger op ifra Havet." „Og det skede i en Haandevending, at Himmelen sortnede til med Skyer og Storm, og der faldt stærk Regn [1])."

Man tænker sig gjerne, at Offringen foregik paa Toppen af Karmel i Nærheden af Havet, da Elias's Dreng i kort Tid kunde gaae hen og skue ud over Havet og bringe Svar. Imidlertid henlægger Sagnet Offringen til et Sted 2 geogr. M. fra Havet, som kaldes Moraka eller

---

[1]) 1 Kong. 18.

Offersted. Her har Sagnet sikkert Ret. Efter Fortællingen samledes al Israel „til" Karmel; det var først efter Offringen, at Elias gik „op paa" Karmel. Og Offringen maatte foregaae paa et Sted, hvorfra der ikke var saa langt til Udsigt over Havet. Der maatte heller ikke være saa langt til Kisons Bæk, hvor Ba'als Profeter bleve slæbte ned og dræbte. Fremdeles: efter 3 Aars Tørke var der ved Offerstedet dog Vand nok til at øse over Offeret og Veden og fylde Grøften. Alt dette passer paa Moraka. Det ligger vistnok langt fra Havet, men 1600 Fod over det, og nogle Minutters Gang fører til en Høide, hvorfra man kan skue ud over Havet. Det ligger vistnok høit over Kison, omkring 1300 Fod, men paa den Skraaning, som vender mod Kison. 200 Fod lavere end Moraka ligger en Kilde, som aldrig udtørrer; dens Vand risler ned til Kison, som hver Sommer er tør.

Af Fortællingen sees, at Moraka før Offringen havde været et helligt Sted, da der tales om „Herrens nedbrudte Alter" [1]).

Da Elias var optagen til Himmelen, gik Elisa til Karmel [2]), og han holdt til der, da Kvinden i Sunem hentede ham for at kalde hendes Søn tilbage til Livet [3]).

Herodot fortæller [4]), at Kambyses i Buto i Ægypten havde faaet det Orakelsvar, at han skulde døe i Agbatana. Han udlagde Svaret saa, at han i sin Alderdom skulde døe i Agbatana i Medien, medens Oraklet meente Agbatana i Syrien. 522 drog han fra Ægypten hjemad. Underveis fik han den Tidende, at den falske Smerdes havde sat sig paa Tronen, og vilde skyndsomt rykke til Susa mod Mageren. Idet han sprang op paa Hesten, stødte han Dopskoen af Skeden og saarede sig

---

[1]) 1 Kong. 18, 30. [2]) 2 Kong. 2, 25. [3]) 2 Kong. 4, 17—37.
[4]) 3, 64.

med den blottede Spids i Laaret, netop der, hvor han selv forhen havde saaret Ægypternes Gud Apis. Da han følte sig dødelig saaret, spurgte han om Navnet paa den By, hvor han var. Da han hørte, at det var Agbatana, tænkte han paa Orakelsvaret og udbrød: „her er det, hvor Kambyses, Cyrus's Søn, skal døe". — Josefus [1]) omtaler en By Ekbatana i Omegnen af Cæsarea ɔ: rimeligviis Cæsarea Filippi, ved Hermon, ikke Cæsarea ved Middelhavet, søndenfor Karmel. Han synes saaledes at tale om et andet Ekbatana end hans Samtidige Plinius († 79 ef. Kr.), som skriver [2]): „paa Karmel ligger en By af samme Navn, der fordum hed Acbatana".

I det Nye Testamente omtales ikke Karmel.

I Middelalderen tjente Karmels Huler til Bolig for talrige Eneboere, der kaldtes Karmeliter. I Midten af 12te Aarhundrede bleve de samlede til en Munkeorden af af en Munk fra Kalabrien; den fik Navn af Karmeliterordenen. Et Kloster og en Kirke bleve byggede. — Klosteret tjente til Sygehuus for Napoleons Krigere under Akkas eller Jean d'Acres Beleiring 1799. Napoleon maatte ophæve Beleiringen, og, da han over Karmel drog tilbage til Ægypten, kunde han ikke tage de Syge med; de bleve myrdede af Kommandanten i Akka, den grusomme Sjezzar Pasja, som tillige plyndrede Klosteret og Kirken. — 1821, da Grækernes Frihedskamp var begyndt, sprængte Tyrkerne Klosteret og Kirken i Luften. En af Munkene drog fra det ene kristne Land til det andet og tiggede sammen Penge til at bygge et Hospits eller Kloster til at huse Reisende. Omkring 1840 blev Bygningen færdig; den staaer yderst paa Næsset, paa det gamle Klosters Grund, over en Hule, som kaldes Elias's Hule. De Reisende kunne ikke noksom rose Munkenes Forekommenhed og det gode Herberge.

---

[1]) „Liv" 11. [2]) Hist. Nat. 5, 75.

Karmel kaldes nu i Landets Sprog Sjebel Mar Elyas ɔ: den hellige Elias's Bjerg.

Om det Karmel, hvor Nabal havde sine Hjorde, se under Judas Ørken § 15. 1. 1.

10) Ebal og Garisim. Omtrent midt i Samaria løbe 2 Bjerge jævnsides fra Øst mod Vest. Det nordre er Ebal, det søndre er Garisim. Begge styrte i Øst brat ned mod en Slette, Mukna, der i 2 geogr. Miils Længde gaaer fra Nord mod Syd, og de minke efterhaanden mod Vest. Mellem disse Bjerge ligger Sikems Dal, 1600 Fod over Havet. Det gaaer i Øst ret ud mod Mukna og bugter sig i Vest mod Saron. Der, hvor Sikems Dal munder ud i Mukna, ligger Josefs Grav midt i Dalen og Jakobs Brønd ved Foden af Garisim. Inde i Dalen, ved Foden af Garisim, en halv Times Gang fra Jakobs Brønd og ligesaa langt fra Josefs Grav, ligger Byen Sikem. — Lidt indenfor Jakobs Brønd har Dalen sin mindste Vidde, 600 Fod, ved Foden af Bjergene; ved Sikem har det sin største Vidde, 1600 Fod. — Vandskillet ligger lidt østenfor Sikem; der løber Bække baade mod Øst og Vest[1]). Og Bækkene ere store nok til at vande Dalen. Det største Tilløb kommer fra Garisim, hvorfra en Bæk fosser ned ved Sikem.

Garisim har en Høide af 2600 Fod. Ebal er aldrig blevet maalt, men sættes efter Øiemaal til 50—100 Fod høiere end Garisim.

Paa Moabs øde Marker sagde Moses til Folket: „naar du kommer over Jordan skal du opreise store Stene og skrive paa dem alle Lovens Ord. Og I skulle opreise disse Stene, om hvilke jeg befaler Eder idag, paa Ebals Bjerg. Og du skal der bygge Herren din Gud et Alter. Og 6 Stammer skulle staae paa Garisim for at velsigne, og 6 Stammer skulle staae paa Ebal for at forbande.

[1]) Se Kilderne ved Sikem, § 11. 5.

Og Leviterne skulle tage tilorde og sige med høi Røst: „forbandet være den Mand, som gjør et udskaaret eller støbt Billede o. s. v.; og alt Folket skal sige: Amen"[1])! — Mærkeligt nok er Velsignelsen her udeladt. Dens Indhold er givet 5 Mos. 11, 13—25; 28, 1—14.

Efter Mose Bud opreiste Josva paa Ebal et Alter og skrev paa Stenene der en Afskrift af Mose Lov. Saa stillede han 6 Stammer henimod eller opad Garisims Bjerg og 6 Stammer henimod eller opad Ebals Bjerg. Midt i Dalen stode Præsterne og Leviterne med Pagtens Ark og læste op Lovens Velsignelse, idet de vendte sig mod Garisim og Lovens Forbandelse, idet de vendte sig mod Ebal, og hele Folket sagde: Amen[2])!

Ebal er siden ikke nævnt i Bibelen. — Garisim er i G. T. nævnt nok engang: det var fra en Pynt af Garisim, at Jotam fortalte sin vakkre Fabel[3]). — I N. T. er Garisim ikke nævnt ved Navn; men den samaritanske Kvinde, med hvem Jesus talede nede ved Jakobs Brønd, pegede paa Garisim med de Ord: „vore Fædre have tilbedet paa dette Bjerg, og I sige, at Jerusalem er det Sted, hvor man bør tilbede". Jesus svarede hende: „Kvinde! tro mig, at den Time kommer, da I hverken paa dette Bjerg, ei heller i Jerusalem skulle tilbede Faderen"[4]).

Der er i Jødernes Historie Intet, som peger hen paa, at Garisim skulde være holdt for helligere end Ebal. Vistnok blev Velsignelsen oplæst mod Garisim og Forbandelsen mod Ebal; men saa var igjen et Alter blevet reist paa Ebal og Loven skreven paa Stenene der. — Folket synes vistnok at have seet op til Sikem som en Helligdom; men saa valgte igjen Sikemiterne Ebal til Gravsted; thi de Grave, som ligeoverfor Sikem ere udhugne i

---

[1]) 5 Mos. 27; Sammenlign 5 Mos. 11, 13—29.

[2]) Josv. 8, 30—35. [3]) Dom. 9, 7—20. [4]) Joh. 4, 20. 21.

Ebal, ere uden Tvivl de gamle Sikemiters Gravsteder.

Anderledes lyder Samaritanernes Dom. Da Jøderne, efter Hjemkomsten fra Babel, havde lagt Grunden til et nyt Tempel paa Moria, vilde Samaritanerne bygge sammen med dem. Da de bleve afviste, byggede de sig et eget Tempel paa Garisim, og Garisim skulde nu gjøres til Verdens helligste Sted. Det Bjerg i Morias Land, hvor Abraham skulde offre Isak[1]), blev Garisim. Lus, hvor Jakob i Drømme saa Himmelstigen, og som han kaldte Betel eller Guds Huus[2]), laa paa Garisim. Det var paa Garisim og ikke paa Ebal, at Josva efter Mose Bud skrev Loven paa Stene og byggede et Alter; Samaritanerne have nemlig i sin Text 5 Mos. 27, 4 og Josv. 8, 30 „Garisim" for „Ebal" og paastaae, at Jøderne have forvansket Texten.

Garisims Historie fra den Tid, da Samaritanerne traadte op, er saa indflettet i Sikems Historie, at den bedst fortælles under „Sikem".

1863, i April, vare Professor Voss og Forfatteren oppe paa Garisim. Vi havde til Fører en 18aarig Sikemit, som havde gaaet 3 Aar i den protestantiske Skole i Jerusalem, og som nu var Underlærer ved den protestantiske Skole i Sikem. — Vi gik ud fra vore Telte ved Sikem og stege op igjennem et trangt Dalføre, som havde Vand nok til at drive et Par Møller og til at give Træer og Planter en velsignet Trivsel. — Længere oppe blev Bjerget træløst; men Jordflekker, som paa de fleste Steder maatte støttes ved Steenvolde, bare ret frodig Hvede næsten lige op til Høiden. — Efter en 20 Minutters Gang vare vi oppe paa Høiden, som danner en ret jævn Flade, der skraaner opad mod Øst. Efter en 20 Minut-

[1]) 1 Mos. 22, 2. Se under „Moria".
[2]) 1 Mos. 28, 10—19.

ters Gang mod Øst kom vi til Samaritanernes Offersted. Her, ikke paa Ebal, var det, efter Samaritanernes Paastand, at Josva byggede et Alter og skrev paa nogle store Stene, som endnu ligge der, Lovens Ord. Samaritanerne drage hvert Aar derop for at holde Paaske efter gammel Viis; de flytte da derop, Mænd, Kvinder og Børn, og boe i Telte i 7 Dage; de have med sig „Lam uden Lyde, slagte dem mellem „begge Aftener“ (ɔ: i Tusmørket), stege dem ved Ild og æde dem i Hast, med Lænderne omgjordede, med Sko paa Fødderne og med Stav i Haanden“ [1]). — Offerstedet ligger under en Bakke, hvis Top rimeligviis er det høieste Punkt af Garisim.

Efter en 10 Minutters Gang fra Offerstedet kom vi til vidtløftige Levninger af en By, som strakte sig lige henimod Bjergets Pynt. Samaritanerne sige, at det er Levninger af Lus eller Betel, hvor Jakob i Drømme saa Himmelstigen. — Paa Pynten, hvor Bjerget styrter brat ned mod Jakobs Brønd, sees store Rester af en Bygning, formodentlig den Fæstning, som Keiser Justinian lod opføre 529 for at holde Samaritanerne i Ave [2]). — I et Hjørne af Bygningen er opført en Kuppel, som hvælver sig over en muhammedansk Helgens Grav. — Tæt ved vises det Sted, hvor engang Samaritanernes Tempel skal have staaet. Stedet, hvor det Allerhelligste skal have staaet, er nu Samaritanernes Kibla, og følgelig vende de sig altid mod det i Bønnen, ligesom Jøderne mod Jerusalem og Muhammedanerne mod Mekka. — Tæt ved det Allerhelligste vises det Sted, hvor Abraham var ifærd med at offre Isak. — Fra Pynten saa vi i Nordost Hermon; lige i Nord stængtes Synet ved Ebal; nedenunder, mod Øst, bredte Muknas frugtbare Slette sig ud; ved Bjergets Fod saa vi den hvide Hvælving over Jakobs Brønd, ligesom vi fra den havde seet den hvide Hvælving

[1]) 2 Mos. 12, 5—11. [2]) Se under „Sikem“.

over den muhammedanske Helgens Grav. Har Samaritanernes Tempel, som rimeligt er, ligget paa Pynten, maa det have været synbart fra Brønden, og maaskee have endnu, da den samaritanske Kvinde pegede derop, Levninger af det været synbare fra den.

Vi stege nedad Bjerget gjennem et lidet Dalføre, hvor der var Agerflekker nok, men ikke et Træ før nederst, ved Sikems Dal. — Sikem var ikke langt borte mod Vest, og efter 3 Timers Vandring vare vi igjen ved vore Telte.

Faae Reisende have været oppe paa Ebal, som derfor er langt mindre kjendt end Garisim. En af disse Faae skriver: „efterat have naaet Høiden vandrede jeg henimod en Fjerding henover en ujævn Slette uden at møde et Liv. Der var Mærker efter gamle Boliger, men ikke, som paa Garisim, Levninger, der vidnede om en større Fortid". — Ebal skal have ligesaa megen dyrkbar Jord som Garisim. — Ogsaa paa Ebal er en muhammedansk Helgen begraven, saa at det vist i Muhammedanernes Øine er ligesaa helligt som Garisim. — Da Velsignelsen blev oplæst mod Garisim og Forbandelsen mod Ebal, har det gaaet og gjældt som givet, at Garisim var frugtbart og Ebal ufrugtbart. Saaledes skriver Benjamin fra Tudela (1173): „paa Garisim findes Vandspring og Frugthauger, men Ebal er tørt som Steen og Bjerg". Endnu 1860 skriver von Raumer[1]): „Ebal, paa Nordsiden af Dalen, er nøgent og brat, Garisim, paa Syd- og Vestsiden af Dalen, er grønt og dækket af Hauger, der hæve sig, den ene over den anden". — Sandheden er, at begge Bjerge nede fra Dalen vise sig lige nøgne og ufrugtbare. Ebal har snarere et livligere Udseende; thi store Strøg af Dalbunden og et Stykke opad Bjerget ere dækkede af den al-

[1]) Palæstina. Vierte Auflage. Side 42.

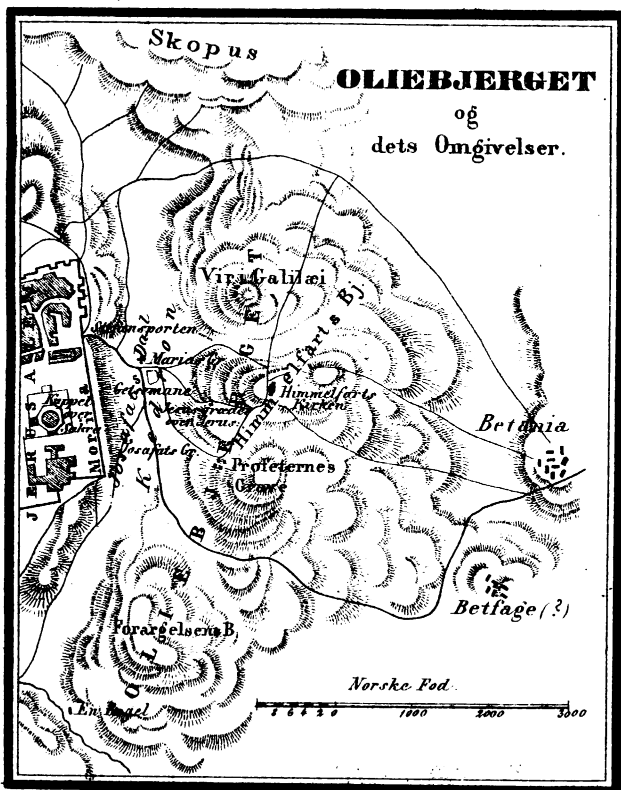
tid grønne, piggede Plante, som kaldes Kaktus [1]). Den eneste Undtagelse til Fordeel for Garisim er det trange Dalføre, gjennem hvilket vi fra Sikem stege op ad Bjerget. Sikems Hauger bugne vistnok af en overvættes Fylde, men ligge som i en Grybe ved Bjergets Fod, ikke opad dets Side.

Sluttelig tilføies, at Bjerget Zalmon, som nævnes Dom. 9, 48, efter Sammenhængen ikke kan søges langt fra Sikem; da ingen andre Bjerge ligge i Nærheden, maa et Strøg af Garisim eller Ebal have været kaldt saaledes.

11) Oliebjerget, lige i Øst for Jerusalem, fra hvilket det er skilt ved Kedrons Dal. Det er en Fjeldkam, som skraaner brat ned mod Kedron i Vest og Syd og lidt mere langstrakt mod Jerikos Slette i Øst. I Nord hænger Kammen sammen med en Aas, som Josefus kalder Skopus [2]). Fjeldkammen har 3 Toppe: Forargelsens Bjerg i Syd, Himmelfartsbjerget i Midten og Viri Galilæi i Nord. — Nogle opstille Profeternes Grave som en fjerde Top; det bør dog snarere regnes som en Deel af Himmelfartsbjerget; det træder for lidet frem til at regnes for en fjerde Top. — Forargelsens Bjerg er det laveste. Det er skilt fra Himmelfartsbjerget ved et Skar, i hvilket Hovedveien gaaer mellem Jerusalem og Betania. Da det ved Skaret er skilt fra Hovedmassen, regnes det ikke altid med til Oliebjerget. — Himmelfartsbjerget er den høieste af Toppene. Over det gaaer en brattere Vei eller rettere Sti fra Jerusalem til Betania. — Viri Galilæi ligger 1350 Fod i Nord for Himmelfartsbjerget, for hvilket det kun viger lidt i Høide. I en Fordybning mellem

[1]) Den bruges i Palæstina især til Gjærder og til Ved.

[2]) Jød. Krig 5. 2. 3.

Efter v. de Velde og Saulcy ved P. Dörum

Carl Schwenzens lith. Off.

det og Skopus gaaer en tredie og længste Vei fra Jerusalem til Betania.

Himmelfartskirken ligger 100 Fod [1]) over Sions og Jerusalems høieste Punkt Kasr Jelud (Hjørnet nordenfor Jaffaporten) 200 Fod over Davids Grav paa Sions søndre Top, 300 over Moria, 450 over Getsemane, 700 over En Rogel (i Sammenløbet af Kedrons og Hinnoms Dale), 2700 over Middelhavet og 4000 over det Døde Hav.

Fra Himmelfartskirken har man den vakkreste Udsigt over Jerusalem. Kirken ligger ikke ganske paa det høieste Punkt, og man maa derfor stige op i en Minaret lige ved for at see Jordans Dalføre. Det høieste Punkt ligger et kort Stykke østenfor, og derfra har man en Udsigt, som er ret vakker og ved sine Minder den meest gribende paa Jorden: mod Øst har man Jordans dybe Dalføre og øiner Jordan som en smal blaa Stribe og en 3 geogr. M. af det Døde Havs mørkblaae Vande; mod Vest seer man Kedrons Dal og har den Hellige Stad bredt ud foran sig; nærmest har man Moria med Omars Moske eller Kuppelen over Sakra i Midten.

Oliebjerget nævnes første Gang [2]) ved Davids Flugt for Absalon: „hele Landet græd med høi Røst, og Kongen gik over Kedrons Bæk, og alt Folket gik over henad Veien til Ørkenen. Og David gik opad Opgangen til Oliebjerget; grædende gik han og barfodet og med tilhyllet Hoved, og alt Folket gik grædende op. Og David kom til Toppen, hvor han vilde tilbede Gud“ [3]). — David bad paa Toppen, hvorfra han kunde sende sidste Blik over til Jerusalem. Maaskee har Toppen desuden fra gammel Tid været holdt hellig. — Salomo byggede en

[1]) Nøiagtig 144 Fod.

[2]) Efter Legenden var det Olieblad, som Duen vendte tilbage med til Noa i Arken, plukket paa Oliebjerget.

[3]) 2 Sam. 15, 23. 30. 32.

Høi eller et Alter for Kamos, Moabs vederstyggelige Afgud, og for Molok, Moabs vederstyggelige Afgud, paa det Bjerg, som er ligeoverfor Jerusalem [1]). — Ved „Bjerget ligeoverfor Jerusalem" menes Olivbjerget, og, da saadanne Altere gjerne reistes paa de høieste Steder, have Salomos Afgudsaltere rimeligviis været reiste paa „Toppen", som allerede var bleven hellig ved Davids Bøn, om ikke før. Imidlertid henlægger Sagnet Salomos Afgudsaltere til den søndre, lavere Høi, som af den Grund har faaet Navn af Forargelsens Bjerg. Den er ufrugtbar og, ialfald nu, træløs; det var ikke paa saadanne Steder, at Altere reistes. — Salomos Altere bleve staaende, lige indtil Josias († 609) ødelagde dem [2]).

Ezekiel seer i et Syn Herrens Herlighed staae paa Bjerget, som er østenfor Staden [3]).

Sakarias seer i et Syn Herrens Herlighed staae paa Oliebjerget til Strid mod de Hedningefolk, som havde bortført hans Folk [4]).

Omkring 444 lod Esras udraabe i alle Stæder og i Jerusalem: „gaaer ud til Bjerget og bringer ind Løv af Olietræer og Løv af vilde Olietræer og Løv af Myrter og Løv af Palmer og Løv af løvrige Træer for at gjøre Løvhytter, som skrevet er [5]). Hele Forsamlingen, de, som vare komne tilbage fra Fangenskabet, gjorde Løvhytter og boede i Løvhytterne, det havde Israels Børn ikke gjort siden Josvas Dage" [6]). — Ved „Bjerget" [7]) menes her Oliebjerget. Medens Landet var tyndt befolket under og i de første Tider efter den babyloniske Landflygtighed, var Oliebjerget blevet tæt overgroet med Træer, saa at i Esras's og Nehemias's Dage kunde Løvsalernes

[1]) 1 Kong. 11, 7. [2]) 2 Kong. 23, 13. 14. [3]) Ez. 11, 23.
[4]) Sak. 14, 3. 4. [5]) 3 Mos. 23, 40—43. [6]) Neh. 8, 13. 15. 17.
[7]) Den nye Bibeloversættelse har oversat „Bjergene" ɔ: alle Bjerge omkring Jerusalem.

Høitid holdes paa den Maade, som Moses havde foreskrevet; det havde Israels Børn ikke gjort siden Josvas Dage, rimeligviis af Mangel paa Træer til Løvhytter for den tætte Befolkning; de have vel brugt, ligesom de senere vel brugte, Telte, som de pyntede med Løv; det tør sluttes deraf, at Løvsalernes Høitid blev kaldt „Telternes Reisning [1])".

I Evangelierne omtales Oliebjerget 11 og i Aps. Gjr. 1 Gang [2]) — Det stod paa Kristi Tider tæt med Træer; derpaa tyde Navnene: Getsemane eller Olieperse, Betfage eller Figenhuus og Betania eller Daddelhuus. — Da Jesus Palmesøndag holdt sit Indtog, hug Folket, som fulgte ham fra Betania og Betfage, Grene af Træerne og bredte dem paa Veien [3]), og Folk fra Jerusalem toge Palmegrene og kom ham imøde [4]). Man kunde af Fortællingen slutte, at Palmer ikke dengang havde staaet paa Oliebjerget, da kun de, som kom fra Jerusalem, siges at have „taget Palmegrene", og denne Slutning styrkes af Følgende: i Øst mellem Jerusalem og Kedron laa en Fæstning eller Forstad, som hed Kafenata [5]). Sepp fortæller [6]) efter Rabbinerne, at den havde sit Navn efter Palmer, som kom Staden nær paa 25 Skridt. Grenene brugtes paa Løvsalernes Høitid. — Imidlertid fortæller Plinius, at Jerusalem var rigt paa Palmelunde, og rimeligt er det, at nogle af dem have staaet paa Oliebjerget.

Nu staaer en Olivenlund i en Grop ved Kedron nordenfor Josafats Dal, og enkelte Olietræer og andre Træer, dog ingen Palmer, staae hist og her opad Bjerget. — I Getsemane staae 8 Olietræer, som have alle Mærker paa en høi Alder. Stode de der, da Jesus stred

[1]) Joh. 7, 2. Jos. Jød. Hist. 8. 10. 4. [2]) Kap. 1, 12.
[3]) Matt. 21, 8. Mark. 11, 8. [4]) Joh. 12, 12. 18. [5]) 1 Mak. 12, 37.
[6]) „Jerusalem und das heilige Land" 1ste Deel Side 570.

haardt med Døden i Urtegaarden? Vi skulle see. I „Jødiske Krig" 6. 1. 1 fortæller Josefus: „skjønt det kostede Romerne meget Arbeide og Møie at føre frem Træværk til de nye Skanser, som de opkastede, fik de dem dog istand i Løbet af 21 Dage. Snarere kunde det ikke være skeet, eftersom alle Træer og Skove vare fældede rundt om Jerusalem i en Omkreds af 90 Stadier. Det var et ynkeligt Syn. Medens den hele Omegn tilforn var prydet med Træer og Hauger, saa den nu ud som en Ørken". — I samme Skrift 5. 3. 2 fortælles, at alle Træer, Frugttræer saavelsom andre, vare fældede, og 6. 8. 1 lægges til: i en Omkreds af 100 Stadier. — I samme Skrift 5. 11. 1 fortælles, at der tilsidst ikke var Træ nok til Kors, saa at Romerne paa andre Maader maatte dræbe dem, som de toge tilfange.

Efter denne Skildring kan intet Træ i Jerusalems Omegn være ældre end Byens Forstyrrelse ved Titus; de 8 ærværdige Olietræer i Getsemane kunne ikke have været Vidner til Jesu Sjæleangst, Disiplenes Skrøbelighed og Forræderens Kys. Og vi tør heller ikke trøste os med, at de kunne være Skud af de gamle Stammer; thi under 5 Maaneders Beleiring og under en saadan Mangel paa Træ er sikkert ogsaa Trærødder blevne nyttede til Redskab eller Ved.

Oliebjerget er rigt paa Minder fra den hellige Historie. Getsemane og andre Minder nede i Josafats Dal have sin rette Plads under Jerusalem; her skulle andre Minder, som ligge høiere oppe, blive omtalte.

a) Stedet, hvor Jesus græd over Jerusalem.

Palmesøndag gik Jesus fra Betania[1]), og, da han var kommen ligeud for Betfage[2]), lod han 2 Disiple

---

[1]) Joh. 12. 1. 12.

[2]) Se Kaartet over „Oliebjerget og dets Omgivelser".

hente derfra et Asen, som han steg op paa [1]). Da han var kommen nær til Nedgangen af Oliebjerget, begyndte Skaren, som fulgte ham fra Betania, at raabe: „velsignet være Kongen, som kommer i Herrens Navn“ [2])! Og, da han kom nær til og saa Staden, græd han over den“ [3]). — Jesus har efter al Rimelighed til sit Indtog ikke valgt den bratte Sti over Himmelfartsbjerget, men den jævnere Hovedvei gjennem Skaret mellem Himmelfartsbjerget og Forargelsens Bjerg. — I Aabningen af Skaret, 10 Minutters Gang eller Ridt fra Betania, fik han første Syn af Staden: han saa der den søndre Top af Sion, og, som han red videre, mere og mere af Staden, indtil han havde hele Moria med Templet for sig; da har han vel standset og grædt over den. Der har han maaskee ogsaa mødt den store Mængde, som fra Jerusalem kom ham imøde med Palmegrene og raabte: Hosianna [4])! — Om Hovedveien fra Skaret til Staden, paa Kristi Tid som nu, gik forbi Getsemane og over Kedron paa Broen lige under Stefansporten, er intetsteds omtalt; men da den Retning er den mindst bratte, har vist Hovedveien altid gaaet der, og at den gik der paa Kristi Tid, bestyrkes ved Følgende: Johannes opgiver [5]), at Betania laa omtrent 15 Stadier (ↄ: 9000 Fod) fra Jerusalem; nu er Veien fra Betania, gjennem Skaret og forbi Getsemane, til Stefansporten 9100 Fod; den rette Linie mellem disse Punkter er 6100 Fod.

Sagnet har henlagt Stedet, hvor Jesus græd, til en liden Høi midtveis mellem Himmelfartsbjerget og Getsemane. Denne Beliggenhed staaer i Strid med Luk. 19, 41, selv om man gaaer ud fra, at Jesu Indtog gik over Himmelfartsbjerget; thi da havde han faaet første Syn

---

[1]) Matt. 21, 1—3. Mark. 11, 1—7. Luk. 19, 29—35. Joh. 12, 14.
[2]) Luk. 19, 37. 38. [3]) Luk. 19, 41. [4]) Joh. 12, 12. 13.
[5]) Joh. 11, 18.

af hele Staden paa Toppen, ikke langt nede paa Bjergets Side.

b) Profeternes Grave.

Saa kaldes vidtløftige, underjordiske Gravkamre, som ere udhugne i Høien af samme Navn paa den sydlige Skraaning af Himmelfartsbjerget. Man veed ikke, naar Gravene ere udhugne, og kjender heller ikke deres følgende Historie. Man har hverken fundet Ligkister eller Lig i dem. — Josefus[1]) fortæller, at den Vold, som Titus opkastede rundt om Jerusalem, gik over Oliebjerget til Klippen Peristereon eller Dueslag. Romernes Grave havde en vis Lighed med Dueslag, og i nyere Tider har man kaldt dem Kolumbarier eller Dueslag. Da Profeternes Grave, skjønt i langt ringere Grad, have en vis Lighed med Dueslag, har man troet, at Josefus af den Grund har givet Høien Navn af Peristereon. — Naar eller hvorfor Gravkamrene fik Navn af Profeternes Grave, veed man ikke. Maaskee har den, som gav dem dette Navn, troet, at Jesus sigtede til dem med de Ord: „I bygge Profeternes Grave“[2]).

c) Himmelfartskirken.

Den blev bygget af Keiserinde Helena, der 326 besøgte det Hellige Land. Den var færdig 333, da Pilegrimen fra Bordeaux var i Jerusalem. Det var en pragtfuld, ottekantet Bygning med en Kuppel, som var uden Tag for derved at minde om, at Jesus var opfaren til Himmelen. — Kirken er flere Gange bleven ødelagt, men altid opbygget igjen paa den gamle Tomt. Efter Ødelæggelsen 1187 blev den nuværende Bygning opført. Det er en uanselig, ottekantet Bygning med en lukket Kup-

---

[1]) Jød. Krig 5. 12. 2. [2]) Matt. 23, 29.

pel. Den er i Muhammedanernes Eie; men de Kristne have Lov til at holde Gudstjeneste i den hver Himmelfartsdag. — Midt i Kirken stikker et Stykke af det nøgne Bjerg op, og i det sees et Spor som af et Fodblad. Den fromme Godtroenhed holder det for Aftryk af Jesu Fod, da den sidste Gang rørte ved Jorden. — Lignende Aftryk vises ogsaa andre Steder; det Bedrag, som kaldes det fromme, har ved saadanne Kunster villet styrke Troen paa, at et Sagn eller et Sted var ægte.

De 11 Apostle havde været Vidner til Jesu Himmelfart. Stedet, hvor han var opfaren, maatte saaledes være vel kjendt af de Kristne i Jerusalem, og man skulde troe, at Mindet om Stedet for en saadan Begivenhed ikke let skulde gaae tabt. Eusebius († 340) fortæller, at de Kristne, som fra alle Kanter droge til Jerusalem, forrettede sin Andagt paa Oliebjerget, paa det Sted, hvor Herren gav Apostlene sin sidste Befaling og derpaa opfoer til Himmelen. Og Keiserinde Helena lod en Kirke opføre paa Toppen af Oliebjerget som det Sted, hvorfra Herren var opfaren.

Det maa saaledes indrømmes, at Sagnet taler for Stedets Ægthed. Og dog maa utvivlsomt Stedet holdes for uægte, da Sagnet staaer i Strid med Luk. 24, 50. 51, der lyder saa: „men han førte dem ud henimod Betania, og han opløftede sine Hænder og velsignede dem. Og det skede, da han velsignede dem, skiltes han fra dem og foer op til Himmelen". — Det er heraf klart, at Jesus opfoer fra et Sted i Nærheden af Betania; Betania ligger i ret Linie 3600 Fod fra Himmelfartskirken; det kan hverken sees fra Oliebjergets Top eller fra Jerusalem. — Man har troet at finde en Støtte for Sagnet i Ap. Gjr. 1, 12, hvor Lukas skriver: „da vendte de (11 Apostle) om til Jerusalem fra det Bjerg, som kaldes Oliebjerget, hvilket er nær ved Jerusalem, en Sabbatsreise (ɔ: 2000

Alen) derfra[1]). Men her nævnes ikke Stedet for Himmelfarten; Lukas har i sit Ev. fortalt, at den gik for sig i Nærheden af Betania; her fortæller han, at Apostlene efter den vendte tilbage til Jerusalem; naar han lægger til „fra Oliebjerget, som (ɔ: hvis Toppe) ligge en Sabbatsreise derfra“, da er det skeet til Oplysning for Fremmede, som ikke kjendte Oliebjergets og Betanias Beliggenhed. — Oliebjerget strakte sig lige til Betania, som kan sees af Mark. 11, 1: „da de kom nær til Jerusalem, til Betfage og Betania ved Oliebjerget“.

Det er i sig selv rimeligere, at Jesus valgte et afsides Sted ved Betania og ikke et saa synbart Sted som Oliebjergets Top for sin Himmelfart. Men senere henlagde man Stedet netop til Toppen som et Sted, der var synbart fra alle Kanter. Himmelfartskirken ligger paa det meest øinefaldende og vakkreste Punkt i hele Omegnen af Jerusalem.

d) Viri Galilæi.

Toppen har sit Navn af Sagnet om, at det var paa den, at Englene strax efter Himmelfarten sagde til de 11 Apostle: „I Mænd fra Galilæa! hvorfor staae I her og stirre mod Himmelen“[2])? — At Sagnet er uægte, er klart, da Englene talte til Apostlene paa selve Stedet for Himmelfarten. Sagnet er heller ikke gammelt. Willibald, i 8de Aarhundrede, fortæller, at 2 Søiler inde i Himmelfartskirken mærkede Stedet, hvor Englene havde talt til Apostlene. — Toppen kaldtes først „Galilæa“, maaskee fordi Galilæerne holdt til paa den, naar de paa Høitiderne vare i Jerusalem. Paa Grund af dette Navn

---

[1]) Himmelfartskirken ligger i ret Linie 2570 Fod fra Stefansporten; Veien er 2870 Fod lang; efter Plan of the Town and Environs of Jerusalem by van de Velde. 1858.

[2]) Aps. Gjr. 1, 11.

blev Toppen ogsaa holdt for det Galilæa, hvor Jesus indstiftede Daaben [1]).

Olebjerget kaldes nu Sjebel es-Zeitun ɔ: Oliebjerget, og Sjebel et-Tur.

12) Det onde Raads Bjerg, i Syd for Sion, paa den anden Side af Hinnoms Dal. Det har sit Navn af Sagnet om, at Kajafas der havde et Landsted, „hvor Ypperstepræsterne og de Skriftkloge og Folkets Ældste kom sammen og lagde Raad op om at dræbe Jesus" [2]). Sagnet opstod i 14de Aarh. — Skjønt Bjerget ligger saa lige indpaa Jerusalem, omtales det kun 2 Gange, uden eget Navn, som „det Bjerg, der ligger lige for Hinnoms Dal i Vest og ved Enden af Refaims Dal i Nord". Over Toppen gik Grænsen mellem Juda og Benjamin [3]).

13) Kvarantana, Fristelsens Bjerg. Vestenfor Jeriko hæver sig det nordlige Strøg af Judas Ørken, der dannes af Bjerge, som styrte brat ned mod Jerikos Slette. Fra Elisas Kilde seer man i Nordvest et Bjerg, som hæver sig 1500 Fod over Sletten og rager op over de andre Bjerge i Ørkenen, saavidt Synet naaer. En Sti, der gaaer ud fra Elisas Kilde, fører derop. Stien, der i lange Tider har faaet skjøtte sig selv, er nu farlig, og meer end En skal have tabt Ligevægten og styrtet ned i Kløfterne langs Stien. — Bjergets østre Side er fuld af Huler, som ere udhugne af kristne Eneboere, og Bjergets Top bærer Levninger af en vakker Kirke.

Kvarantana betyder en Tid af 40 Dage. Dette Navn har Bjerget faaet, fordi det efter Sagnet var der, at Jesus fastede i 40 Dage og blev saa fristet af Djævelen. — Evangelisterne fortælle, at Jesus efter Daaben blev af Aanden ført til Ørkenen for at fristes af Djævelen [4]). Ørkenen er ikke nævnt ved Navn og er heller ikke

---

[1]) Matt. 28, 16. Reland 338. Nicolaus 4. 51. Odoricus 48. 4.
[2]) Matt. 26, 3. 4. [3]) Josv. 15, 8; 18, 16.
[4]) Matt. 4, 1. Mark. 1, 12. Luk. 4, 1.

paa anden Maade nærmere udpeget uden ved det Træk hos Markus, at „Jesus var blandt Dyrene“. Der kan dog vel ikke være Tvivl om, at ved Ørkenen menes Judas store Ørken, som fortrinsviis kaldes Ørkenen [1]). Og Kvarantana frembyder sig ved sin Nærhed ved Jordan, hvor Jesus netop var døbt, ved sit Øde og sin Vildhed som det rimeligste Sted for Fristelsen. Imidlertid gaaer Sagnet om, at det var Fristelsens Bjerg ikke langt tilbage i Tiden. Sæwulf, 1103, er den første, der omtaler Bjerget som Stedet for Jesu Fristelse, og Theotonius, 1112, er den første, som kalder Bjerget Kvarantana. Hverken Sagnet eller Navnet synes saaledes at være ældre end Korstogene. Ved de Tider nedsatte Eneboerne sig der, og efter de talrige Huler at dømme i ikke ringe Mængde. Nu har Bjerget længe været uden faste Indbyggere; i Fastetiden drage hvert Aar 3 eller 4 Munke fra det abyssiniske Kloster i Jerusalem derhen og friste i den Tid Livet bare paa de Urter, som de finde.

Kvarantana kaldes af Araberne Sjebel Kuruntul, en Forvanskning af Kvarantana.

14) Refaims eller Kjæmpernes Dal. Den kan have sit Navn af, at Refaiterne [2]) eller Kjæmperne maaskee engang have boet der. Dalen hørte til Juda og laa paa Grænsen af Benjamin i Nærheden af Hinnoms Dal [3]). — Medens David som Flygtning holdt til i „Fæstningen“ [4]), laa Filisterne i Leir i Refaims Dal, og deres Forposter stode i Betlehem. Og David fik Lyst og sagde: „hvem skaffer mig Vand at drikke af Betlehems Brønd, som er ved Porten?“ Da brøde hans 3 ypperste Kjæmper ind i Filisternes Leir, øste Vand op af Betle-

[1]) Se Judas Ørken § 15. 1. 1. [2]) § 3. 5.

[3]) Josv. 15, 8; 18, 16.

[4]) Denne Fæstning eller Skanse nævnes ogsaa 1 Sam. 22, 4. 5; 2 Sam. 5, 17; Refaims Dal maa have ligget mellem den og Betlehem.

hems Brønd, som er ved Porten, bare det bort og bragte det til David; men han vilde ikke drikke det og udøste det for Herren. Og han sagde: langt være det fra mig, Herre! at gjøre dette! Mon jeg skulde drikke disse Mænds Blod, som gik hen med Fare for sit Liv! Og han vilde ikke drikke det" [1]). — Da Filisterne hørte, at David var salvet til Konge over hele Israel, droge de op og udbredte sig i Refaims Dal. David drog imod dem fra „Fæstningen", slog dem og sagde: „Gud har brudt igjennem mine Fiender for mit Ansigt, ligesom Vande bryde igjennem". Derfor kaldte man Stedets Navn Ba'al-Perazim ɔ: Gjennembrudssted. Filisterne maatte lade sine Afgudsbilleder efter sig, og David brændte dem op. — Filisterne droge endnu engang op og udbredte sig i Refaims Dal. David slog dem atter; „thi Herren var udgangen for hans Ansigt til at slaae Filisternes Leir. Og Davids Navn kom ud i alle Landene; og Herren lod Frygt for ham komme ud over alle Hedninger" [2]).

Efter Bibelens Fortælling maa Refaims Dal ligge i Nærheden baade af Jerusalem og af Betlehem. Siden 16de Aarhundrede har man givet dette Navn til den frugtbare, træløse Slette, som breder sig ud lige søndenfor Jerusalem, hvorfra den skilles ved Hinnoms Dal. Veien til Betlehem gaaer over Sletten, der skraaner langsomt opad til Mar Elias eller den hellige Elias's Kloster paa en Aas, som danner Vandskillet mellem Jerusalem og Betlehem. Elias's Kloster ligger 12000 Fod fra begge Byer. — Beliggenheden passer, men ikke Beskaffenheden; thi Strøget er en Slette, og ingenlunde en Dal. Imidlertid kalde Araberne den el-Buka eller Dalen. — Josefus kan have meent el-Buka, naar han skriver, at Kjæmpernes Dal laa ikke langt fra Jerusalem [3]). — Derimod

[1]) 2 Sam. 23, 13—17. [2]) 2 Sam. 5, 17—25. 1 Kron. 14, 8—17.
[3]) Jød. Hist. 7. 4. 1.

lægge Eusebius og Hieronymus, i Onomasticon, den nordenfor Jerusalem. — Tobler [1]) troer at have fundet Refaims Dal i et Dalføre vestenfor Jerusalem, hvor det hellige Kors's Kloster nu ligger. Det er dog for langt borte fra Betlehem.

15) Terebintedalen. Her var det, at David fældede Goliat. „Filisterne samlede sine Leire til Strid, og de samlede sig i Soko, som hører til Juda, og de sloge Leir mellem Soko og Aseka. Og Saul og Israels Mænd samledes og leirede sig i Terebintedalen. Og Filisterne stode ved Bjerget paa den ene Side, og Israeliterne stode ved Bjerget paa den anden Side, og Dalen var imellem dem“ [2]). Soko og Aseka laa i Sefela [3]) paa Grænsen af Judas Bjerg. Beliggenheden af Terebintedalen er saaledes sikker nok. Den havde sit Navn efter Terebinter, som endnu trives godt der. Robinson saa sammesteds den største Terebinte, han saa i hele Palæstina. Terebintedalen kaldes nu Vadi es-Sumt eller Akaciedalen efter Akacier, som ogsaa trives der. — Sagnet henlægger Terebintedalen til en Dal Nordvest for Jerusalem paa Veien til Mizpa, en 6 Timers Gang fra Soko og Aseka.

16) Herodion, Frankerbjerget, el-Fureidis. Henimod en geogr. M. i Sydost for Betlehem ligger et eenligt Bjerg, der seer ud som en kappet Kegle og er synbart fra mange Hold, for Ex. fra Oliebjerget. Det hæver sig 400 Fod over Landet omkring, som ligger i en Høide af 2250 Fod. Toppen, der er rund som en Ring, har et Omfang af 750 Fod; den er omgiven med Levninger af en Muur af store, hugne Stene og har Levninger af 4 Taarne, der vende mod de 4 Verdenshjørner. Ved Bjergets Fod seer man Volde, som dog snarere ere

---

[1]) Jerusalem und seine Umgebungen 2 Deel 408.

[2]) 1 Sam. 17, 1—3. [3]) Josv. 15, 35.

opkastede for at danne en Flade, der kan bære Træer eller Korn, end som Fæstningsværker.

Nehemias nævner Oversten for Bet-Hakkerems Strøg[1]), og Jeremias nævner en By eller et Bjerg Bet-Hakkerem, hvis Beliggenhed passer paa Frankerbjerget. Jeremias skriver nemlig[2]): „I Børn af Benjamin! flyer fra Jerusalem, blæser i Trompeten i Tekoa og tænder en Varde paa Bet-Hakkerem; thi Ulykke kommer fra Norden". I sin Forklaring til dette Sted skriver Hieronymus, at en By Bet-Hakkerem laa paa et Bjerg mellem Jerusalem og Tekoa. — Josefus fortæller[3]), at Herodes den Store befæstede og byggede kongelige Bygninger paa et Bjerg, der laa 60 Stadier fra Jerusalem og var rundt som et Kvindebryst. En Marmortrappe paa 200 Trin førte op til Fæstningen, som han kaldte Herodion. Saasom der ikke var Vand paa Stedet, lod han med stor Omkostning lede Vand derop langveis fra. — Da Herodes var død i Jeriko, blev han med megen Pragt ført til Herodion, der laa 200 Stadier fra Jeriko, og jordet der[4]). — Navnet „Frankerbjerget" skriver sig fra en Fortælling om, at Frankerne skulde have holdt sig paa Bjerget i 30 Aar efter Jerusalems Fald 1243, da en Pest bortrev de fleste Mænd og alle Kvinder, og Resten vandrede ud. Fortællingen, der første Gang forekommer 1483, er snarere en Legende. Først i Slutningen af 17de Aarhundrede fik Bjerget Navnet Frankerbjerget. — Araberne kalde Bjerget el-Fureidis eller det lille Paradiis, maaskee paa Grund af det gamle Navn Bet-Hakkerem, som betyder Viinbjerg.

17) Dor es-Sale. Judas Bjerg naaer sin største Høide mellem Betlehem og Hebron. Dor es-Sale,

---

1) Neh. 3, 14. 2) Jr. 6, 1.
3) Jød. Hist. 15. 9. 4; Jød. Krig 1. 21. 10.
4) Jød. Krig 1. 33. 9.

vestenfor Salomos Damme, hæver sig til 3400 Fod, og Hebron ligger i en Høide 3000 Fod. — Det sænker sig langsomt ned mod Vest og Syd, men styrter i Øst brat ned mod det Døde Hav. Ingen af de bratte Styrtninger mod det Døde Hav omtales i Bibelen. Som de mærkeligste kunne de to følgende nævnes:

18) Masada, nu Sebbe. Ligeoverfor den Tunge, som fra Øst stikker ud i det Døde Hav, ligger et Bjerg, der af Naturen og Kunsten har været dannet til den stærkeste Fæstning. Toppen ligger omtrent 1200 Fod over det Døde Hav. Fra Nord og Syd er det utilgjængeligt paa Grund af dybe Kløfter; en Sti fører mod Vest og en anden mod Øst. Den østre, som gaaer ned til det Døde Hav, snoer sig langs bratte Styrtninger og er farlig for den, der let bliver svimmel. Josefus fortæller, at den paa Grund af sine mange Slyngninger fik Navn af Slangen. Naar han opgiver Stiens Længde til 30 Stadier eller 18000 Fod, da maa det være en Overdrivelse. — Toppen, som er flad, har et Omfang af 7 Stadier. — Ypperstepræsten, Makkabæeren Jonatan († 161 f. Kr.), var den første, som udsaa Bjerget til Fæstning og kaldte den Masada ɔ: Fæstningen. Herodes den Store, som frygtede paa den ene Side for Folket, hvis Hjerte hang ved Makkabæerne, og paa den anden Side for Kleopatra, som holdt paa at egge Antonius mod ham, vilde skaffe sig et Tilflugtssted i Nødens Stund og skyede intet Arbeide eller Udgift for at gjøre Masada til en Fæstning, som ikke kunde tages. Muren blev bygget af vældige Stene og fik 37 Taarne. Nedenfor Fæstningen ved den Vei, som gik i Vest, byggede han et Slot med stærke Mure og 4 Taarne paa 64 Alens Høide. Slottet havde prægtige Værelser, Søilegange og Badestuer. En Løngang førte fra Slottet til Fæstningen. I Klippen var der udhugget store Brønde til at optage Regnvand, saasom der ingen Kilder var. — Herodes lod føre op paa

Fæstningen Forraad for lang Tid af Korn, Viin, Olie, Bælgfrugter og Dadler.

Da Jerusalem var taget af Titus Aar 70, kom snart det hele Land i Romernes Magt; tilsidst havde Jøderne kun Masada tilbage. Romerne rykkede mod Fæstningen og reiste en Muur rundt omkring den, for at Ingen skulde undflye. Indbyggerne lede ikke Mangel paa Levnetsmidler; thi de Forraad, som Herodes havde ført derop, vare ikke fordærvede, skjønt de havde ligget der i 100 Aar. „Man tager ikke feil", tilføier Josefus, „naar man tilskriver Luftens Beskaffenhed dette; thi, da Fæstningen laa saa høit, var Luften der reen og fri for jordagtige og andre Dunster, som fremkalde Forraadnelse". — Der var ogsaa Vaaben og Krigsredskaber nok. Men i Længden kunde Fæstningen ikke holde sig, da det øvrige Land var taget. Jøderne valgte da at dræbe sig med Koner og Børn heller end at falde levende i Romernes Hænder. Da kun 10 Mænd vare tilbage, kastede de Lod om, hvem af dem skulde dræbe de andre 9 og saa tage sig selv af-dage. Efterat have dræbt de 9 gik den sidste omkring mellem de Døde for at see, om der var Liv i Nogen. Da han Ingen saa, som trængte til hans Tjeneste, satte han Ild paa Slottet, stak Sværdet i Livet og faldt ned ved de Andres Side. Da Romerne den følgende Dag gik ind i Fæstningen, hvor Alt stod i lys Lue, fandt de 960 Lig; 2 Kvinder, som med 5 Børn havde gjemt sig i en underjordisk Vandrende, kom frem og fortalte, hvorledes de sidste Forsvarere af Fædrelandets Selvstændighed havde endt sine Dage [1]).

Der er endnu at see Levninger af Fæstningen og af den Muur, som Romerne reiste rundt om den. Navnet Masada er svundet; Araberne kalde Bjerget med dets Levninger Sebbe.

---

[1]) Jos. Jød. Krig 7. 8—9.

19) Gjebel Usdum ɔ: Sodoms Bjerg, ogsaa kaldt Kasm Usdum ɔ: Sodoms Næse. — Ved den sydvestlige Ende af det Døde Hav ligger en Aas, som er omtring 30,000 Fod lang, 6000 Fod bred og 500 Fod høi. Det Mærkelige ved Aasen er, at den næsten heelt igjennem bestaaer af fast Salt. Mod Søen er Aasen ved Vind og Veir furet ud i kegledannede Toppe. En af disse gjælder for Saltstøtten efter Lots Hustru [1]. — I Syd for Saltstøtten ligger i en Høide af 50 Fod en Salthule, der som en trang Revne gaaer flere 100 Fod ind i Bjerget. I Regntiden sender den en Saltbæk ned til det Døde Hav.

I „Usdum" har aabenbar Navnet „Sodom" holdt sig. Paa Saltbjerget ligge nogle ujevne Stene, der i Enkeltes Øine see ud som Levninger af en Muur. Om disse Stene ere Levninger af Sodoma eller af en senere By, eller om deres Stilling er et Spil af Naturen, skal blive omtalt under Sodoma.

Den eneste, som i ældre Tider omtaler Saltbjerget, er Galen († 200 ef. Kr.). Det Salt, skriver han, som vindes af Søen, kaldes sodomitisk Salt efter de Bjerge, som ligge om Søen, hvilke kaldes Sodoma [2].

20) Akrabbims Opgang ɔ: Skorpionernes Aas dannede Landets Grænse Syd for det Døde Hav, ligesom det tidligere havde været Amoriternes Grænse [3]. „Eders Sydgrænse skal være fra Enden af Salthavet i Øst og skal bøie sig i Syd til Akrabbims Opgang" [4]. — Aasen ligger et Par geogr. M. søndenfor det Døde Hav og gaaer i en Halvmaane fra Øst til Vest. — Det er Robinson, som mener at have fundet Akrabbims Opgang i denne Aas, og hans Mening vinder mere og mere

---

[1]) Se „Saltstøtten" under „Det Døde Hav", § 10. 4. 19.
[2]) Reland 243. [3]) Dom. 1, 36.
[4]) 4 Mos. 34, 3. 4. Jos. 15, 2. 3, § 2. 1.

Indgang. Andre søge Opgangen i andre Aase. Stregene deromkring vrimle af Skorpioner.

Akrabbim blev paa Græsk forvansket til Akrabatene. Der vandt Judas Makkabæus en stor Seir over Edomiterne [1]).

21) Amoriternes Bjerg laa nordenfor Kades [2]). — Da Herrens Vredesdom var udtalt mod Folket i Kades, og det formastede sig til paa egen Haand at trænge ind i det Hellige Land og gik op paa det Øverste af Amoriternes Bjerg, kom Amoriterne, som boede i Bjergegnen nordenfor Kades, tilligemed Amalekiterne, der boede i Sydlandet, og Kana'aniterne, der boede ved det Døde Hav [3]), imod dem, sloge dem og knuste dem i Seier lige til Horma [4]).

3.

Jordans Dalføre.

1. Længde. Jordans Dalføre strækker sig gjennem hele Landets Længde fra Hermon til Akrabbim. Da det løber i næsten ret Linie fra Nord mod Syd, har det kun lidt større Længde end Landet, nemlig 35 geogr. M. — Gjennem et Dalføre, som kaldes et-Teim, hænger det i Nord sammen med el-Buka eller Huulsyrien [5]), og gjennem et Dalføre, som kaldes el-Araba, fortsættes det lige ned til det Røde Hav.

2. Navn. Stroget fra Hermon til Gennesarets Sø kaldtes Merom [6]) eller Høilandet ɔ: det høiest liggende Strøg af Dalen.

Det gamle hebraiske Navn [7]) paa Dalføret, lige fra Gennesarets Sø til det Røde Hav, var Araba. Araba

[1]) 1 Mak. 5, 3. Jos. Jød. Hist. 12. 8. 1.
[2]) 5 Mos. 1, 19. 20. [3]) 4 Mos. 13, 29.
[4]) 4 Mos. 14, 40—45; 5 Mos. 1, 41—44. [5]) § 8, Indledning.
[6]) Josv. 11, 5. 7.
[7]) Om Betydningen af „Kikkar“ se „Siddims Dal“, § 10. 4. 16.

betyder et tørt Land, Ørken eller, som den nye Bibel-oversættelse paa sine Steder gjengiver det, en „øde Mark", i Almindelighed[1]); men med den bestemte Artikel brugtes det som Egennavn om Dalføret søndenfor Gennesarets Sø[2]) til Elat og Ezjongeber ved det Røde Hav[3]), og det Døde Hav kaldtes „den øde Marks Hav"[4]).

Fleertallet Arabot brugtes om mindre Strøg af Araba, nemlig „Moabs øde Marker", østenfor Jordan ligeoverfor Jeriko[5]), og „Jerikos øde Marker"[6]).

Araba blev paa Græsk oversat ved Aulon, der betyder en dyb Dal mellem Bjerge. Josefus bruger Aulon om Strøget mellem Gennesarets Sø og det Døde Hav[7]), medens Eusebius i Onomasticon[8]) skriver: „Aulon hedder en stor og langstrakt Slette, der paa begge Sider omgives af Bjerge, som fra Libanon og høiere oppe gaae til Paran".

Nu kaldes Strøget fra Gennesarets Sø til Akrabbim el-Gor, der betyder „Dalføret", medens Strøget fra Akrabbim til det Røde Hav har beholdt det gamle Navn Araba, paa Arabisk: Wadi el-Araba ɔ: Dalføret Araba.

3. Beskaffenhed. Dalføret støder i Nord til det vældige Hermon og omgives i sin hele Længde af Aase og af Bjerge, der med enkelte Undtagelser ere høiere i Syd.

Foruden det søndre Gor, mellem det Døde Hav og Akrabbim, bestaaer Dalføret af 3 Lag eller Trin, der hvert ende i en Slette med et Vand.

Det første Lag eller Trin, omtrent det gamle Merom, gaaer fra Foden af Hermon til den søndre Ende af Merom Sø, i en Længde af 3 geogr. M. Dan ved Foden

---

1) Se „Araba" under „Ørkener", § 15.
2) 5 Mos. 3, 17. Josv. 11, 2; 12, 3. 3) 5 Mos. 2, 8.
4) 5 Mos. 3, 17. 5) 4 Mos. 22, 1. 5 Mos. 34, 1. 8.
6) Josv. 5, 10. 2 Kong. 25, 5.
7) Jød. Krig 1. 21. 9. Jød. Hist. 16. 5. 2.
8) Under Aulon.

af Hermon ligger 640 og Merom Sø omkring 100 Fod over Havet. Heldet udgjør altsaa omkring 540 Fod. Det er et af Jordans Arme vel vandet Strøg, som de 5 Speidere, der vare udsendte af Dans Stamme, gave dette Lov: „det er et vidt og godt Land, og der er ikke Mangel paa nogen Verdens Ting" [1]). Det er det nordre Strøg, omkring Dan, som er frugtbart; længere ned mod Merom Sø gaaer Landet over i en Myr, som for en stor Deel er overgroet med Siv og Rør, der staae tæt og ere flere Alen høie; derind kan intet Menneske trænge; men Vildsviin og Pantere holde altid til der i Mængde. — Paa Grund af sin Rigdom paa Vand og sin Frugtbarhed blev det ikke regnet med til Araba eller det tørre Land; det kaldtes, som nys fortalt, Merom eller Høilandet. — Josefus kalder det Ulata [2]), hvoraf det nuværende Navn Ard el-Hule er opstaaet; dertil regnes dog ikke det nordre Strøg, omkring Dan.

Det andet Lag eller Trin gaaer fra Merom Sø til den søndre Ende af Gennesarets Sø, i en Længde af 5½ geogr. M., af hvilke Gennesarets Sø indtager 3. Da Gennesarets Sø ligger 650 Fod under Havet, udgjør Heldet 750 Fod. Dalføret har sin største Vidde omtrent midtveis mellem Nord- og Sydenden af Gennesarets Sø, ved Magdala. Nordenfor Magdala laa Gennesarets Land, hvis Herlighed Josefus ikke noksom kan prise [3]); det er nu en Myr, som kaldes el-Guveir ɔ: det lille Gor eller Dal. — Det var paa Grund af Gennesarets Lands Rigdom paa Vand og Gennesarets Søs ferske Vand, at heller ikke det andet Lag eller Trin af Dalføret regnedes med til Araba.

Det tredie Lag eller Trin gaaer fra Gennesarets Sø til Sydenden af det Døde Hav, i en Længde af 24½

---

[1]) Dom. 18, 9. 10. [2]) Jød. Hist. 15. 10. 3.

[3]) Jød. Krig 3. 10. 8; § 7. 8.

geogr. M. Da det Døde Hav ligger 1304 Fod under Havet, udgjør Heldet omtrent 650 Fod. — Sin største Bidde har Dalen 1½ geogr. M. nordenfor det Døde Hav, hvor „Jerikos øde Marker“, vestenfor Jordan, og „Moabs øde Marker“, østenfor Jordan, tilsammen have en Bidde af omtring 3 geogr. M. Navnet „Jerikos øde Marker“ passer paa Strøget nærmest ved Jordan, men ikke paa Strøget nærmest om Jeriko, hvis overvættes Herlighed Josefus har udmalet med saa stærke Farver [1]). Det er et vel vandet Strøg, der paa fine Steder endnu bærer rig Grøde, men som for en stor Deel er overgroet med det tætteste Krat.

Det sydlige Gor, som gaaer fra det Døde Hav til Akrabbim i en Længde af henimod 2 geogr. M., ligger et Par 100 Fod over det Døde Hav og følgelig over 1000 lavere end Middelhavet. Den nordre Deel udgjør i Vest en Saltmyr, som kaldes es-Sabka, og i Øst et myrlændt Strøg, der vandes af es-Safie og er overgroet med Siv og beboet af Beduiner. — Josv. 15, 61. 62 nævnes ved Siden af Engedi og 4 andre Stæder med underliggende Landsbyer i Ørkenen, i Juda Stamme, Ir-Hammelak eller Saltstaden. 2 Sam. 18, 13. 1 Krøn. 18, 12. Sal. 60, 2 fortælles, at David slog Edomiterne i Saltdalen. 2 Kong. 14, 7. 2 Krøn. 25, 11 fortælles, at Amazia slog Edomiterne i Saltdalen. Robinson sætter Navnene i Forbindelse med Sodomas Saltbjerg og søger Saltstaden og Saltdalen i det sydlige Gor. Det er en Slutning, som har Rimeligheden for sig, skjønt Navnene ere svundne, og der ingen Levninger ere af Staden.

4.

Høisletten østenfor Jordan,

som udgjør henimod 1½ Ark, er trykt i „Theologisk Tidsskrift for den evangelisk-lutherske Kirke i Norge“, niende Binds andet Hefte. 1866.

---

[1]) Jød. Krig 4. 8. 3, § 7. 8.

§ 12. Veirlag[1]).

1. Aarstider.

Palæstina, som ligger mellem 31° og 33° 16′ nordlig Bredde, hører til de Strøg, som kun have 2 Aarstider, Sommer og Vinter eller rettere en tør og en regnfuld Tid. Saa er det nu, og saa var det i gamle Dage. Bibelen kjender kun 2 Aarstider, Sommer og Vinter[2]); den sidste nævnes som Regnens Tid[3]); for Vaar og Høst har den intet Navn. — Sol og Nedbør skifte ikke som hos os hele Aaret igjennem, men kun fra den sidste Halvdeel af Okt. til den første Halvdel af April, medens Himlen Resten af Aaret, over 6 Maaneder, næsten altid er skyfri.

1. Vinteren eller Regntiden. Regnen begynder at falde i den sidste Halvdeel af Okt. eller i Forstningen af Novbr., ikke i Eet, men med Mellemrum. Græsset spirer og Træerne grønnes, og Mellemrummene give Landmanden Tid og Leilighed til at pløie og saae Vintersæden, Hvede og Byg. — Rug og Havre dyrkes ikke i Palæstina og ere ikke omtalte i Bibelen. — Regnen tager derefter til i nogen Tid under vestlig eller sydvestlig Vind; den varer 2—3 Dage ad Gangen og falder stærkest om Natten. Saa gaaer Vinden om til Nord eller Øst, og der følger flere Dages klart Veir. Denne Skiftning af Regndage med flere Dages Godveir varer hele Vinteren. I Novbr. og Debr. falder Regnen jævnligst; senere falder den kun efter længere Mellemrum. I disse sildigere Godveirsdage saaer Landmanden Sommersæden, Hirse, Erter, Bønner, Linser og Grønsager. — I Mars

---

[1]) Meest efter Robinsons „Physical Geography of the Holy Land“, Side 263—83.

[2]) 1 Mos. 8, 22. Sal. 74, 17. Sak. 14, 8.

[3]) Høis. 2, 11: „Vinteren er forleden, Regnen er forbi“.

falder Regnen mere og mindre jævnt, men bliver sjeldnere efter den Maaned. — Regnen falder oftere under Torden og Lynild.

Efter Jagttagelser i Jerusalem har Regndagenes Tal i Vintertiden 1843—4 og 1845—6 været følgende:

1843—4. Regnen begyndte med en Tordenbyge 25 Okt.; Novbr. Regn 17 Dage; Debr. Regn 13 Dage og Sne 1 Gang; Jan. Regn 8 Dage og Frost 2 Nætter; Febr. Regn 7 Dage; Mars Regn 10 Dage; April Regn 8 Dage; Mai 5 Regnskure.

1845—6. Novbr. Regn 4 Dage; Debr. 13 Dage; Jan. 13 Dage; Febr. 11 Dage; Mars 2 Dage, sidste Gang den 18de. Under hele Vinteren var der ikke en Dag, i hvilken Solen ikke var synlig i længere eller kortere Tid.

Efter Barclays Jagttagelser var Regnmængden i Jerusalem i 7 Aar følgende: 1846—47, 59 Tommer; 1847—48, 55 Tom.; 1848—49, 60,6 Tom.; 1850—51, 85 Tom.; 1851—52, 65 Tom.; 1852—53, 44 Tom.; 1853—54, 26,9 Tom. — Middel-Regnmængden for de 7 Aar bliver saaledes 56,5 Tomme; i Kristiania er den aarlige Regnmængde 20,56 Tomme.

Sne falder oftere i Jerusalem og andetsteds i Bjerglandet, meest i Jan. og Febr., indtil 1 Fods Dybde og derover, men bliver sjelden liggende. I Febr. 1797 laa dyb Sne 12—13 Dage i Jerusalem, og 1818 laa den over 1 Fod dyb i 5 Dage. — 1820 faldt der Sne paa Galilæas Høie, men blev kun liggende i 4 Timer. — I el-Gor sneer det aldrig. 1807 saa Seetzen fra Jeriko Bjergene østenfor Jordan næsten lige til Foden klædte i Sne, som var falden om Natten; men ikke et Korn var faldet i el-Gor. Bjergene rundt Jerusalem bleve samme Nat klædte i Sne, som laa i flere Dage.

Hagl falder i Regntiden og oftere end Sne. Smaahagl ere oftere blandede i Regnen, men volde ingen Skade; de ere store som Erter eller Bønner. Scholz oplevede i

Nazaret 1821, tidlig paa Aaret, flere Gange et voldsomt Haglveir; nogle af Haglerne vare store som Dueæg; saadanne Hagl maatte naturligviis volde Skade. — Frost er sjelden, og Jorden fryser aldrig; men det hænder, at Vand kraver sig [1]).

Under hele Vinteren ere Veiene eller rettere sagt Stierne sølede og slibrige. Naar Regntiden er forbi, blive Veiene faste, skjønt aldrig jævne. Den Reisende bør derfor ikke komme til Palæstina før i Slutningen af Mars.

2. Tidlig og sildig Regn. Bibelen taler ofte om tidlig og sildig Regn som nødvendig for Sædens Trivsel og Landets Velfærd [2]). Derved menes den Regn, som falder i Førstningen og i Slutningen af Regntiden. Den tidlige Regn er altsaa de første Skure i Okt. og Novbr., der læske den tørstige Jord og gjøre den skikket til Pløining og Udsæd. Den sildige Regn er de Skure, der falde i Mars og April og stundom i Mai, og som fremme Sædens Trivsel og Modning og give Græsset Væxt. — 27 April 1863 oplevede Voss og Forfatteren et koldt og uhyggeligt Døgn i Safed. Regnen piskede saagodtsom hele Dagen og hele Natten, gjennemblødte vort Telt og nødte os til at grave smaae Render for at holde Vandet ude fra Teltets Indre. Men for Sæden og Græsset var det et velsignet Døgn, der gav Løfte om en rig Høst og langt Sommerbeite.

Svigter den tidlige Regn, eller kommer den saa seent, at Regntiden bryder ind med voldsomme og stadige Skure, saa faaer Landmanden ikke Leilighed til at pløie og saae, og der bliver ingen Høst. — Svigter den sildige

---

[1]) Se „Varmeforhold", § 12. 2.

[2]) 5 Mos. 11, 14. Ordspr. 16, 15. Jr. 3, 3; 5, 24. Hos. 6, 3. Joel 2, 23. Sak. 10, 1. Jak. 5, 7.

Regn, saa bliver Høsten ringe eller det bliver et reent Uaar[1]).

3. **Sommeren eller den tørre Aarstid.** — Fra Midten af April er Himlen vanligviis klar og Luften mild. — Mark og Træer vedblive at være grønne og kvægende for Øiet til Udgangen af Mai, meest i de Aar, der glæde sig ved sildig Regn. 1 Mai 1838 faldt Regnskure i Jerusalem, og om Aftenen lynede og tordnede det under mild Regn. 6 Mai tordnede det atter i Jerusalem, og flere stærke Skure faldt. 1844 regnede det 5 Gange i Mai i Jerusalem. Regn saa langt ud paa Aaret er mærket som en Sjeldenhed.

Dersom der om Vinteren er falden rigelig Regn og i rette Tid, kan Landmanden være sikker paa en rig Høst. Han er altid sikker paa godt Veir til Indhøstningen. „Som Sne om Sommeren og Regn i Kornskuren, saa passer Ære for en Daare“[2]). Torden og Regn i Hvedehøstens Dage omtales 1 Gang; Herren lod dem komme paa Samuels Bøn[3]).

Fra de sidste Skure i April eller Mai til Regntidens Begyndelse i Okt. falder aldrig en Regndraabe. Sommervarmen er trykkende paa Sletten og end mere i el-Ghor, men naturligviis langt mindre i Jerusalem og paa andre høit liggende Strøg. — Marken taber sin grønne Farve og det hele Land faaer et fortørket og goldt Udseende. Det eneste Grønne, som levnes, ere Bladene paa Frugttræer og Buske, og de sparsomme Viingaarde og Hirseagre. Navnlig ere Figentræernes Blade kvægende for Øiet, medens Olietræets smaae, mørkegraae Blade knap fortjene Navn af Grønt.

Mod Slutningen af den tørre Tid er det hele Land tørt og svidt; Cisternerne ere næsten tomme, Bækkene og

---

[1]) Amos 4, 7. [2]) Ordsp. 26, 1.

[3]) 1 Sam. 12, 17. 18.

Kilderne stoppe, Alle og Alt smægte efter Regntidens Gjenkomst. Saa vise Taage og Skyer sig, Skure falde af og til, Græsset spirer, og Landmanden kan atter arbeide paa sin Jord.

4. Taage. — En Stund efter Regntiden vedblive Dampe at stige op af Jorden og lægge sig som Taage i Dalene og paa lave Strøg. — Det Døde Hav, der dunster overordentlig under den stærke Hede, er jævnlig, meest i den tørre Aarstid, indhyllet i Taage, som man kan være Vidne til fra Toppen af Oliebjerget.

5. Dug. Efter varme, solklare Dage om Vinteren og i hele Sommertiden falder der om Natten Dug, som opfrisker de vansmægtende Planter. Duggen kan falde saa tæt, at Teltene blive gjennemvaade som af stærk Regn. Det er en Erfaring, som alle Reisende gjøre. Natten til 21 April 1863 overnattede vi ved Betel. Da vi stode op ved Solrendingen, var Teltet meget vaadt. Stjernerne havde tindret den hele Nat, og Luften havde været stille og kjølig. Kl. 5½ viste Varmemaaleren kun 5½° R. Varme. — Endnu stærkere faldt Duggen Natten til 1 Mai 1863 i Beit-Sjens trange Dalføre i Syrien paa Østsiden af Hermon; den perlede i store Draaber paa Træernes Blade, og vort Telt var gjennemvaadt. Natten havde været meget kjølig.

2. Varmeforhold.

Palæstina bestaaer af[1]: 1) Et Sletteland, der hæver sig indtil 500 Fod over Middelhavet. 2) Et Bjergland vestenfor Jordan, der ved Safed hæver sig 2750 og ved Hebron 3000 Fod, og som har Toppe af indtil 4000 Fods Høide. 3) Et Dalføre, el-Ghor, der ligger indtil 1304 Fod under Havet. 4) En Høislette østenfor Jor-

[1]) Se § 8.

dan, der ligger 2000 Fod og derover høiere end Havet med Toppe paa den østre Grænse af indtil 6000 Fods Høide. — Varmeforholdene maae følgeïig være yderst afvigende i de forskjellige Strøg. — Snefjelde findes ikke i Palæstina; men lige paa Nordgrænsen ligger Hermon, hvis snedækte Toppe sees vide om.

1. Slettelandet langs Middelhavet. I Byerne ved Kysten mildner Havets Nærhed Vinterens Kjølighed og dæmper Sommerens Varme. Saaledes er Vinter ukjendt i Jaffa, og Sommervarmen er ikke trykkende. — Inde paa Sletten kan Kviksølvet stige høit. Saaledes steg det 8 Juni 1838 i Ekron, under fuld Skygge, til 33° R.

2. Bjerglandet vestenfor Jordan. — Veirlaget i Jerusalem mildnes i Sommertiden ved en Havgule[1]) hele Dagen igjennem og er aldrig trykkende hedt, undtagen naar Sirokkoen blæser. I Regntiden ere Værelserne fugtige og kolde; thi Kviksølvet kan ved Solrendingen synke under 0°, og Aftenerne ere selv efter solklare Dage saa kjølige, at Frankerne have Ovn eller Kamin i et eller flere Værelser. — Under vort Ophold i Jerusalem 11—20 April 1863 oplevede vi en kold Regndag 13 April; vi gik selv paa solklare Dage med Ydertøi og vare glade ved om Aftenen at finde Spiseværelset opvarmet; vi savnede i høi Grad Kamin i vort Værelse, hvor Sengklæderne og vore egne Klæder vare gjennemfugtige. Vort Værelse fangede kun liden Sol, men fik megen Fugtighed fra Ezekias Dam, mod hvilken den vendte. Vinteren 1862—63 havde været ualmindelig kold.

Følgende Tabel viser Varmeforholdet i Jerusalem 1843—44:

---

[1]) Se „Vinde", § 12. 3.

	Maanedens Middelvarme.	Varmeste Dags Middelvarme.		Koldeste Dags Middelvarme.		
1843.						
Juni	17,63	18de	20,9	8de	12,89	Ingen Regn.
Juli	20,13	20de	24,13	6te	17,49	Ingen Regn.
Aug.	18,09	3die	22,22	29de	15,55	Ingen Regn.
Sept.	17,88	3die	18,09	20de	14	Ingen Regn.
Okt.	15,39	2den	23,39	27de	13,60	Første Skur 25 Okt.
Novbr.	12,18	1ste	17,77	24de	7,55	Regn 17 Dage.
Debr.	7,18	2den	9,60	21de	4,27	Regn 13 Dage, Sne 1 Gang.
1844.						
Jan.	6,82	18de	9,77	2den	1,33	Regn 8 Dage, Frost 2 Gange.
Febr.	9,87	14de	12,71	19de	7,55	Regn 7 Dage.
Mars	11,42	21de	14	5te	8	Regn 10 Dage.
April	10,31	29de	14	15de	4,44	Regn 8 Dage.
Mai	15,02	20de	18,93	5te	12,71	Regn 5 Dage.

April var koldere end sædvanlig.

Efter dette bliver Middelvarmen for Aaret 1 Juni 1843—31 Mai 1844 i Jerusalem $13,_{54}{}^{0}$ R.

Barclay gjorde fra 1 Juni 1851 til 31 Januar 1855 Optegnelser over Varmeforholdet i Jerusalem. Den aarlige Middelvarme var i den Tid $15,_{33}{}^{0}$ R. Juli og August vare de varmeste Maaneder, Januar den koldeste. Paa den varmeste Dag steg Kviksølvet til $26,_{66}{}^{0}$ R., og paa den koldeste sank det strax før Solrendingen til $1,_{77}{}^{0}$ under Frysepunktet. Iis af $\frac{1}{8}$ Tommes Tykkelse lagde sig og holdt sig i Skyggen den hele Dag. — Whiting, som i flere Aar opholdt sig i Jerusalem, saa Ezekias's Dam lagt med Iis 1 eller 2 Dage.

Kun faae Iagttagelser ere gjorte udenfor Jerusalem; men hvad der gjælder om Varmeforholdet der, gjælder omtrent for det hele Bjergland vestenfor Jordan. I Hebron, som ligger 3—400 Fod høiere end Jerusalem, er det ikke saa lidt koldere, og Høsten falder sildigere.

3. Jordans Dalføre, el-Gor. — I denne dybe Dal, som ligger indtil 1304 Fod lavere end Havet, ere Sne og Frost ukjendte Ting. „Veirlaget i Gennesarets Land", skriver Josefus [1]), „er saa velsignet, at alle Slags Frugter trives. Man kan der faae de prægtigste Viindruer og Figener i 10 Maaneder og andre Frugter hele Aaret igjennem". „Medens det sneer andre Steder i Judæa, gaae Indbyggerne i Jeriko i linnede Klæder", skriver samme Forfatter [2]), og saa er det den Dag i Dag [3]). — De fleste Iagttagelser ere gjorte af Lynch, som opholdt sig i el-Gor fra 18 April til 10 Mai 1848. Den laveste Varmegrad, 9^0 R., iagttoges 17 April Kl. 4 Morgen ved Pilegrimenes Badested. Varmen var størst ved det Døde Hav. Den høieste Varmegrad, $34,_{7}{}^{0}$ R., iagttoges 8 Mai, Middag [4]). — 17 April, Middag, 1863, da vi

[1]) Jød. Krig 3. 10. 8. [2]) Jød. Krig 4. 8. 3.
[3]) Se § 12. 1. 1. [4]) Lynch Official Report Side 42 og 74.

badede os ved Nordenden ligeudfor „Holmen", viste Kviksølvet 24° R. — Om Varmen i de hedeste Maaneder, Juli og Aug., har jeg ikke fundet Jagttagelser. — Veirlaget omkring det Døde Hav har Lighed med Ægyptens, og man træffer der flere af Nildalens Vækster, som Domtræet, der i Ægypten kaldes Lotustræet, og Ofiertræet, der voxer i Nubien.

4. Høifletten østenfor Jordan. Man har kun spredte Jagttagelser af enkelte Reisende. Varmeforholdet er vel omtrent det samme som i Bjerglandet vestenfor Jordan. Da Haurans Slette er vulkansk, er det ikke usandsynligt, at Varmen er større der end i Strøg med samme Høide vestenfor Jordan.

5. Tiden for Indhøstningen. Bygget bliver modent 2—3 Uger tidligere end Hveden. — I el-Gor modnes Kornet 4 Uger tidligere end ved Jerusalem og 10 Dage tidligere end i Sefela. — Skuren falder ikke til samme Tid hvert Aar. 1838 var man ved Jeriko færdig med Bygskuren 22 April, og Hvedeskuren gik for sig mellem 7—14 Mai. Samme Aar blev Hveden skaaren og tærsket ved Gasa fra 15—25 Mai. Samme Aar begyndte Hvedeskuren ved Hebron 4 Juni, og Hvedetærskningen var i fuld Gang paa Oliebjerget 11 og 12 Juni. Kornet føres altid fra Ageren lige paa Laaven, som ligger under aaben Himmel. — Da Voss og Forfatteren 17 April 1863 rede over Jerikos Slette, saa vi bugnende Agre; men ingen af dem havde begyndt at gulne. Mars og April havde været meget kolde.

Melonerne, der dyrkes rundt om Gennesarets Sø, og som ere af en fortrinlig Godhed, ere meget efterspurgte i Akka og Damaskus, hvor de modnes en Maaned silbigere.

Hø høstes ikke; Koen, Faaret og Gjeden gaae ude hele Aaret igjennem; Lastdyrene ɔ: Hesten, Æslet og

Kammelen, gaae ligeledes ude, men føres tillige, navnlig paa Reiser, med Korn[1]) eller Brød.

„Den Tid, da de første Druer blive modne"[2]), falder i Begyndelsen af Juli; Oliehøsten foregaaer i Sept. og de første Dage af Okt.

Israeliternes 3 store Høitider havde Hensyn til Jordbruget: i Paasken frembares det første Kornbaand af Aarets Grøde som Offer[3]). Høstens Høitid ɔ: Pintsefesten, holdtes til Tak for Førstegrødens ɔ: Kornets Indhøstning[4]), og Indsamlingens ɔ: Løvsalernes Høitid, der faldt i Okt., holdtes til Tak, naar Alt var indhøstet af Marken[5]).

Efter 3 Mos. 23, 15. 16 skulde Pintsen holdes 50 Dage, efterat det første Kornbaand var baaret frem som Offer i Paasken, eller som det 5 Mos. 16, 9 er udtrykt, „50 Dage efterat man har begyndt med Sigden i det staaende Korn". — Disse Steder og især det sidste forudsætte, at Korn var skjært ved Paasketider. Dette kan ikke gjælde det hele Land, da Skuren falder 4 Uger sildigere omkring Jerusalem end i el-Gor. Det er vist et Særsyn, at Korn er skjært omkring Jerusalem ved Paasketider; Paasken maa da falde meget seent, og Vinteren maa have været meget mild. — Falder Paasken meget tidlig, og har Vinteren været kold, kan det være vanskeligt nok, for ikke at sige umuligt, at opdrive et modent Kornbaand, ialfald udenfor de varmeste Strøg af el-Gor, saasom Engedi og Zoar.

Man kunde slutte, at Veirlaget i gamle Dage har været mildere og Skuren tidligere end nu. Men andre Omstændigheder vise, at Veirlaget i det Hele er det samme nu som før. Naturkyndige lære os nemlig, at det kun er Strøg med en vis Varmegrad, hvor baade Palmen

---

1) 1 Mos. 42, 27. 2) 4 Mos. 13, 20. 3) 3 Mos. 23, 10. 11.
4) 2 Mos. 23, 16. 3 Mos. 23, 15—17. 5) 3 Mos. 23, 34. 39.

og Viinranken bære moden Frugt; det bliver ellers for koldt for Palmen eller for varmt for Viinranken. Palmerne ved Jaffa bære nu modne Dadler, og, da Fonicien (ɔ: Palmelandet) fra de ældste Tider indtil nu har havt Dadler til Udførsel, tør man antage, at Palmerne ved Jaffa ogsaa i gamle Dage have baaret modne Dadler, uagtet Dadler ikke omtales i Bibelen. — De 12 Mænd, som Moses sendte ud for at speide Landet, afskare i Dalen Eskol ved Hebron en Viinkvist med en Drueklase, som de bare paa en Bærebør, to og to; de toge ogsaa Granatæbler og Figener [1]). Eskols Dal, hvorigjennem Hovedveien gaaer fra Hebron nordefter, bærer endnu de største og vakkreste Druer i Palæstina og er rig paa Granatæbler og Figener. — Varmeforholdet maa følgelig være det samme nu som paa Mose Tider.

3. Vinde.

Bibelen nævner kun 4 Vinde efter de 4 Verdenshjørner [2]) og har intet Udtryk for Vinde, der komme fra mellemliggende Strøg. Sydvestvind kan saaledes være meent baade ved Søndenvind og ved Vestenvind. Naar Ordspr. 25, 23 Nordenvind siges at føde Regn, da maa det forstaaes om Nordvestvind; Nordenvinden „føder" aldrig Regn; Vind fra Nordvest er vel ingen egentlig Regnvind, men kan dog bringe Regn.

Vinden i Regntiden. Regnen kommer med Vesten- og Vest-Syd-Vestvind. Det gjælder nu som fordum: „naar I see Skyen opgaae i Vesten, sige I: „der kommer Regn", og det skeer saaledes" [3]). — Vestenvinden vexler i Vintertiden med nordlig og østlig Vind, som bringer Godveir (§ 12. 1. 1).

---

[1]) 4 Mos. 13, 23.

[2]) Ez. 37, 9. Dan. 8, 8. Sak. 2, 10. Matt. 24, 31. Mark. 13, 27.

[3]) Luk. 12, 54.

Vinden i den tørre Aarstid. Den raadende Vind om Sommeren er Nordvest; det er en Havgule, der springer op om Morgenen Kl. 8 eller 9 og varer til omtring Kl. 10 Aften. Den dæmper Heden og gjør navnlig Opholdet i Jerusalem i Sommermaanederne mindre trykkende.

Palæstina har en Plage i den Vind, som Frankerne kalde Sirocco. Sirocco er en Forvanskning af det arabiske Sjurkije, som betyder Østenvind; men, da Vind fra Syd og Sydvest kan have samme Virkning som Østenvinden, bruges Sirocco ogsaa om Vind fra disse Kanter, naar den virker det samme som Østenvinden.

Hovedmærkerne paa Siroccoen ere: 1) Trykkende Lummervarme, som volder stor Træthed og Ulyst til al legemlig og aandelig Virksomhed. 2) Stor Tørhed, som tærer paa Legemets Vædsker og lukker dets Porer og krymper Plantelivet. 3) Luftens Formørkelse ved den fineste Sand og Støv fra de Ørkener, over hvilke Siroccoen har faret. Luften kan blive saa mørk, at man ikke kan see en 8 Alen omkring sig, og Sandet og Støvet fylde Øine, Næse og Mund og trænge gjennem Klæderne og enhver Sprække i Husene. — Siroccoen er naturligviis værre i det østre og søndre end i det vestre og nordre Strøg af Landet. — Stundom kommer Siroccoen, uden at Luften formørkes. „Naar I see Søndenvinden komme, sige I: „der kommer Hede", og det skeer saaledes" [1]).

Siroccoen varer gjerne 1 Dag, dog stundom 2 og 3, ja flere Dage. — Den kan ogsaa komme som Kastevind og varer da kun nogle Timer. 7 Mai 1848 havde Lynch sine Telte reiste ved Ain Terabe ved det Døde Hav nordenfor Engedi. Det var blikstille og Luften lummervarm under 33° R. Kl. 6 Eftermiddag reiste sig en glødende Sirocco, stærk som en Orkan, og kastede Teltene overende.

[1]) Luk. 12, 55.

Kl. 8 var det atter stille og lummervarmt. Alle lede af Slaphed, og sov Natten igjennem Udmattelsens Søvn [1]). — Da Vess og Forfatteren 17 April 1863 Kl. 12 kom til Nordenden af det Døde Hav, laa Søen speilblank, og Solen skinnede klart paa den skyfri Himmel. Varmen var 24° R., men ikke trykkende. Kl. 1 begyndte det at blæse, og med Eet var Luften opfyldt af lumre Dunster, maaskee ogsaa af det allerfineste Støv, gjennem hvilke Solen viste sig som en blegguul Skive. Vi stege strax tilhest for snarest muligt at naae Pilegrimenes Badested ved Jordan. Varmen var følbart stegen, vi bleve ligesom gjennemglødede, Aandedrættet var trangt, og Kraften slappedes. Da vi efter 1½ Times Ridt naaede Badestedet, var Himmelen klar som før, og et Bad i Jordan gav os vor fulde Kraft igjen.

Siroccoen kaldes i Bibelen Østenvind (Kadim) [2]), der kommer fra den store syrisk-arabiske Ørken i Øst og Sydost; Luk. 12, 55 kaldes den Søndenvind (Notos), der kommer fra den ørkenagtige Halvø Sinai i Syd.

Det er uhørt, at Nogen sætter Livet til i Palæstina under Siroccoen, som i Ørkenen under Sandstormene.

At Gennesarets Sø er udsat for Kastevinde, er omtalt under denne Sø.

4. Luftens Klarhed og Reenhed.

Luften i Palæstina, som i hele Syrien, udmærker sig paa Godveirsdagene ved en overordentlig Klarhed. Gjenstande, som ligge langt borte, synes at ligge nær. — Aftenerne kunne være underskjønne, og hverken i Aten eller andre Steder, som ere berømte for sin klare Himmel, har Forfatteren seet Himmelen saa blaa og Stjernerne saa tindrende som Aftenen 30 April 1863 i Beit Sjens trange Dalføre i Syrien paa Østsiden af Hermon.

Luften er reen og sund. Indbyggerne ere i det Hele

[1]) Lynch: Narrative 375—76. [2]) 1 Mos. 41, 6. Jon. 4, 8 o. s. v.

raske og kraftige, om de end i Rasthed og Kraft staae tilbage for sine Naboer Beduinerne; kun Indbyggerne af det dybe Gor er et kraftløst Folkefærd.

Som de fleste Lande i Østerland er Palæstina oftere hjemsøgt af „Pesten, som farer frem i Mørket“ [1]). Kolera herjede 1866 frygtelig i Jerusalem. Disse Plager ere dog ikke Følger af usund Luft, Sumpe o. s. v., men af Indbyggernes Ligegyldighed med Hensyn til Reenslighed og Levemaade.

I Jerusalem ere baade de Indfødte og de Fremmede udsatte for Koldfeber. Aarsagen ligger rimeligviis i Bundens Beskaffenhed, men er ikke nærmere kjendt.

Den forfærdelige Spedalskhed har fra gammel Tid hjemme i Palæstina. Da den ikke omtales før Indvandringen fra Ægypten, synes den at være indført, ikke at være opstaaet i Landet. Den trives nu, saavidt vides, kun i Bjerglandet søndenfor Jisre'els Slette. Professor Boss undersøgte 4 Spedalske fra „de Spedalskes Hytter“ i Jerusalem. Een var fra Hebron, een fra Jerusalem og to fra Roma. De vare alle Arabere. Boss fandt, at Spedalskheden hos disse var den samme som hos os. Sygdommen er arvelig og saagodtsom ikke smitsom ved Berøring.

---

§ 13. Landets geologiske Beskaffenhed [2]).

Palæstinas Bjerge bestaae ligesom Libanon og Hermon, hvorfra de skyde ud, for største Delen af Kalk-

[1]) Sal. 91, 6.

[2]) Tildeels efter Robinson: Physical Geography of the Holy Land. 1865. Side 284—299.

steen, som alle ældre Reisende have henført til Jura-Periodens Dannelse, men som de seneste Undersøgelser have paaviist at høre til Kridt-Perioden. Denne Kalksteen er fast, haard, guulagtig, fattig paa Metaller og Forsteninger og fuld af Huler. Forresten findes foruden denne Kalksteen Lag af kridtagtig Kalksteen med Flinteknoller, Kridt, Marmor, Sandsteen, Mergel — hvilket Alt efter de seneste Undersøgelser skal henhøre under Kridt-Periodens Dannelse — og tillige af vulkanske Produkter, nemlig Basalt.

Kridtagtig Kalksteen i Lag, der indeholde en Mængde Knoller af Flint, findes i flere Høie, for Ex. i Oliebjerget og i den Høi, hvorpaa Betlehem er bygget.

Kridt findes ved Safed og paa flere Steder.

Marmor findes ved Kades i Galilæa.

Sandsteen findes i ringe Mængde vestenfor, men i større Mængde østenfor Jordan.

Mergel, blandet sammen med Gips og Kalk, findes vestenfor det Døde Hav, meest vestenfor Sodoms Saltbjerg [1]); Strøget er gjennemskaaret af 2 Smaabække. Regnen har pisket de løsere Dele bort, og der staaer tilbage kegledannede og pyramidalske Toppe, som ligne en Leir af hvide Telte. Strøget er uden alt Liv og frembyder bare en sørgelig Ørken.

Vulkanske Strøg. Vestenfor Jordan findes ikke vulkanske Mærker før opimod Gennesarets Sø. Det gamle Teater i Beitsan er ligesom Husene bygget af Basalt. — I Gennesarets Sø findes vulkanske Stene. — Lille Hermon, paa Jisre'els Slette, bestaaer af Basalt. — Telel-Kadi, den Høi, fra hvilken Jordans midterste Kilde vælder ud, er af vulkansk Oprindelse. — Østenfor Jordan findes Basalt i stor Mængde, især i det gamle Basan og østenfor Haurans Bjerg, hvor Husene med Tage, Gulve,

---

[1]) Om Sodoms Saltbjerg (Sjebel Usdum) se § 8. 1. 19.

Døre og Vinduer ere byggede af denne Steenart[1]). — Naar Josefus fortæller[2]), at Salomo lagde Lag af „sorte Stene" over de Veie, som førte til Jerusalem, mener han dermed rimeligviis Basalt. Han kan dog maaskee have meent Flintesteen, som er mørk af Farve. Basalt maatte hentes langt borte; det nærmeste Strøg, hvorfra den kan føres til Jerusalem, ligger ved Arnon; Flintesteen findes nærved, f. Ex. i Oliebjerget.

Udbrændte Vulkaner. Strøget omkring Safed er Midtpunktet for de udbrændte Vulkaner vestenfor Jordan. Det største Krater, som ligger omkring ½ M. Nordvest for Safed, er 400 Fod langt, 120 Fod bredt og 40 Fod dybt.

Østenfor Jordan har de udbrændte Vulkaners Strøg en ganske anden Vidde. Søen Fiale er et udbrændt Krater. Den Række af kegledannede Toppe, som ligger i Syd for Fiale, bestaaer af udbrændte Kratere.

Gjebel Hauran eller Haurans Bjerg er af vulkansk Oprindelse, og el-Lega er en Udstrømning af Kratere, som i umindelige Tider ikke have været i Virksomhed. — Slottet i Salka (nu Salkat) er bygget over et Krater, hvis Ring tjener til Muur for Slottet, og hvis Bund bruges som Cisterne. — Det vulkanske Strøg strækker sig mod Nordost langt udenfor Palæstinas Grænser. Midtpunktet i dette vulkanske Strøg dannes af es-Safa, en brat rundagtig Kol af Lava med et Tvermaal af 2—2½ geogr. M.[3]).

Jordskjælv. Som andre Lande med vulkansk Dannelse, er Palæstina hjemsøgt af Jordskjælv. Jordskjælvene i Palæstina have dog hverken været saa hyppige eller saa ødelæggende, som i Syrien, hvor Ba'albek, Aleppo og Antiokia gjentagne Gange have lidt under voldsomme Rystelser.

I Bibelen ere 4 Jordskjælv omtalte: 1) Da Elias

[1]) Se § 8. 4. 6. [2]) Jød. Hist. 8. 7. 4. [3]) Se § 8. 4. 6.

stod paa Horeb, „gik Herren forbi, og der kom en Storm, som sønderrev Bjerge og sønderknuste Klipper; men Herren var ikke i Stormen. Efter Stormen kom et Jordskjælv, men Herren var ikke i Jordskjælvet. Og efter Jordskjælvet kom Ild; men Herren var ikke i Ilden“ [1]). Dette Jordskjælv har vel ikke naaet Palæstina, men kun rystet Horeb; maaskee det, med Stormen og Ilden, ikke engang har været virkeligt, men kun viist sig for Profetens indre Øie. 2) I Ussias's Dage (ɔ: 810—759) kom et Jordskjælv, som maa have gjort et dybt Indtryk og været meget ødelæggende. Thi Amos fortæller [2]), at han skuede sit Syn i Ussias's Dage „2 Aar før Jordskjælvet“, og Sakarias, der levede efter den babyloniske Landflygtighed og henimod 300 Aar efter Amos, taler om Jordskjælvet under Ussias som en Tid for Rædsel og Flugt [3]). 3) Ved Kristi Død splittedes Templets Forhæng i 2 Dele fra øverst til nederst, Jorden skjalv, og Klipperne revnede, og fra Kl. 9 til 3 laa Mørke over hele Jorden [4]). 4) Ved Jesu Opstandelse skede et stort Jordskjælv; thi Herrens Engel foer ned fra Himmelen og væltede Stenen fra Graven [5]).

Josefus fortæller [6]) om et stort Jordskjælv i Herodes den Stores Dage: „i Herodes's 7de Regjeringsaar, i hvilket Slaget ved Aktium stod, skede et Jordskjælv i Judæa, hvis Lige ikke forhen var hørt; thi en Mængde Kvæg satte Livet til, Husene styrtede ned og dræbte 10,000 Mennesker. Hæren, som Herodes havde samlet mod Araberne, led ingen Skade, da den var leiret paa Marken under aaben Himmel.“

Hieronymus fortæller [7]), at i hans Barndom blev

---

[1]) 1 Kong. 19, 11. 12. [2]) Am. 1. 1. [3]) Sak. 14, 5.
[4]) Matt. 27, 45. 51. 54. Mark. 15, 33. 38. Luk. 23, 44. 45.
[5]) Matt. 28, 2. [6]) Jød. Hist. 15. 5. 2.
[7]) I sin Forklaring til Es. 15, 1. Reland 578.

Ar Moab (Areopolis) omstyrtet ved Jordskjælv. Hieronymus var født 348.

672 bleve Gasa, Askalon og andre Byer langs Kysten til opimod Ramle rystede ved Jordskjælv.

Af de voldsomme Jordskjælv, som Gang paa Gang have gaaet gjennem Syrien og rystet Antiokia, Ba'albek o. s. v., har kun eet naaet ned til Palæstina; det kom 1202; da bleve Banias, Sikem og Akka ødelagte.

1834 kom et Jordskjælv, som rystede Jerusalem og gjorde Skade paa Fødselskirken i Betlehem; efter det flød store Flager Jordbeg om paa det Døde Hav. — Det forfærdeligste Jordskjælv i Palæstina i nyere Tid kom 1 Jan. 1837. Safed synes at have været Midtpunktet. Den kneisende Fæstning ramlede sammen, Byen selv blev en Gruushob, og 5000 Mennesker, af hvilke 4000 vare Jøder, satte Livet til. Murene om Tiberias styrtede paa flere Steder ned eller fik store Sprækker, flere Huse faldt sammen og dræbte 700 af 2500 Indbyggere. I Nazaret toge flere Bygninger stor Skade. Stødene bleve følte ned til Betlehem og Hebron uden dog at volde videre Skade. Store Flager Jordbeg flød efter Jordskjælvet om paa det Døde Hav [1]).

Metaller. Jøderne kjendte og brugte de fleste Metaller, Guld, Sølv, Kobber, Jern, Tin o. s. v. Men næsten alle Metaller bleve indførte fra fremmede Lande. Palæstinas Bjerge ere lidet undersøgte; de indeholde, saavidt man veed, kun Kobber og Jern. — Josefus omtaler [2]) et „Jernbjerg" østenfor Jordan ned imod Moab. — Paa Moabs øde Marker sagde Moses til Folket [3]): „Herren din Gud fører dig ind i et Land, hvis Stene ere Jern, og af hvis Bjerge du skal udhugge Kobber." Ved Stene af Jern menes uden Tvivl Basalt, der, som

---

[1]) § 9. 4. 13. [2]) Jød. Krig 4. 8. 2. [3]) 5 Mos. 8, 9.

allerede Plinius har udtalt [1]), ligner Jernet i Farve og Haardhed. — Jern og Kobber groves ud af Høiene. Af Grubedrift er der ikke Spor inden Palæstinas Grænser, men baade nordenfor og især søndenfor, paa Halvøen Sinai, hvor Ægypterne langt tilbage i Tiden — efter Lepsius endog lige fra 4000 Aar f. Kr. — havde en storartet Bjergværksdrift. Derfra kan Forfatteren af Jobs Bog have hentet sin maleriske Skildring af, hvorledes Metaller vindes ud af Jordens Indre: „for Sølvet gives der et Udgangssted, og et Sted for Guldet, man luttrer. Jern tager man af Støvet, og Steen smelter man til Kobber. Mennesket gjør Ende paa Mørket, og med Nøiagtighed gjennemforsker han Mulmets og Dødsskyggens Stene. De bygge en Skakt borte fra Jordboen — forglemte af Foden; de hænge fjernt fra Mennesker og svæve. Af Jorden kommer der Brød, og under den væltes der om som af Ild. Sted for Safiren ere dens Stene, og Guldklumper finder han der; — en Sti, som ingen Rovfugl kjender, og intet Høgeøie udspeidede. Ingen stolte Rovdyr traadte paa den, ingen Løve skred frem over den. Paa den haarde Steen lægger han sin Haand, han vælter Bjerge om fra Roden af. I Klipperne sprænger han Render, og alt Kostbart seer hans Øie. Strømmes Graad binder han for, og det Skjulte fører han ud til Lyset“ [2]).

---

§ 14. Huler.

Palæstinas ligesom de omliggende Landes geologiske Beskaffenhed er skikket til Dannelsen af Huler. Det be-

[1]) Hist. Nat. 36, 57. — Plinius kalder Stenen Basanites; da den er raadende i Basan, har den maaskee, som Ritter har ytret, faaet Navn efter dette Landskab. Basalt bliver da en forvansket Udtale af Basanit. [2]) Job 28, 1–11.

staaer meest af Kalksteen, hvilken Steenart det rindende Vand med Lethed udhuler. Kalksteen og Sandsteen som Palæstinas ere ogsaa lette for Menneskehaanden at udhule. — Jøderne lagde gjerne sine Døde i Huler, og en Mængde saadanne ere udgravne i Bjergene rundt Byerne. Nogle, som Kongernes og Dommernes Grave ved Jerusalem, ligesom Gravene rundt i Bjergsiderne omkring Petra i Edom, ere udhugne med stor Kunst og Møie. — Mange Huler, deels naturlige, deels dannede eller udvidede ved Menneskehaand, have tjent og tjene til Bolig for Mennesker. Saaledes var Ogs Kongestad Edrei, nu Derat, en underjordisk By, der nu staar øde, uden at være ødelagt. — Flekken Siloam, der ligger skraasoverfor Siloams Dam, paa den østre Side af Kedron, er huggen ud i Foden af Oliebjerget. — Hyrderne fra Hebron boe om Sommeren i Huler for at være nær ved sine Hjorde. — Karmel er fuldt af Huler, deels naturlige, deels gjorte ved Menneskehaand. Deres Tal opgives fra 400 til 2000. I disse Huler fandt og finde Forfulgte og Fredløse sikkre Tilflugtsteder [1]).

De mærkeligste Huler, som omtales i Bibelen, ere følgende:

1) Den Hule, til hvilken Lot efter Sodomas Undergang drog op fra Zoar og boede i med sine Døttre [2]). Den maa søges etsteds i Moab, paa Abarims Bjerg, hvor der findes Huler i Mængde. Sagnet har ikke udpeget nogen af dem som Lots Hule.

2) Hulen Makpela, ved Hebron, som Abraham kjøbte af Hetiterne til Gravsted, og hvor han og Sara, Isak og Rebekka, Jakob og Lea bleve lagte [3]).

3) Hulen Makkeda, hvor 5 amoritiske Konger havde søgt Skjul, og hvor deres Lig bleve kastede af Josva [4]); den er ikke funden igjen.

---

[1]) See Karmel. [2]) 1 Mos. 19, 30.
[3]) 1 Mos. 23, 17. 20; 49, 29—32. [4]) Josv. 10, 16. 27.

4) Hulen Adullam, hvor David en Stund holdt til med 400 Mand[1]). En By Adullam laa efter Josv. 15, 33. 35 i Sefela; den er ikke funden igjen; men, da den nævnes sammen med andre, kjendte Byer, maa den rimeligst søges ved Deir Dubban, midtveis mellem Betlehem og Askalon, hvor der findes vidtstrakte Huler; en eller anden af disse har rimeligvis været Adullams Hule. — Sagnet lægger siden Korstogene Adullams Hule langt fra Byen Adullam, nemlig ved Levningerne af Byen Kureitun, i den nordre Ende af Dalen Kureitun, paa Sydsiden af Frankerbjerget, hvor der ligger en Hule med saa mange Gange og Kamre, at den ligner en fuldstændig Labyrint. Førerne fortalte Irby og Mangles, at Hulen aldrig var bleven fuldstændig undersøgt, da Ingen havde vovet sig heelt ind, af Frygt for at forvilde sig. — 1138 blev Tekoa plyndret af en tyrkisk Horde fra Østsiden af Jordan; men Indbyggerne havde forud flygtet til Hulen i Kureitun, som da gjaldt for Adullams Hule. — Pococke omtaler et Sagn, efter hvilket 30,000 Mennesker engang søgte Ly i den for at undgaae Pesten.

5) Hulen ved Engedi, i hvis Inderste David og hans Mænd sad, og i hvilken David skar et Stykke af Sauls Kappe, da denne var gaaet ind i den for at „dække sine Fødder“[2]). Engedis Hule laa i Engedis Ørken[3]) ovenover Kilden Engedi. Det hele Strøg er fuldt af Huler, der kunde tjene David og hans Mænd til Skjulested, ligesom i vore Dage Forfulgte og Fredløse tye til dem[4]).

6) Elias's Hule paa Horeb, hvor han overnattede, før Stormen, Jordskjælvet og Ilden fulgte efter hverandre, og ved hvis Indgang han af Herren fik det Trøstens Ord, at der endnu i Israel var 7000, som ikke havde bøiet Knæ for Ba'al[5]). — I den bibelske For-

---

[1]) 1 Sam. 22, 1. 2. [2]) 1 Sam. 24, 4. 5. [3]) 1 Sam. 24, 1.
[4]) Robinson: Palæstina 2, 432. 433. [5]) 1 Kong. 19, 8—18.

tælling er Hulens Beliggenhed ikke nærmere paapeget, og i Horebs eller Sinais vældige Bjerggruppe skal der være flere Huler, som kunne gjælde for Elias's Hule; men Sagnet har udpeget et Hul, netop stort nok til at rumme et Menneske. Det ligger lidt nedenfor Sjebel Musa, Sinais høieste Top. — Horeb eller Sinai bestaaer af Granit.

---

§ 15. Ørkener.

Naar Ørkener omtales i Bibelen, maa man bare i faae Tilfælde tænke paa saadanne Strøg, som hele Aaret igjennem ere uden alt Liv. Flere af de saakaldte Ørkener kunde snarere kaldes Betesmarker, Sætermarker. De have ikke faste Indbyggere, ere træløse og i den tørre Aarstid vandløse, afsvedne og uden Liv, men nyttes under og strax efter Regntiden til Havnegange og give god Næring for Kvæget. — Den græske Text, i N. Test., har kun eet Ord for Ørken, nemlig Eremos eller Eremia, der egentlig betyder et øde Sted; men det hebraiske Text har 4 Ord, som alle i vor Bibeloversættelse, i Regelen, ere gjengivne ved Ørken.

1. Midbar. Det betyder egentlig Græsgang, Havnegang og er brugt i den Betydning paa flere Steder for Ex. 1 Mos. 37, 22. Da Josef søgte efter sine Brødre ved Sikem, hvor Jakob havde kjøbt et Stykke Jord af Fyrsten af Sikems Sønner [1]), fik han spurgt, at de med Kvæget vare dragne til Dotan. Dotan, som betyder „To Brønde", er en græsrig Slette med en Kilde ved Foden af en Tel eller Høi, der bærer Levninger af en By, som kun omtales i Elisas Historie [2]). Der findes for Tiden

---

[1]) 1 Mos. 33, 19. [2]) 2 Kong. 6, 13. 14.

flere Brønde eller „Vandgrave" i Nærheden af Kilden. Det var uden Tvivl i en af disse, at Josef blev kastet. Brødrene, som skulde til at holde Maaltid [1]), vare uden Tvivl samlede ved Kilden. Brønden laa saa nær, at Ruben kunde sige: „lader os kaste ham i denne „Vandgrav." Da det lægges til at Vandgraven laa i „Ørkenen", maa derved menes Havnegangen i Nærheden af Kilden.

Paa 2 Steder har man meent, at Midbar er brugt om en fuldstændig Ørken Job. 1, 19 og Kong. 9, 18 (2 Krøn. 8, 4) [2]). Paa det første Sted fortælles, at „en Storm kom fra Ørkenen og kastede Huset overende." Her menes rimeligviis den syriske Ørken mellem Palæstina og Syrien i Vest og Eufrat i Øst, som gjælder for et Sandhav uden alt Liv. Romerne have imidlertid lagt 2 Veie tversigjennem Ørkenen, den ene fra Hauran næsten lige mod Øst til Babylon, og den anden fra Hauran mod Sydost til Basra; Strøget, som er meget ukjendt, er saaledes maaskee ikke en saa fuldstændig Ørken, som det gjælder for. Kun det nordlige Strøg er nogenlunde kjendt; der byggede Salomo Tadmor — Palmyra, Palmestaden — i Ørkenen [3]), paa en Oase omtrent midtveis mellem Damaskus og Eufrat. Vestenfor Palmyra er Landet bjergigt, og den Reisende rider forbi flere Beduinleire; østenfor og søndenfor Palmyra breder sig en aldeles øde Slette, saalangt Øiet kan naae [4]).

Almindelig menes ved Midbar saadanne Strøg, som af Vandmangel og andre Aarsager ikke have faste Indbyggere. Det bruges saaledes om hele Trekanten Syd for Palæstina, den sinaitiske Halvø [5]). Og det bruges

---

[1]) 1 Mos. 37, 25.
[2]) Om der Es. 40, 3 er Tale om den syriske Ørken, er uvist.
[3]) 1 Kong. 9, 18; 2 Krøn. 8, 4.
[4]) Porter: Five years in Damascus. 1, 188. 220.
[5]) 1 Mos. 14, 6; 16, 7; 2 Mos. 3, 1; 5, 1 o. s. v.

om Halvøens enkelte Dele: Ørkenen Sur eller Etam[1]) og Ørkenen Sin i Vest[2]); Sinais Ørken i Syd[3]); Ørkenen Paran i Øst og Nord[4]); Ørkenen Zin eller Kades[5]) og Be'ersebas Ørken[6]) i Nord. Thi vel maa det mærkes, at den sinaitiske Halvø ikke er et Sandhav uden alt Liv, men et Bjergland med Dalfører, der i Regntiden dækkes, om end sparsomt, med Græs og Urter. Jordbunden er i Regelen tør og mager; men enkelte Dalfører, for Ex. Feiran inde i Sinais Bjerggruppe, ere rige paa Vand og frugtbare. Kun en mindre Slette, er-Ramle ɔ: den sandige, nordenfor Sinais Berggruppe, og Strøget mellem Palæstina og Ægypten, langs Middelhavet, bestaae af Sand og ere uden Liv. — I vore Dage finde bare en 6000 Beduiner kummerlig Næring paa Halvøen; men fordum boede større Stammer der, for Ex. Amalek[7]), „det første blandt Hedningefolkene"[8]). I Paran, „den store og forfærdelige Ørken", hvor Herren førte Folket om „blandt Serafslanger og Skorpioner og paa tørre Steder, hvor der ikke er Vand"[9]), blev Ismail opfostret[10]), og derhen tyede David med 600 Mand en Stund for at undgaae Saul[11]).

2. Araba. Det betyder „tørt Land" og bruges om Ørkener i Almindelighed, dog kun i de profetiske og poetiske Skrifter. Med den bestemte Artikel bruges det som Egennavn paa Dalføret mellem Gennesarets Sø og den østre Arm af det Røde Hav. Strøget søndenfor Akrabbims Opgang, som nu kaldes Wadi el-Araba, er formeentlig en Sandørken. — Den nye Bibeloversættelse har gjengivet Egennavnet Araba ved „den øde Mark" og Fleertallet Arabot ved (Jerikos og Moabs) „øde Marker"[12]).

---

[1]) 2 Mos. 15, 22. 23; 4 Mos. 33, 8. [2]) 2 Mos. 16, 1.
[3]) 2 Mos. 19, 2. [4]) 4 Mos. 10, 12; 13, 3. 26.
[5]) 4 Mos. 13, 21; 20, 1. Sal. 29, 8. [6]) 1 Mos. 21, 14.
[7]) 2 Mos. 17, 8. [8]) 4 Mos. 24, 20. [9]) 5 Mos. 1, 19; 8, 15.
[10]) 1 Mos. 21, 21. [11]) 1 Sam. 25, 1. 13.
[12]) Se Jordans Dalføre § 8. 4. 3.

3. Jesimon. Det betyder et herjet Sted, men bruges om Ørkener i Almindelighed og med den bestemte Artikel om den Ørken, som er den Talende nærmest. Saaledes bruges det uden nærmere Tillæg om Sifs Ørken 1 Sam. 23, 19. 24; 26, 1. 3; paa disse 4 Steder har den nye Bibeloversættelse uden Grund oversat „Sandørken"; det ligger ikke i Ordet, og Sifs Ørken er, saavidt Forfatteren veed, ingen Sandørken.

4. Korba. Det betyder et ødelagt Sted, for Ex. et Brandsted, men bruges Es. 48, 21 om Ørkenerne paa Halvøen Sinai.

De mærkeligste Ørkener inden Palæstinas Grænser ere:

1. Judas Ørken. Den begynder søndenfor Gjebel Usdum (Sodoms Bjerg), gaaer langs Vestsiden af det Døde Hav og ender i Bjerget Kvarantana Nordvest for Jeriko. Længden bliver saaledes omkring 13 geogr. M. Den udgjør det østre Held af Judas Bjergland; den naaer opimod Bjerglandets Ryg, hvor Hebron, Tekoa, Betlehem, Betania og Betel ligge, og styrter brat ned mod det Døde Hav og Slettten ved Jeriko. Bredden udgjør i Nord, ved Kvarantana, en god geogr. Mil og i Syd, ved Hebron, omkring 3 geogr. M. Søndenfor Frankerbjerget udgjør det midtre Strøg en Slette, der bliver bredere mod Syd, hvor den gjennem „Sydlandet" hænger sammen med Be'ersebas Ørken.

Ørkenen kaldes i G. T. paa 2 Steder (Dom. 1, 16. Sal. 63, 1), Judas Ørken, og paa 1 Sted (Josv. 15, 61) bare Ørkenen (Midbar). Det første Sted, Dom. 1, 16, fortæller, at „Keniterne droge op fra Palmestaden (ɔ: Jeriko) med Judas Børn til Judas Ørken, som er søndenfor Arad." Arad laa paa en Tel eller Høi i „Sydlandet" [1]) omtrent 3 geogr. M. søndenfor Hebron. — Sal. 63, 1

---

[1]) 4 Mos. 21, 1; 33, 40.

lyder saa: „en Salme af David, da han var i Judas Ørken." — Josv. 15, 61. 62 opregnes 6 Byer med underliggende Landsbyer, som tilfaldt Juda Stamme og laa i Ørkenen. Blandt disse 6 Byer nævnes Ir-Hammelak ɔ: Saltstaden, som rimeligviis laa ved Sydenden af det Døde Hav, og Engedi, hvis Beliggenhed er noksom kjendt.

I N. T. kaldes Ørkenen „Judæas Ørken"[1]) eller bare „Ørkenen"[2]). Naar Mark. 1, 4 fortæller, at Johannes døbte i Ørkenen, og i det følgende Vers fortæller, at han døbte i Jordan, saa maa man, paa Kristi Tid, til Judas Ørken have regnet de øde Strøg, som i G. T. kaldes Jerikos øde Marker, paa Vestsiden af Jordan, og Moabs øde Marker, paa Østsiden af Jordan[3]).

4 Strøg af Judas Ørken bære egne Navne efter Byer i Nærheden, paa Bjerglandet eller ved det Døde Hav. Reiser man gjennem Ørkenen sydefter fra Frankerbjerget, saa kommer man til disse 4 Ørkener i følgende Orden:

1. **Tekoas Ørken**, hvor Josafat slog de forenede Moabiter og Edomiter[4]).

2. **Engedis Ørken**[5]).

3. **Sifs Ørken**[6]).

4. **Maons Ørken**[7]).

Det var meest i det sydlige Strøg af Judas Ørken og navnlig i de 3 sidstnævnte Ørkener, at David søgte Skjul, da Saul var efter ham. Hvis den store labyrintagtige Hule ved Kureitun er Adullams Hule[8]), saa har han ogsaa vanket over Tekoas Ørken; thi Dalen Kureitun,

---

[1]) Matt. 3, 1.

[2]) Mark. 1, 4. Luk. (1, 80); 3, 2. Matt. 4, 1. Mark. 1, 12. Luk. 4, 2. Paa de 3 sidste Steder tales om den Ørken, i hvilken Jesus blev fristet; se Kvarantana.

[3]) Se „Jordans Omtale i Bibelen" under Jordan.

[4]) 2 Krøn. 20, 20. 22. [5]) 1 Sam. 24, 2. [6]) 1 Sam. 23, 14. 15.

[7]) 1 Sam. 23, 24. 25. [8]) Se Adullams Hule, § 14.

i hvis nordre Ende Hulen ligger, gaaer langs Nordsiden af Tekoas Ørken. — David havde fra Adullams Hule draget over til Moab, hos hvis Konge han efterlod sin Fader og Moder, og vendte saa tilbage til sit Land og opholdt sig i Harets Skov i Juda [1]). — Her blev det ham meldt, at Filisterne strede mod Keila [2]) og plyndrede Tærskepladsene. David drog ned til Keila, slog Filisterne og frelste Indbyggerne. Da Saul fik spurgt, at David var i Keila, sagde han: „Gud kjendes ikke ved ham og har givet ham i min Haand; thi han har selv stængt sig inde ved at gaae ind i en By med dobbelte Porte og Bomme.“ Og Saul opbød alt Folket til Krigen for at drage ned til Keila og beleire David og hans Mænd. David spurgte Herren gjennem Ypperstepræsten Abjatar, om Keilas Indbyggere vilde udlevere ham til Saul, og fik til Svar: „ja de ville.“ Saa brød han op fra Keila og vankede om, som det traf sig; thi „han blev jaget som en Agerhøne paa Bjergene“ [3]). Først drog han hen til Sifs Ørken og holdt til i de faste Steder [4]) i Skoven paa Bjerget. Did kom Jonatan til ham, styrkede ham i Gud og sagde: „min Faders Haand skal ikke finde dig, du skal blive Konge i Israel og jeg den Anden hos dig; ogsaa Saul, min Fader, veed om dette.“ — Sifiterne meldte Saul: „David holder sig skjult i de faste Steder i Skoven paa Hakila Høi, som ligger søndenfor Ørkenen (Sif). Drag nu ned, Konge, og vor Sag skal det være at overgive ham i din Haand.“ Saul svarede: „Velsignede være I for Herren, fordi I have Medynk med mig. Drager nu bort og gjører Sagen ydermere rede og gjører

---

[1]) 1 Sam. 22, 1—5.

[2]) Keila laa i Juda, i Lavlandet (Josv. 15, 44), vestenfor Hebron.

[3]) 1 Sam. 26, 20.

[4]) Ved „de faste Steder“ menes rimeligviis Skanser eller Steenvolde, som Forfulgte eller Fredløse havde opkastet paa Bjergtoppe eller Høie. En saadan Høi var Hakila.

Eder kjendte med og seer det Sted, hvor han vanker, og hvo der har seet ham; thi man har sagt mig, at han er meget træsk. Og gjører Eder kjendte med alle de Smuthuller, hvor han skjuler sig, og kommer saa tilbage til mig med sikker Besked; saa skal jeg drage med Eder, og, dersom han er i Landet, skal jeg søge ham blandt alle Judas Tusinder.« Saa droge Siphiterne til Siphs Ørken forud for Saul. — Imidlertid vare David og hans Mænd dragne til Maons Ørken paa den øde Mark (Araba)[1]), som ligger søndenfor Ørkenen (Siph). Da Saul fik høre dette, satte han efter David til Maons Ørken. Saa drog David hen til Klippen[2]). Og Saul gik paa den ene Side af Bjerget (ɔ: den nævnte Klippe), medens David og hans Mænd vare paa den anden Side af Bjerget. David søgte ængstelig at komme bort fra Saul, medens Saul og hans Mænd vare ifærd med at omringe David og hans Mænd. Da kom der Bud til Saul, at Filisterne havde gjort Indfald i Landet, og han maatte skynde sig bort for at drage Filisterne imøde. Derfor kaldte man dette Sted Sela Hammaklekot ɔ: Skilleklippen. (1 Sam. 23).

David drog op fra Maons Ørken og holdt til i Engedis faste Steder. Da Saul kom hjem efterat have drevet Filisterne tilbage, fik han høre, at David var i Engedis Ørken. Saa tog han med sig 3000 udvalgte Mænd og drog for at søge David paa Steenbukkens Klipper[3]). Og han kom til Saufjøsene ved Veien, og der var en Hule, i hvilken han gik ind »for at dække sine Fødder«, og David og hans Mænd sad i det Indre af Hulen.

---

[1]) Da en Deel af Maons Ørken laa i Araba, maa den have naaet lige ned til det Døde Hav, „den øde Marks Hav."

[2]) Denne Klippe — „Skilleklippen" — har ligget etsteds i Maons Ørken.

[3]) Engedi betyder Gjedekilden; Steengjeder holdt fordum som nu til paa Høiderne omkring Kilden.

Da var det, at David skar Kanten af Sauls Kappe. Saul drog hjem, fuld af Skam og Anger, og David var frelst for anden Gang. (1 Sam. 24).

David brød op fra Engedis Ørken og drog ned til Parans Ørken. I Byen Maon boede en Mand, som havde sine Hjorde paa Karmel, et Bjerg med en By nordenfor Maon. Manden var saare rig, og han havde 3000 Faar og 1000 Gjeder; Nabal var hans Navn. — Da David i Ørkenen fik høre, at Nabal klippede sine Faar paa Karmel, sendte han sine Svende med Hilsen og disse Ord: „dine Hyrder have været sammen med os, vi have ikke gjort dem Fortræd, og Intet er blevet savnet af dem i al den Tid, de have været paa Karmel. Giv da, hvad der falder dig for Haanden, til dine Tjenere og din Søn David.“ Parans Ørken, hvorfra David sendte disse Ord, kan ikke have ligget saa langt fra Karmel, siden Nabals Hyrder havde været sammen med Davids Hyrder i al den Tid, de havde været paa Karmel; Parans Ørken, som egentlig bruges om det østre Strøg af Halvøen Sinai, maa derfor her, ligesom 4 Mos. 13, v. 26, tillige omfatte Ørkenen Kades eller Zin, ja maaskee ogsaa det søndre Strøg af Palæstina, det saakaldte „Sydland.“ Sydlandet er et tørt, sandigt Strøg, der er aldeles affvidt i den tørre Aarstid, men har gode Græsgange i Regntiden. — Nabals Svar og Sagens Udfald er noksom kjendt. (1 Sam. 25).

Fra Parans Ørken drog David anden Gang til Sifs Ørken. Sifiterne gave anden Gang Saul Melding, og Saul drog med 3000 udvalgte Mænd for at søge efter David. Saul leirede sig paa Hakila Høi, hvor David forrige Gang havde leiret sig, medens han nu holdt til nede i Ørkenen. David sendte først Speidere, brød saa selv op og gik med Abisai om Natten ind i Vognborgen, hvor Saul laa og sov, og Abner og Folket laa trindt omkring. David sparede anden Gang Sauls Liv og tog kun hans

Spyd og Vandkrukke. — Saul drog skamfuld bort; men David, som skjønte, at han ikke var at troe, drog med sine 600 Mand til Filisternes Land. (1 Sam. 26. 27, 1—4).

---

2 Indsænkninger gaae tversigjennem Ørkenen i det nordre Strøg:

1. Kedrons trange og dybe Seng, der som en Revne gaaer fra Jerusalem mod Sydost, forbi Mar Saba til det Døde Hav [1]).

2. Dalføret eller rettere Skaret, der gaaer fra Betania mod Nordost og munder ud i Jerikos Slette. Gjennem dette Skar gaaer den eneste Vei fra Jerusalem til Jeriko. Man bruger henimod 6 Timers Gang, og deraf kræver Skaret omkring 4 Timer. Da Betania ligger en 3000 Fod høiere end Jeriko, gaaer det nedover, ret jævnt og kun med en enkelt Modbakke. Veien er paa flere Steder steenlagt, men paa de bratteste i Trappetrin, saa at den ikke er kjørbar. — I Nærheden af Betania dyrkes nogle Agerflekker, og der kan man træffe En og Anden, som gjæter Sauer og Gjeder; ellers er Dalføret øde, og man kan reise det heelt igjennem uden at træffe et Menneske; selv Dyret skyer det træløse, ufrugtbare Dalføre; Forfatteren saa nogle Storke og en Gazelle, som skræmt ved vort Komme, pilede bort fra Bækken, hvor den havde søgt ned. — 2 smaa Kaner eller rettere tomme Skure, som ere byggede til de Veifarendes Brug, ere ikke tiltrækkende. Den Kan, som ligger nærmest Betania, er bygget ved en Kilde, som fordum kaldtes En Semes og nu Apostlenes Kilde. Kanen skal være fra 16 Aarh. [2]). — Et Strøg af Dalføret, omtrent midtveis, kaldes Morderdalen. — Som Dalføret nu er, har det altid været. „Veien fra Jeriko til Jerusalem", skriver Josefus [3]), „er

---

[1]) Se § 9. 9. 5. [2]) Se En Semes, § 11. 7. [3]) Jød. Krg. 4. 8. 3.

ikke andet end en øde, stenig Ørken." — Den holdes nu for usikker, og det samme var Tilfældet i gamle Dage. „Et Menneske gik fra Jerusalem ned til Jeriko og blev overfalden af Røvere, som toge Klæderne af ham, sloge ham og lode ham ligge halvdød." I Kanerne ved Veien var der dengang Værtsfolk; thi „den barmhjertige Samaritan gik hen til den Halvdøde, løftede ham op paa sit eget Dyr og førte ham til et Herberge og pleiede ham. Og, da han den anden Dag reiste bort, gav han Verten tvende Penge og sagde: plei ham vel, og hvad mere du maattte lægge ud, vil jeg betale, naar jeg kommer igjen" [1]. — Legenden har gjort Parablen om den barmhjertige Samaritan til en virkelig Tildragelse, og Apostlenes Kilde vises som Stedet, hvor den Reisende blev overfalden af Røvere!

Skaret har, som alfar Vei mellem Jerusalem og Jordandalen, mange Minder: der vandrede David, da han flygtede til hinsides Jordan for Absalon [2]; der vandrede Jesus, da han kom for at opvække Lazarus [3], og da han paa sin sidste Reise til Jerusalem havde gjæstet Zakkæus i Jeriko [4]; der vandre aarlig under Paasken Tusinder af Pilegrime, som hige efter at bade sig i Jordans hellige Vand.

Den øvrige Deel af det nordre Strøg havde intet eget Navn. Det omtales første Gang Josv. 2, 16, hvor Rahab siger til de 2 Speidere, som Josva havde sendt til Jeriko: „gaaer hen til Bjergene, for at Forfølgerne ikke skulle træffe Eder, og skjuler Eder der i 3 Dage, indtil Forfølgerne ere komne tilbage (fra Jordan); saa kunne I gaae Eders Vei." Ved „Bjergene" kan der kun være meent Kvarantana med de andre Bjerge i Judas Ørken bag Jeriko. — Anden Gang omtales det nordre Strøg

[1]) Luk. 10, 30—35.
[2]) 2 Sam. 15, 23; 17, 22. [3]) Joh. 11, 1—17.
[4]) Luk. 19, 1—10, 28. 29.

Matt. 3, 1 (Mark. 1, 4. Luk. 3, 2): „i de samme Dage fremstod Johannes den Døber, som prædikede i Judæas Ørken." Efter den Forbindelse, hvori hans Prædiken i Judæas Ørken sættes med hans Daab i Jordan (Matt. 3, 5. 6), maa det nordre Strøg være meent. — Tredie Gang omtales det Joh. 11, 54: „da vandrede Jesus ikke mere frit om blandt Jøderne, men gik derfra (ɔ: fra Betania) til en Egn nær ved Ørkenen, til en Stad, som kaldes Efraim"; thi ved Efraim maa uden Tvivl menes det G. T.s Ofra, nu Taijibe, i Nord for Kvarantana. — At Kvarantana ved sin Nærhed af Jordan, ved sit Øde og sin Vildhed, er det rimeligste Sted for Jesu Fristelse, er fortalt under Kvarantana.

Af den omtalte Skov i Sifs Ørken er ikke et Træ tilbage. Hele Ørkenen er nu omtrent træløs. Ogsaa i andre Stykker er Ørkenen bleven mere ørkenagtig. Af de 6 Stæder med underliggende Landsbyer, som ved Delingen tilfaldt Juda Stamme [1]), ere de 5 ganske svundne, og kun nogle omkastede Stene vidne om Stedet, hvor den sjette, Engedi, har pranget med sine Palmer og Viingaarde. — Af Herodes's stolte Bjergfæstning Masada staae bare ringe Levninger igjen. — Kun 2 Steder inde i Ørkenen have nu faste Indbyggere: Klosteret Mar Saba ved Kedron, midtveis mellem Jerusalem og det Døde Hav, og den lille Landsby Deir Ibn Obeid mellem Betlehem og Kedron, nordenfor Mar Saba. Landsbyens Indvaanere ere Fellaer; saa kaldes de Beduiner, der boe i Byer og drive lidt Agerbrug. — Det er det søndre Strøg, som er gaaet saa tilbage; Strøget mellem Kedron og Skaret er nu som fordum en Midbar, hvor Beduiner reise sine Telte; Strøget nordenfor Skaret er nu som fordum en fuldstændig Ørken; Kvarantana har vistnok en-

---

[1]) Josv. 15, 61, 62.

gang havt faste Indbyggere i kristne Eneboere; men disse maae have levet af Gaver; thi Strøget er saa goldt, at en Hyrde vel aldrig har reist sit Telt inden dets Omraade. Fra Oliebjerget, hvor man seer ud over Ørkenen, øiner man ikke Spor af Liv før nede i el-Gor, hvor Jordans Vand viser sig som en blaa Stribe.

---

16 April 1863 droge Professor Voss og Forfatteren ud fra Betlehem for gjennem Judas Ørken, over Mar Saba, at naae „Holmen" ved Nordenden af det Døde Hav. Efterat vi havde redet henved ½ geogr. M. over Byens flade Jorder, begyndte det at gaae nedad, og vi vare med Eet oppe i en Beduinleir. En 20—30 mørke Telte af Kameelhaar vare reiste i et lidet Dalføre. Vi hørte Røster fra Teltene, men saa ikke andre Folk end nogle halvvoxne Gutter, som gjætede Kameler, Heste, Gjeder og Sauer paa Høiderne og i Bakkeheldene rundtomkring. — Er det Venner eller Fiender? spurgte jeg Føreren. De gjøre os ingenting, svarede han, naar vi ikke ænse dem. Munkene i Mar Saba skatte til dem, for at de skulle lade de Reisende i Fred.

Strax efter vare vi inde i Judas Ørken. Det var ret en Ørken, som kunde vække Gru. Vi havde henimod 2 Timers Ridt fra Beduinleiren ned til Mar Saba. I den sidste halvanden Time saa vi ikke en Busk og kun af og til enkelte Græsstraa, som havde skudt op under Vinterregnen, men allerede vare visnede. Selve Bjerget og de løse Stene vare ganske sorte, som om Ild havde gaaet over dem. — Efter Kaartet havde vi den lille By Deir Ibn Obeid paa venstre Haand; vi saa den ikke, da Føreren havde valgt en sydligere Retning. Vi mødte ikke et Menneske og saa ikke et Liv rundt omkring os. Ganske uden Liv kunde dog Ørkenen ikke være; thi temmelig store Ørne svævede sagte i store Rundinger over os, saa at det var klart, at de speidede efter Bytte. Der findes en Deel

Gazeller og maaskee andet Vildt; 2 Dage senere saa vi i Skaret mellem Jeriko og Jerusalem et af disse nydelige Dyr, som skræmt ved vort Komme pilede bort fra Bakken, hvor det havde vovet sig ned.

Veien gik et Par Gange over Høider, hvorfra vi havde et Glimt af det Døde Hav, men ellers ret jævnt nedad; kun den sidste ½ Fjerding fra Mar Saba var brat. — Klosteret seer ud som en fast Borg; fra et høit Taarn holde Munkene altid Udkig; thi Beduinerne ere ikke at troe. Det er bygget paa den søndre Side af Kedron, som har sin Seng i en Kløft 4—500 Fod lige nedenunder Klosterets Vinduer. Det ligger 2 geogr. M. fra Jerusalem og ligesaa langt fra det Døde Hav, næsten 2200 Fod lavere end Oliebjerget og over 1800 høiere end det Døde Hav.

Tidlig den følgende Morgen reiste vi fra Mar Saba, fulgte, foruden af vor faste Skyds, af 8 Mand, der skulde beskytte os paa det usikkre Strøg til det Døde Hav — Jordan — Jeriko — Betania. De saa snarere ud som rede til at røve end til at beskytte os. De vare Fellaer fra den lille Landsby Abu Dis, som ligger paa en Top søndenfor Skaret, en Fjerdingsvei fra Betania, hvorfra den kan sees. — Vi havde gode 5 Timers Ridt til Nordenden af det Døde Hav, hvor „Holmen" [1]) ligger. Dette Strøg af Ørkenen var ikke saa aldeles øde: vi saa, som Dagen forud, enkelte Ørne, der speidede efter Bytte, nogle Græshopper hoppede omkring, og vildt Byg, der ikke giver Menneskeføde, men som Kamelerne gjerne spise, voxte paa Sletterne; det kunde være et godt Kvarter hoit. Vi mødte ikke et Menneske, men saa paa et Par Steder Mærker efter Beduinernes Leire. — Paa en Aas over os saa vi en Grav, hvorhen Muhammedanerne valfarte. De paastaae nemlig, at Moses ligger begraven der, ikke paa Nebo Bjerg, som Bibelen fortæller [2]). — Den sidste Deel af

[1]) Se Holmen § 9. 4. 3. [2]) 5 Mos. 34, 1. 6.

Veien gik langs med, stundom nede i et Bækkeleie, som kaldes Kuneitera. Det var nu næsten tørt; men paa Stenene var det let at see, at Vandet maa fosse der i Regntiden. — Efter 4½ Times Ridt fra Mar Saba vare vi nede i el-Gor og havde ¾ Times Ridt til „Holmen." Vi fulgte Kuneiteras Seng, som her, paa Sletten, bestod af Sand, blandet med Svovl. Det Døde Hav kunde vi bare skimte engang imellem; thi paa begge Sider havde vi tæt Krat og tornede Buske og Rør, som vare 16 Fod høie og derover. Omtrent 600 Fod fra Søen fløi et Par nydelige Fugle, der lignede Vilddduer, ud af Krattet. — Krattet varede, indtil vi havde Søen ligefor os i en Afstand af en 200 Fod; Mellemrummet var en Sandslette, som var uden alt Liv; den blaa Sø var blank som et Speil; ikke et Vindpust var at mærke.

2. Jerikos øde Marker vestenfor og Moabs øde Marker østenfor Jordan [1]). „De øde Marker" (Arabot) laa i det sydlige Strøg af det nordre Gor og naaede uden Tvivl ned til det Døde Hav; Grænsen mod Nord er uvis; el-Gor er ørkanagtigt lige til Gennesarets Sø; saa langt kan efter Navnet at dømme, „Jerikos" og „Moabs" øde Marker ikke have naaet

3. Ørkenen i Dekapolis østenfor Gennesarets Sø, hvor Jesus bespiste 4000 [2]). Stedet er ikke nærmere opgivet. Det fortælles, at Jesus efter Bespiisningen satte over til Magdalas og Dalmanutas Egne. Omtrent lige overfor disse Byer er en mindre Ørken, hvor man har henlagt Begivenheden.

4. Ørkenen ved Betsaida (Julias) i Gaulonitis, østenfor Gennesarets Sø og Mellem-Jordans Munding, hvor Jesus bespiste 5000 [3]).

---

[1]) Se § 8. 3. 2 og 9. 1. 6. [2]) Matt. 15, 29—38. Mark. 8, 1—9.
[3]) Matt. 14, 13—21. Mark. 6, 32—44. Luk. 9, 10—17. Joh. 6, 1—21.

§ 16. Skove. Lunde. Mærkelige Træer.

1. Skove.

Palæstina har, ialfald siden Abrahams Indvandring, aldrig været et Skovland, men har dog havt Skove, store nok til at huse vilde Dyr som Løver og Bjørne, der nu ikke findes i Landet. Østenfor Jordan, navnlig i Gilead, findes endnu om ikke Skove, saa dog en Mængde Træer, meest Eeg; men vestenfor Jordan er Landet fattigt paa Træer; søndenfor Jerusalem er det næsten træløst. En Strimmel paa begge Sider af Nedre-Jordan staaer tæt med Piil, Poppel og Tamarisk; ved Jeriko breder sig et vidtløftigt Krat af Domtræer og Osjertræer; men ellers kunde Forfatteren magelig have tællet de vilde Træer, han saa fra Jaffa til det Døde Hav og Jordan, og fra Hebron til Tabor. Tabor bærer mange Træer og meget Krat, saa at det, i det nøgne Land, gjælder for skovklædt. — I den nordre Deel af Galilæa seer man oftere Træer; mellem Dan og Banias seer man Træer, meest Eeg, som ere ret frodige og vakkre.

De mærkeligste Skove skulle nu omtales efter den Tidsfølge, i hvilken de ere nævnte i Bibelen.

1. Den Skov, som gav Kirjat-Jearim ɔ: Skovbyen Navn. Sal. 132, 6 kaldes Byen bare Ja'ar ɔ: Skoven. Tobler[1]) opdagede for nogle Aar siden i Nærheden af Byen, rimeligviis paa Aasen bag den, „en ægte Skov, saa tæt, som han ikke havde seet nogen, siden han forlod Tydskland." — Kirjat-Jearim, hvor Arken stod i 20 Aar[2]), laa paa Grænsen af Juda og Benjamin[3]), $1\frac{1}{2}$ geogr. Mil fra Jerusalem paa Veien til Jaffa. Det hedder nu Abu Gosj.

---

[1]) Dritte Wanderung 178. 187. [2]) 1 Sam. 7, 2.
[3]) Josv. 18, 15.

2. Den Skov, gjennem hvilken Israeliterne under Jonatan forfulgte Filisterne, og hvor der var en „Strøm af Honning", som Jonatan aad af. Den laa mellem Mikmas og Ajalon [1]).

3. Harets Skov, hvor David en Stund holdt til som Flygtning. Den laa i Juda [2]); nærmere er dens Beliggenhed ikke opgiven.

4. Skoven i Sifs Ørken, hvor Jonatan kom til David og styrkede ham i Herren [3]).

5. Efraims Skov, hvor Joab slog Absalon. — „David var flygtet til Makanaim", i Gilead nordenfor Jabbok", og Absalon drog over Jordan og alle Israels Mænd med ham og leirede sig i Gileads Land" [4]). Det er saaledes klart, at Efraims Skov maa søges i Gilead, ikke, som Navnet tyder hen paa, i Efraims Stamme vestenfor Jordan. — Skovens Navn kan forklares saa: Gileaditerne havde stillet sig paa Davids Side, medens det mægtige og stridbare Efraim med andre vestlige Stammer havde fulgt Absalon. Slaget stod i en Skov, og Mandefaldet var stort, nemlig 20,000 Mand. Af disse fandt de fleste sin Grav i Skoven; thi „Skoven fortærede flere blandt Folket, end Sværdet fortærede paa den samme Dag" [5]). Skoven, hvis tidligere Navn er ukjendt, fik fra nu af Navn af Efraims Skov efter Efraims Stamme, der vel havde stillet og tabt de fleste Krigere. — Stolte Ege klæde endnu Høiene nordenfor Jabbok, og i en eller anden af dem kunne vi see et Sidestykke til den store Eeg (eller Terebinte), i hvis indviklede Grene Absalons Hoved blev siddende fast [6]).

6. Skoven ved Betel, hvorfra 2 Bjørne kom ud og sønderreve de Drenge, som havde raabt: „Skaldepande, Skaldepande!" til Elisa, der kom til Betel paa sin Vandring fra Jeriko til Karmel [7]).

---

[1]) 1 Sam. 14, 26—31. [2]) 1 Sam. 22, 5. [3]) 1 Sam. 23, 16—18. [4]) 2 Sam. 17, 24. 26. [5]) 2 Sam. 18, 6—8. [6]) 2 Sam. 18, 9. [7]) 2 Kong. 2, 23—25.

7. **En Skov i Basan**, der stod saa tæt, at den kaldes „utilgjængelig“[1]).

8. **Egene i det nordlige Saron**, der stode saa tæt, at Grækerne gave Strøget Navnet Drymos ɔ: Egeskoven eller Skovlandet[2]).

2. Lunde.

1. **More Egelund** ved Sikem, der nævnes som det første Sted, hvor Abraham for længere Tid reiste sit Telt paa sin Indvandring fra Mesopotamien. Der aabenbarede Herren sig for ham, og der byggede han et Alter for Herren[3]). — Da Jakob kom tilbage fra Mesopotamien, leirede han sig foran Sikem, og han kjøbte det Stykke Jord, hvor han havde opslaaet sit Telt, af Fyrsten af Sikems Sønner, og byggede der et Alter for Herren. Og han skjulte de fremmede Guder, som hans Folk havde i sine Hænder[4]), og de Ringe, som de havde i sine Øren, under den Terebinte, som er ved Sikem[5]). — More Egelund er her ikke nævnt; men Jakobs Terebinte har dog uden Tvivl hørt til den; thi vi kunne ikke tvivle paa, at det Stykke Jord, som Jakob kjøbte, har ligget der, hvor Abraham havde bygget et Alter for Herren, og at Terebinten har staaet paa samme Jordstykke. Jordstykkets Plads er sikker nok; thi paa det blev Josef begraven[6]), og hans Grav er endnu at see; den ligger i Mundingen af Sikems Dal, omtrent 1500 Fod nordenfor Jakobs Brønd. — Jakobs Træ kaldes vistnok en Terebinte, medens Arbahams Lund kaldes en Egelund; men en Egelund behøver jo ikke udelukkende at bestaae af Egetræer, og desuden maa det vel mærkes, at Terebinten, Hebr. Ela, regnedes til

---

¹) Sak. 11, 2. ²) Se Saron § 8. 1. 2.

³) 1 Mos. 12, 6—7.

⁴) Rakel havde stjaalet sin Faders Huusguder. 1 Mos. 31, 19.

⁵) 1 Mos. 33, 18. 18; 35, 4. ⁶) Josv. 24, 32.

Egen, Hebr. Elon; begge Ord betyde Styrke, dernæst et haardt Træ — Terebinte, Eeg — ligesom det latinske Robur. — Mindet om More Egelund var vel gjemt hos Folket under Udlændigheden i Ægypten og Vandringen i Ørkenen, tilsammen 470 Aar; thi paa Moabs øde Marker siger Moses til Folket[1]): „naar Herren din Gud fører dig ind i Landet, skal du lyse Velsignelsen paa Garisims Bjerg og Forbandelsen paa Ebals Bjerg; de ligge, som I vide, hiinsides Jordan ved More Egelund." — Efter Indvandringen fra Ægypten nævnes ikke „More Egelund"; men det hellige Træ i den er uden Tvivl meent paa følgende 2 Steder: da Josva i Sikem havde sluttet Pagt med Folket (om at tjene Herren alene) „tog han en stor Steen og opreiste den under den Eeg (eller Terebinte, Hebr. Alla), som var paa Herrens hellige Sted"[2]). — „Sikems Borgere gik hen og gjorde Abimelek til Konge ved Mindesmærkets Eeg, som er i Sikem"[3]). — Samaritanerne holde More Egelund for Morias Land, hvor Abraham skulde offre Isak, og der findes En og Anden, som giver dem Medhold. (Se Moria).

2. Mamre Egelund ved Hebron, hvor Abraham opslog sit Telt og byggede Herren et Alter, efterat Lot havde skilt sig fra ham[4]). — Lunden havde sit Navn efter Amoriten Mamre, som sees af næste Sted, hvor den omtales[5]): „Flygtninge kom og meldte Abraham det (ɔ: at Lot var ført bort som Fange); han boede i den Egelund, som eiedes af Amoriten Mamre, Eskols og Aners Broder, og de vare Abrahams Forbundsfæller". — Der gjæstede Herren med 2 Engle Abraham og lovede, at Sara om et Aarstid skulde have en Søn[6]). — Der boede Isak, da Jakob kom tilbage fra Mesopotamien, og blev vel boende der til sin Død[7]). — Jakob synes at have

[1]) 5 Mos. 11, 29, 30. [2]) Josv. 24, 25. 26. [3]) Dom. 9, 6.
[4]) 1 Mos. 13, 18. [5]) 1 Mos. 14, 13. [6]) 1 Mos. 18, 1—15.
[7]) 1 Mos. 35, 27—29.

taget fast Ophold i Mamre; det var ialfald fra „Hebrons Dal“ [1]), at han sendte Josef til Sikem for at see til Brødrene, og det fortælles ikke, at han stiftede Opholdssted, før han brød op for at drage til Ægypten [2]).

Paa det nysnævnte Sted 1 Mos. 35, 7 og paa 5 andre Steder [3]) kaldes Lunden bare „Mamre.“ — Paa de 5 sidste Steder nævnes Lunden som et kjendt Sted til at bestemme Beliggenheden af Hulen Makpela, „som er ligeoverfor Mamre.“ — Paa hvilken Kant af Hebron Mamre laa, vil strax blive omtalt under „Abrahams Eeg.“ — Lunden omtales ikke udenfor 1 Mos., i Patriarkernes Historie.

3. Mærkelige Træer.

1. Abrahams Eeg. En ½ Fjerdingsvei vestenfor Hebron staaer i en Viingaard, som paa en Kant støder til en lav Aas, en „majestætisk“, eviggrøn Eeg (Quercus Palæstina) [4]), som er et Mønster i sit Slags. Stammen har ved Roden et Omfang af 23 Fod. Et Stykke ovenfor Roden deler Stammen sig i 3 Stammer; Grenene sprede sig fra Hovedstammen i en Retning 83 og i en anden, som vender mod Aasen, 49 Fod. Grunden under Træet er græsklædt, en Sjeldenhed i Østerland, og ved Siden er en Brønd med godt Vand.

Efter Sagnet blandt Araberne i Hebron er denne Eeg det Træ, under hvilket Abraham stod og tjente Englene, som gjæstede ham i Mamre Egelund [5]). Vi skulle nu see, om Sagnet har nogen Grund.

Josefus kalder i „Jødiske Historie“ [6]) det „Træ i

[1]) 1 Mos. 37, 14. [2]) 1 Mos. 46, 1.

[3]) 1 Mos. 23, 17. 19; 25, 9; 49, 30; 50, 13.

[4]) Kotschy: die Eichen Europas und des Orients. Wien und Olmütz. 1862. Tab. XIX.

[5]) 1 Mos. 18, 8. [6]) 1. 10. 4; 1. 11. 2.

Mamre ikke langt fra Hebron, under hvilket Abraham stod og tjente Englene, en ogygisk Eeg" ɔ: fra Kong Ogyges's Dage, som efter det græske Sagn havde levet før den store Vandflom. — I „Jødiske Krig" [1]) fortæller han, at der „6 Stadier fra Hebron, hvor Abraham havde boet, og hvor Patriarkernes prægtige Gravmæle endnu er at see, staaer en vældig Terebinte, som skal have staaet fra Verdens Skabelse." — Der kan ikke være rimelig Tvivl om, at Josefus paa begge Steder har meent det samme Træ, uagtet han i „Jødiske Krig" ikke udtrykkelig kalder det Abrahams Træ, og uagtet han paa første Sted kalder det en Eeg og paa det andet en Terebinte; thi, som omtalt under „More Egelund", regnedes Terebinten til Egen, og, som det Følgende vil vise, kaldtes et og samme Træ snart Eeg, snart Terebinte.

Da baade Jøder og Kristne valfartede til det Træ, under hvilket Englene havde gjæstet Abraham, søgte ogsaa de omboende Hedninger, Føniciere, Syrere og Arabere derhen for Handelens Skyld, og et aarligt Marked kom i Gang [2]). — Paa denne Markedsplads bleve Tusinder af Jøder paa Hadrians Bud solgte som Slaver 135, da Jødernes sidste Opstand var kuet [3]). — Da der under Egen (Qvercus) stod hedenske Altere, og da Offre frembares paa dem efter hedensk Viis, bød Konstantin, at disse skulde rives ned, og at en Kirke skulde bygges istedet [4]).

Pilegrimen fra Bordeaux (333) er den første, som nøie opgiver, hvor Træet stod. Han fortæller nemlig, at „der er 2 (romerske) Miil (ɔ: 10,000 Fod) fra Abrahams Terebinte til Hebron, og at den staaer ved Veien til Jerusalem. Der er nys paa Konstantins Bud bygget en sjelden vakker Kirke" [5]).

---

[1]) 4. 9. 7. [2]) Reland 714. 715. [3]) Reland 715.
[4]) Reland 714. [5]) Itinerarium Hierosolymitanum 599.

Eusebius († 340) skriver: „Abrahams Eeg ved Hebron vises som en Terebinte og æres ogsaa af Hedningerne." — I sin Oversættelse skriver Hieronymus: „Abrahams Eeg ved Hebron vistes ligetil min Barndom som en Terebinte, hvis Størrelse vidnede om dens høie Ælde. Den holdtes høit i Ære af Hedningerne. Da der af Vore (ɔ: Konstantin) blev bygget en Kirke sammesteds, vises Stedet, hvor Terebinten havde staaet, en overtroisk Ærefrygt af de omboende Hedninger" [1]). — Heraf sees: at Abrahams Træ ved disse Tider holdes helligt ikke alene af Jøder og Kristne, men ogsaa af Hedninger; at det skulde være en Eeg, men at det var en Terebinte; at Træet stod i Hieronymus's Barndom, men var omhugget eller uddød i hans senere Dage. Han var født 348 og døde 420.

Arkulf (697) skriver, at nordenfor Hulen Makpela ligger en Aas og videre mod Nord en Slette, i hvis nordre Ende der staaer en stor Steenkirke, og inde i denne staaer, o Under! en Bul af Mamres eller Abrahams Eeg. Smaastykker af denne Bul sendes Verden rundt og agtes høit.

Benjamin fra Tudela (1173) skriver, at der paa Makpelas Slette er et stort Tempel, kaldt Sankt-Abraham, hvor der tidligere var en Jødesynagoge.

Brocardus (1283) skriver [2]), at Mamres Steeneeg (Ilex) staaer foran Døren til Abrahams Tabernakel; det er dog ikke den gamle Steeneeg, men et Skud af dens Rod.

Omkring ½ geogr. M. nordenfor Hebron, 300 Skridt østenfor Veien til Jerusalem, ligge vældige Levninger af en Bygning, som Jøderne i Hebron kalde Abrahams Huus, da de siges at dække det Sted, hvor Abrahams Træ engang stod i Mamre Lund. Da man ikke hører

[1]) Onomasticon under Arboe og Drys.

[2]) Descriptio Terræ Sanctæ 9, 21.

Tale om nogen anden Bygning deromkring end Konstantins Kirke, maa Abrahams Huus holdes for Levninger af denne, skjønt de vældige Grundmure af huggen Steen snarere pege tilbage til den jødiske Tid [1]).

Af ovenstaaende Uddrag af ældre Skrifter vil det sees, at efter Sagnet baade blandt Jøder og Kristne har Abrahams Træ i Mamre Lund staaet ved Abrahams Huus, der ligger paa en Slette omkring ½ geogr. M. nordenfor Hebron. Sagnet kan føres tilbage til Kristendommens første Tider; thi allerede 135 ef. Kr. var Pladsen omkring et Træ paa det Sted ved Jødernes og de Kristnes Valfarter bleven til en Markedsplads, som aarlig søgtes af Hedninger langveis fra.

Josefus kan ikke føres som Vidne for Ægtheden af dette gamle Sagn. Naar han opgiver, at den ogygiske Eeg stod „ikke langt fra Hebron", og at den vældige Terebinte, der skal have staaet siden Verdens Skabelse, stod „6 Stadier fra Hebron", afskjærer han omtrent Muligheden af, at Terebinten ved Abrahams Huus skulde være meent. Snarere kan han føres som Vidne for Ægtheden af Sagnet blandt Araberne, at Egen vestenfor Hebron er Abrahams Træ. Efter den Tid, som Voss og Forfatteren brugte, svare nemlig 6 Stadier (ɔ: 3600 Fod) til Egens Afstand fra Hebron. En nøiagtig Opmaaling savnes.

Bibelen peger paa, hvor Mamre Lund har staaet, naar den fortæller [2]), at Jakob fra „Hebrons Dal" sendte Josef til Sikem. Har nu Jakob, som er mere end rimeligt, paa den Tid boet i Mamre Lund [3]), saa kan Lunden ikke have staaet ved Abrahams Huus; thi det ligger paa en ret vid Slette; derimod passer Udtrykket „Hebrons Dal" fuldkommen paa det Strøg, hvor den „majestætiske" Eeg staaer. — Hebron ligger nemlig i en liden frugtbar

---

[1]) Se Robinson Palæstina I, 857—69. [2]) I Mos. 37, 14.
[3]) Se under Mamre Egelund.

Dal, der gaaer fra Øst mod Vest. Dalens Grænse mod Nord er en Aas, ved eller i hvilken Hulen Makpela ligger. Baade paa østre og vestre Side af Aasen løber en liden Dal; i begge ligger Viingaard ved Viingaard, og Olietræer og andre Frugttræer staae tæt. Dalen østenfor Aasen bærer nu som fordum de største og vakreste Druer i Palæstina og kaldes nu som fordum Eskols Dal [1]. Dalen omtales i Bibelen bare ved følgende Leilighed: „de 12 Mænd, som Moses havde udsendt fra Kades for at speide Landet, kom paa Tilbageveien til Hebron. Og de kom til Eskols Dal, hvor de afskare en Viinkvist og en Drueklase, som de bare paa en Bærebør, To og To. Stedets Navn kaldte man Eskols (ɔ: Drueklasens) Dal efter den Drueklase, som Israels Børn afskare" [2]. Man kunde heraf slutte, at Dalen først dengang fik sit Navn. Men en saa frugtbar Dal lige ved Hebron maa jo ogsaa tidligere have havt et Navn, og det har vist ogsaa været Eskols Dal efter Abrahams Forbundsfælle; Dalen eiedes af og bar Navn efter ham, ligesom Egelunden ved Hebron eiedes af og bar Navn efter Broderen Mamre [3]. Speiderne gave saaledes ikke Dalen et nyt Navn, men gave det gamle Navn en ny Betydning. — Gjennem Eskols Dal gaaer Hovedveien fra Hebron til Jerusalem op til Sletten nordenfor Aasen. — Gjennem Dalen vestenfor Aasen gaaer en mindre Vei, som oppe paa Sletten støder til Hovedveien gjennem Eskols Dal. Egen staaer lidt vestenfor Sammenløbet af den vestre Dal og den Dal, som gaaer mod Øst til Hebron. — Efter dette passer „Hebrons Dal" fuldkommen paa Strøget omkring Mamre Egelund, hvis denne har staaet der, hvor Egen nu staaer. — Patriarkerne havde hjemme i Hebrons Dal. Mellem den østre eller Eskols Dal og den vestre (eller Mamre)

---

[1]) Robinson Palæstina 1, 356. [2]) 4 Mos. 13, 22—24.
[3]) 1 Mos. 14, 13.

Dal ligger den Dal, i hvilken Hebron med Hulen Makpela ligger. Den eiedes af Hetiterne; af Hetiten Efron kjøbte Abraham Hulen Makpela til Gravsted for sig og Sine [1]). — Det er saaledes mere end rimeligt, at Mamre Egelund har staaet paa det Strøg, hvor Egen nu staaer, og denne tør da nok være det Træ, under hvilket Abraham stod og tjente Englene.

Jeg har her, støttet til 1 Mos. 37, 14, Josefus og Sagnet blandt Araberne — om dettes Ælde har jeg rigtignok ikke fundet nogen Oplysning — lagt Mamre Egelund nede i „Hebrons Dal" og derved brudt med det gamle Sagn blandt Jøder og Kristne, der lægger Lunden oppe paa Sletten nordenfor Hebron.

Det er mærkeligt, at den „majestætiske", ældgamle Eeg har været saa lidet kjendt, før Robinson, som dog ikke holder den for at være Abrahams Træ, 1838 ledede Opmærksomheden hen paa den. Hvis ikke Josefus ved „den ogygiske Eeg" og „den vældige Terebinte, som skal have staaet fra Verdens Skabelse", har meent denne Eeg, saa har Ingen et Ord om den, før Maundeville, i 14de Aarh., rimeligviis taler om den. Han fortæller nemlig, at han ved Hebron saa et Træ, der var grønt paa Abrahams Tid, men ligesom alle andre Træer døde ud, da Jesus opgav Aanden paa Golgata. — Legendens Mening maa vel være, at Træerne atter spirede Paaskemorgen, da Jesus opstod fra de Døde. — Det er rimeligviis det samme Træ, der af Belon i 16de Aarh. omtales som en Terebinte, og som af Quaresmius og Andre i det følgende Aarh. bliver beskrevet som saadan. Der findes ingen stor Terebinte ved Hebron [2]).

2. Jakobs Terebinte ved Sikem er omtalt under More Egelund.

3. Graads-Egen ved Betel, under hvilken De-

[1]) 1 Mos. 23. [2]) Robinson Palæstina 2, 717—18.

bora, Rebekkas Amme, blev begraven af Jakob, da han kom tilbage fra Mesopotamien. 1 Mos. 35, 8.

4. Deboras Palmetræ paa Efraims Bjerg mellem Rama og Betel, under hvilket Profetinden Debora sad, rimeligviis i et Telt, og tog imod Israel, som kom op til hende til Doms. Dom. 4, 4. 5.

5. Tabors Eeg. Da Samuel i Rama havde salvet Saul til Konge, sagde han til ham: „naar du gaaer fra mig, vil du finde 2 Mænd ved Rakels Grav, og naar du gaaer videre derfra (mod Syd) til Tabors Eeg, ville 3 Mænd træffe dig der." Da Rakels Grav ligger „et Stykke Vei" nordenfor Betlehem [1]), maa Tabors Eeg have staaet etsteds omkring Betlehem og kan ikke have andet end Navnet fælles med Tabors Bjerg.

Ewald [2]) holder det for sikkert, at Tabor kun er den folkelige Udtale af Debora, og saa faaer han ud, at Deboras Graads-Eeg ved Betel, Deboras Palmetræ mellem Rama og Betel og Tabors Eeg søndenfor Rakels Grav ere eet og samme Træ. Rakels Grav maa da, tiltrods for 1 Mos. 35, 16. 19, lægges oppe ved Rama. — Det er et sindrigt Forsøg paa at forene, hvad der ikke hører sammen.

---

§ 17. Frugttræer. Frugter.

1.

Palmen.

3 ældgamle Byer i Palæstina have baaret Navn af Palmestaden, Engedi, Zoar og Jeriko.

[1]) 1 Mos. 35, 16. 19.

[2]) Geschichte des Volks Israel, 1. 421; 3. 31 (3 Udgave).

Engedi hed først Hazazon Tamar[1]) ɔ: Palmens Beskjæring. Jesus Syraks Søn priser Høiden af dets Palmer[2]), Josefus priser dets kostelige Palmer[3]), og Plinius († 79 ef. Kr.) skriver, at „Engedi kom næst efter Jerusalem i Rigdom paa Palmelunde“[4]). Nu staaer ingen Palme igjen.

Zoar kaldes ikke i Bibelen Palmestaden, ei heller omtales der dets Palmer; men Eusebius og Hieronymus skrive om dets Dadler[5]), og Korsfarerne kaldte det Villa Palmarum eller Palmestaden. Nu staaer ingen Palme igjen.

Jeriko kaldes i Bibelen 4 Gange Palmestaden[6]). — Strabo (omkring Kristi Fødsel) skriver[7]), at ved Jeriko er en Palmeskov, der tæller en Deel andre ædle Frugttræer, men er rigest paa Palmer, og som har en Længde af 100 Stadier ɔ: 2½ geogr. M. — Plinius skriver, at Jeriko var oversaaet med Palmelunde[8]), og at, medens Ætiopien kunde rose sig af Palmernes Mangfoldighed og Frugtbarhed, kunde Judæa rose sig af deres Fortrinlighed, dog ikke det hele Land, men meest Jeriko[9]). — Josefus skriver, at der voxte mangeslags Palmer ved Jeriko, af hvilke nogle bare saa fede Dadler, at, naar de bleve stampede, gave de en Honning, der næsten var ligesaa god som anden Honning[10]). — Arkulf (697) fortæller, at der mellem Tomterne af det ødelagte Jeriko og Jordan staaer Palmeskove. — 1838 var kun 1 Palme tilbage; 1863 var ogsaa den borte. Et vidtløftigt Krat, meest af Domtræer, dækker nu Palmeskovens Grund.

---

[1]) 1 Mos. 14, 7; 2 Kron. 20, 2. [2]) Kap. 24, 15.
[3]) Jød. Hist. 9. 1. 2. [4]) Hist. Nat. 5, 73.
[5]) Onomastikon under Bala.
[6]) 5 Mos. 34, 3. Dom. 1, 16; 3, 13. 2 Kron. 28, 15.
[7]) Geogr. 16, 763. [8]) Hist. Nat. 5, 70. [9]) Hist. Nat. 13, 44.
[10]) Jød. Krig 4. 8. 3.

De 3 Palmesteder laa alle i el-Gor, rundt det Døde Hav. Ogsaa længere oppe i Dalen, i Gennesarets velsignede Land, som nu er en Myr, trivedes Palmen og bar herlig Frugt [1]).

Udenfor Jordandalen stode Palmer i større Mængde ved Jerusalem, der efter Plinius's nysnævnte Ord [2]) stod over Engedi i Rigdom paa Palmelunde. Palmer stode lige ved og vel ogsaa indenfor Jerusalems Mure, opad Oliebjerget og omkring Betania, der betyder Daddelhuus [3]).

Deboras Palmetræ mellem Rama og Betel [4]) synes at have været en eenlig Palme.

I det sydlige Judæa laa en By, som hed Tamar [5]) ɔ: Palmen; Navnet tyder hen paa, at der voxte Palmer i Nærheden.

Dadler nævnes ikke i Bibelen og have vist ikke udgjort noget væsentligt Næringsmiddel for Folket.

Palæstina har efter Ovenstaaende aldrig været et Palmeland. — Paa de Skuepenge, som Vespasian lod præge til Minde om Seieren over Jøderne, er Judæa fremstillet som en Pige, der sidder og græder under et Palmetræ, med den Omskrift: Judæa Capta, det tagne Judæa. Heri har man seet et Beviis for, at Palmen raadede i Palæstina. Men Valget af Palmen kan forklares paa anden Maade: Palmen var Romerne og Grækerne fremmed; derfor valgte Romerne det kneisende Træ som Sindbillede paa Judæa, ligesom Grækerne havde kaldt det smale Kystland langs Libanon Fønicien ɔ: Palmelandet, et Navn, som var ukjendt i selve Landet.

Palmer findes nu kun paa følgende Steder:

I Jordandalen: et Snees Vantrivninger inden Tiberias's Mure.

---

[1]) Jos. Jød. Krig 3. 10. 8. [2]) Hist. Nat. 5, 73.
[3]) Se under „Oliebjerget." [4]) Dom. 4, 5.
[5]) Ez. 47, 19; 48, 28.

Paa Høilandet: een, maaskee flere i det armeniske Klosters prægtige Hauge i Jerusalem; flere, frodige i Sikems bugnende Hauger; et halv Snees ret frodige i Sjenen (En Gannim) paa Jisre'els Slette ved Kisons søndre Udspring.

Langs Middelhavet: flere, frodige i Gasas og Jaffas bugnende Hauger, og maaskee et Par andre Steder.

Palmerne ved Gasa, Jaffa, rimeligviis de ved Sikem, og maaskee de ved Sjenen, bære modne Dadler.

2.

Viinstokken. Figentræet. Olietræet. Ladanum. Pistacienødder. Mandler. Morbærfigentræet. Morbærtræet. Domtræet. Appelsiner.

Viinavl gaaer tilbage i Tiden til Menneskenes anden Stamfader. Noa plantede en Viingaard, og han drak af Vinen og blev drukken [1]). -- Viinavl var gammel i Palæstina, og Vinens berusende Virkning maa have været vel kjendt i „Stederne paa Sletten", hvor Lot boede, efterat han havde skilt sig fra Abraham. Thi, da han efter Sodomas Undergang var dragen op fra Zoar og boede i en Hule paa Abarims Bjerg i Moab, gjorde hans 2 Døttre ham sansesløs ved Viin, som de gave ham at drikke [2]). — Patriarkerne, som droge om fra Sted til Sted, kunne ikke have drevet Viinavl, undtagen Jakob, der efter Hjemkomsten fra Mesopotamien rimeligviis tog fast Ophold i „Hebrons Dal" [3]). Paa sit Dødsleie forkynder han sine Sønner, hvad der skal møde dem i de kommende Dage. Han forkynder, at Juda skal boe i et Strøg med Overflod paa Viin, i følgende Ord: „han binder til Viintræet

---

[1]) 1 Mos. 9, 20. 21. [2]) 1 Mos. 19, 30. 38.

[3]) Se under „Mamre Egelund" og under „Abrahams Træ" (i Enden).

sit unge Asen og til den ædle Ranke sin Aseninde's Føl; han toer i Viin sit Klædebon og i Druers Blod sin Kjortel. Dunkle ere hans Øine af Viin" [1]). — I den Lod, som tilfaldt Juda Stamme, ligger det viinrige Hebron. I Eskols Dal ved Hebron afskare Speiderne en Viinkvist og en Drueklase, som de bare paa en Bærebør To og To, og de kaldte Dalen Eskols Dal efter den Drueklase [2]). I Eskols Dal ved Hebron voxe endnu de største og vakkreste Druer i Palæstina, og den og de 2 andre Dale ved Hebron prange med Viingaard paa Viingaard [3]).

Viinstokken, Figentræet og Olietræet vare Landets vigtigste Frugttræer. I Jotams Fabel gaae Træerne, som vilde salve sig en Konge, først til Olietræet, saa til Figentræet og saa til Viinstokken med de Ord: kom og vær Konge over os [4]). — Salomos lykkelige Styrelse skildres som en Tid, da „Juda og Israel boede trygt, Enhver under sin Viinstok og under sit Figentræ" [5]). — Simon Makkabæus's seierrige Styrelse kaldte hiin gyldne Tid tilbage; thi ogsaa i hans Tid „sad Enhver under sin Viinstok og under sit Figentræ, og Ingen forfærdede dem" [6]). — Olietræet er her ikke nævnt ved Siden af Viinstokken og Figentræet; med sine smaae, mørkegraae Blade, som give liden Skygge, er det ikke indbydende til at boe under.

Da Jakob anden Gang sendte sine Sønner til Ægypten for at kjøbe Korn, gav han dem dette Paalæg: „tager af Landets bedste Frugt og bringer Manden til Gave: lidt Balsam, lidt Honning, Krydderier, Ladanum, Pistacienødder og Mandler" [7]). — Disse Produkter maae følgelig have været høit skattede i Palæstina og tillige været fremmede eller mindre gode i Ægypten. Vi vide, at

[1]) 1 Mos. 49, 11. 12. [2]) 4 Mos. 13, 21. 24.
[3]) Se under Abrahams Træ. [4]) Dom. 9, 8—13.
[5]) 1 Kong. 4, 25. [6]) 1 Makk. 14, 12. [7]) 1 Mos. 23, 10.

nogle af dem udførtes fra det første til det sidste Land. De ismaelitiske Kjøbmænd, til hvem Brødrene solgte Josef, „kom fra Gilead med sine Kameler, som bare Krydderier, Balsam og Ladanum, og de gik for at bringe det til Ægypten“ [1]). — Ladanum (Hebr. Lot) er en kostbar og kostelig Harpix, der sveder ud af Grenene af 3 Arter Cistus: Creticus, Cyprius og Ladaniferus. Cistus er en Busk, som bliver 3 til 4 Fod høi. Naar Gjederne spise Buskens Knopper, bliver den seige Vædske klæbende ved Skjægget, hvorfra den pilles af [2]). Vædsken kan skrabes af med en Kniv eller Lignende; men almindeligst drives den ud af Busken ved at slaae den med en Svøbe, som har flere Snerter med paasmurt Sand; det er derfor meget sjeldent at faae Ladanum, som er frit for Sand. — Pistacienødden er Frugten af Terebinten (Pistacia Terebinthus). Ved at skjære i Stammen faaer man ud en Saft, hvoraf den fineste Terpentin laves. Denne Egenskab ved Træet synes ikke at have været eller at være kjendt i Palæstina. Terebinten bliver baade stor og gammel. — Palæstinas Mandler skattes nu ikke saa høit; ialfald sættes de langt under Mandlerne fra Damaskus, der ere udmærkede og sendes vide om.

Arabernes Herredømme har gjort stort Afbræk paa Viinavlen; som Muhammedanere maae de ikke drikke Viin; Druerne nyttes kun til Spise. Viinavl drives nu kun af de faatallige Jøder og Kristne; den Viin, som avles i Palæstina, er mindre god; i de sidste Aar har dog Viinavlen gjort gode Fremskridt ved Betlehem; Vinen derfra ligner den spanske Xeres, som hos os almindelig kaldes Sjeri.

Morbærfigentræet (Hebr. Sjikma, Græsk: Sykomoros og Sykomorea) bærer et Slags ringere Figen, som spises af Fattigfolk. Det taaler ikke Kulde; i Lavlandet voxte

---

[1]) 1 Mos. 37, 25. [2]) Samlgn. Herod. 3, 112.

det i Mængde[1]). David satte en egen Opsynsmand over Olietræerne og Morbærfigentræerne i Lavlandet[2]). — Det var i et Morbærfigentræ, at Zakkæus krøb op for at see Jesus, da han kom ind i Jeriko[3]). — I Ægypten bliver det overordentlig stort; af det ere Ligkisterne til Mumiere gjorte.

Morbærtræet (Græsk: Sykaminos) er kun omtalt Luk. 17, 6: „dersom I havde Tro som et Sennepskorn, kunde I sige til dette Morbærtræ: ryk dig op med Roden og plant dig i Havet, og det skulde være Eder lydigt." — Frugten spises; men, siden Silkeavlen blev indført, dyrkes det meest for Bladenes Skyld, der ere Silkeormens Føde. I de senere Aar er en Mængde Morbærtræer plantet ved Bækken Ausje, som falder i Middelhavet, og trives godt.

Dom- eller Nubktræet, som i Ægypten kaldes Lotustræet, er et tornet Træ af en Arms Tykkelse og derover. Det bærer en spiselig Frugt, som Araberne, der aldrig have seet et Kirsebær, kalde Domæbler; den ligner i Størrelse og Farve gule Kirsebær, har Steen som Kirsebær og en syrlig, forfriskende Smag. Træet har lange, stærke og hvasse Torne; efter Sagnet blev Kristi Tornekrone flettet af Domtræets Grene, hvorfor det kaldes Spina Christi eller Kristi Torn. — Træet er tungt og stærkt; Stokke af det sælges til Reisende under Navn af „Balsamstokke fra Jordan."

Appelsintræet bærer udmærket Frugt baade i Palæstinas og Syriens Kystland. Jaffas og Sidons Appelsiner ere de meest søgte; har man smagt Appelsinerne fra Jaffa, vil det vare en Stund, førend andre Appelsiner ville smage. De ere større og have tykkere Skal end andre Appelsiner, som Forfatteren har seet.

---

[1]) Kong. 10, 27. 2 Krøn. 1, 15. [2]) 1 Krøn. 27, 28.
[3]) Luk. 19, 4.

3.

Hauger.

Det G. T. har 3 Ord paa „Hauge“, Gan, Kerem og Pardes.

Gan, Flert. Gannim, som betyder et indhegnet Sted, er altid i vor Bibeloversf. oversat ved „Have.“ Det bruges om Edens Hauge [1]), der ogsaa kaldes Herrens (ɔ: Jehovas) Hauge [2]) og Guds Hauge [3]), og om Kongens Hauge ved Jerusalem [4]). — Det bruges baade om Frugthauge [5]), om Blomsterhauge [6]) og om Urtehauge [7]). — 2 Byer hed En Gannim ɔ: Haugerne ved Kilden. Den ene, som nu kaldes Sjenin ɔ: Haugerne, ligger paa Jisre'els Slette [8]), tæt ved Kisons søndre Udspring. Den er endnu rig paa Hauger og kan, som fortalt under „Palmen“, rose sig af et Snees ret frodige Palmer. Kilden, hvorefter Byen havde taget den første Deel (En) af sit gamle Navn, springer ud en 1000 Skridt fra den. — Den anden By med samme Navn laa i Juda, i Lavlandet [9]); den er ikke funden igjen.

Kerem, hvoraf Karmel kommer, betyder et Sted med ædle Træer. Det bruges altid om og er i den nye Bibeloversf. altid oversat ved Viingaard, undtagen Dom. 15, 5, hvor det er brugt om en Oliemark og er oversat ved Oliehave.

Pardes, hvoraf Paradiis kommer, er af persisk Rod og betyder et herligt Strøg. Det er i den nye Bibeloversf. oversat ved Lysthave (af Granatæbletræer og andre kostelige Træer, og de bedste, vellugtende Urter) [10]), Lystskov [11]), og Lystlund [12]). — Paa sidste Sted (Præd. 2, 5) med det fore-

---

1) 1 Mos. 2, 8; 3, 24 o. s. v. 2) 1 Mos. 13, 10. Es. 51, 3.
3) Ez. 28, 13; 31, 8. 9. 4) 2 Kong. 25, 4. Jer. 39, 4; 52, 7.
5) Høis. 4, 16. 6) Høis. 6, 2. 7) 5 Mos. 11, 10.
8) Josv. 19, 21. 9) Josv. 15, 34. 10) Høis. 4, 13. 14.
11) Neh. 2, 8. 12) Præd. 2, 5.

gaaende Vers staae alle 3 Ord sammen: "jeg (siger Prædikeren) plantede mig Viingaarde. Jeg gjorde mig Haver og Lystlunde, og jeg plantede i dem alleslags Frugttræer."

Es. 5, 1. 2 skildrer, hvad der krævedes til en god Viingaard: „min Elskede havde en Viingaard paa en fed Høi. Og han grov den om og rensede den for Stene og plantede ædle Ranker i den og byggede et Taarn i dens Midte, og en Perse udhug han ogsaa i den." — Jesus har lagt Esaias's Lignelse til Grund for sin Parabel om Viingaardsmændene [1]). Han har til Profetens Skildring føiet, at Herren satte et Gjærde omkring Viingaarden. — Taarnet var et Vagttaarn for Haugens Vogtere. Fugleskræmsler i Haugerne omtales i Baruks Bog [2]). — I Palæstina, som i andre Frugtlande, staae saavel enkelte Frugttræer som større Grupper af dem, meest af Olietræer, oftere uden Hegn og ere følgelig lettere udsatte for Tyveri og Hærværk. Paa Hærværk har Forfatteren seet et vildt Exempel. En Times Gang nordenfor Betel ligger Byen Ain Jabrud paa en Aas over et veldyrket Dalføre, rigt paa Figen-, Olie- og Morbærtræer og Viinranker. I den øvre Deel af Dalføret stode Træerne inden ret høie Steengjærder, men i den nedre Deel paa fri Mark. Der var, rimeligviis sidste Nat, Barken flængt af en 50—60 Frugttræer i Vidde af en Haandbred; enkelte mindre Træer vare huggede overende. Det var arabisk Hævn. Vor Fører og Skydsfolk vare enige i, at dette Hærværk ikke var øvet af en enkelt Mand, men af en heel By, og at Mændene i Ain Jabrud vilde søge at gjøre Gjengjæld, og saa vilde rimeligviis Blod komme til at flyde.

Hauger brugtes stundom til Gravsteder. Manasse og Ammon, Judas Konger, bleve begravede i Usas Have [3]); Josef fra Aritmatias Grav, i hvilken Jesus blev lagt,

---

[1]) Matt. 21, 33—44. [2]) Kap. 6, 69. [3]) 2 Kong. 21, 18. 26.

laa i en Hauge[1]). — Den samme Skik finder endnu, skjønt ikke ofte, Sted i Østerland.

Mærkelige Hauger:

a) Salomos Viingaarde, Hauger og Lystlunde[2]). Josefus taler rimeligviis om de samme, naar han fortæller[3]), at Salomo hver Morgen kjørte til Etam, der laa 60 Stadier fra Jerusalem, og som prangede med Lysthauger (Paradiser) og Frugtbarhed. — Etam laa ved den store Vandledning, der gaaer fra Salomos Damme til Moria[4]).

b) Vingaardene i Engedi[5]), hvorfra Opobalsam kom i Eusebius's og Hieronymus's Dage[6]).

c) Nabots Viingard, som Akab tilvendte sig; den laa paa Jisre'els Slette ved Byen Jisre'el, hvor Akab havde et Slot[7]).

d) Kongens Hauge paa Østsiden af Sion; langsmed dens Muur gik Zedekias, da han med sine Krigere om Natten flyede fra Jerusalem, som var beleiret af Nebukadnezar, for at naae den øde Mark (Araba); han blev indhentet paa Jerikos øde Marker[8]).

e) Josef fra Aritmatias Hauge, i Nærheden af Golgata[9]), der rimeligviis har ligget paa Moria i Nærheden af Omars Moske eller Kuppelen over Sakra.

f) Getsemane, ved Foden af Oliebjerget, 140 Fod fra den nordre Bro over Kedron, nedenunder Stefansporten.

Efter Josefus maae Gennesarets Land og Jerikos Slette paa hans Tid have været dyrkede som en Hauge. Om det første skriver han[10]): „Veirlaget er saa velsignet, at alleslags Frugter trives. Valnøddetræet, som helst

[1]) Joh. 19, 41. 42. [2]) Præd. 2, 4. 5. [3]) Jød. Hist. 8. 7. 4.
[4]) Se „Salomos Damme" § 11. 4. 2 og „Vandledninger" § 11. 5.
[5]) Høis. 1, 14. [6]) Onomasticon under Engaddi.
[7]) 1 Kong. 21, 1. [8]) 2 Kong. 25, 4. 5. Jr. 39, 4. 5; 52, 7. 8.
[9]) Matt. 27, 60. Joh. 19, 41. 42. [10]) Jød. Krig 3. 10. 8.

voxer paa kolde Steder, findes her i Mængde, saavelsom Palmen, der vil have Varme, og Figen- og Olietræet, der kræver mild Luft. Og dette Landskab bærer ikke blot alleslags Frugter, men bærer dem ogsaa længe. Man kan der faae de prægtigste Viindruer og Figener i 10 Maaneder og andre Frugter hele Aaret igjennem. Dette Landskab strækker sig langs Gennesarets Sø 30 Stadier i Længde og 20 Stadier i Bredde." — Gennesarets Land er nu en Myr.

End mere udmaler Josefus Herligheden af Jerikos Slette [1]): „Elisas Kilde" løber gjennem en Mark, som er 70 Stadier lang og 30 Stadier bred og rig paa deilige Hauger. Der voxe Palmer med de fedeste Dadler [2]). Der voxer Opobalsam, saavelsom Cyprus og Myrobolanum [3]), saa at man maa kalde det et guddommeligt Landskab, da de allerkosteligste Frugter, som andetsteds ere meget sjeldne, voxe der i Overflod. Desuden er der intet Sted i Verden, hvor de almindelige Frugter ere bedre og voxe i større Overflod." — Nu er den frugtbare Slette for en stor Deel dækket af et uigjennemtrængeligt Krat, meest af Domtræer, der her, som flere Steder i Jordans Dalføre, have skudt frem, naar Mennesket har trukket sin pleiende Haand tilbage.

Palæstina er nu ikke rigt paa Hauger. Som de vakkreste kunne nævnes:

g) De vidtløftige Viingaarde ved Hebron.

h) Det armeniske Klosters Hauge i Jerusalem.

i) De bugnende Hauger ved Gasa, Jaffa og Sikem, der dobbelt kvæge Synet i et Land, som ikke længere flyder med Melk og Honning. I disse Hauger hæver Palmen sin vaiende Krone ved Siden af Appelsin-,

---

[1]) Jød. Krig 4. 8. 3. [2]) Se under „Palmen."

[3]) Af begge de sidste Træers Frugter presses vellugtende Olie.

Citron=, Figen=, Mandel= og Morbærtræet med flere Slags Frugttræer. Træerne staae tæt som i den frodigste Lund uden Skade for Frugten, der er ligesaa udmærket, som rig. I bugnende Fylde søge disse Hauger, navnlig Jaffas og Sikems, sin Mage; men i Ynde og i Størrelse staae de langt tilbage for de berømte Hauger, der i en vid Omkreds prange rundt om Damaskus, som Østerlændingen kalder „det jordiske Paradiis."

Den offentlige Examen i Christiania Kathedralskole tager i indeværende Aar sin Begyndelse Thorsdag den 25de Juni og afholdes overensstemmende med hosføiede Tabel.

Tirsdag den 7de Juli Kl. 12 Middag og paafølgende Onsdag den 8de Juli Kl. 9 Formiddag holdes Optagelsesprøve med de nyindmeldte Elever.

Thorsdag den 9de Juli Kl. 12—1 udleveres Charaktersedlerne.

Sommerferierne indtræde den 10de Juli og vedvare indtil den 8de August inclusive.

Samtlige Disciple møde atter paa Skolen Mandag den 10de August Kl. 12 Middag.

Disciplenes Forældre og Foresatte samt enhver Anden, som maatte interessere sig for Skolen og dens Ungdom, indbydes herved til at beære Examens mundtlige Del med sin Nærværelse.

Christiania den 10de Juni 1868.

F. L. Vibe.

Examen

i Juni og

Dage.	Formiddag.	Eftermiddag.
Torsdag. d. 25de Juni.	7 Kl., 6 —, 5 —, 4 —, 3 a & b } Latinsk Stil. 2 — Regning Dorum. 1 — Religion Vogt.	6 Kl., 5 —, 4 — } Sang Behrens.
Fredag d. 26de Juni.	7 Kl., 6 —, 5 —, 4 —, 3 a & b } Norsk Stil. 2 Kl. Religion Vogt. 1 — Regning Dorum.	3 Kl., 2 —, 1 — } Sang. Behrens.
Lørdag d. 27de Juni.	7 Kl., 6 — } Latinsk Oversættelse. 5 — a Latin Schreiner. 4 — Fransk Vogt. 3 — a Græsk Brock. 2 — Geogr. Schønheyder. 1 — Geogr. Petersen.	3 Kl. a, 2 —, 1 — } Skrivning Hesselberg 3 — b Do. Dorum.
Mandag d. 29de Juni.	7 Kl. a Græsk Rektor. 7 — b Mathem. Dorum. 6 — a Latin Løkke. 5 — Hist. og Geogr. Petersen. 4 — Græsk Brock. 3 — a Religion Vogt. 2 — Tydsk Lyche.	3 Kl. b Religion Vogt.
Tirsdag d. 30te Juni.	7 Kl. a Mathem. Dorum. 7 — b Græsk Rektor. 6 — b Latin Løkke. 5 — b Latin Schreiner. 4 — Religion Vogt. 3 — a Tydsk Schønheyder. 2 — a Historie Brock.	3 Kl. b Tydsk Schønheyder.
Onsdag d. 1ste Juli.	7 Kl. a Latin Løkke. 6 — a Mathem. Dorum. 5 — Religion Vogt. 4 — Hist. og Geogr. Petersen. 3 — a Latin Schreiner & Lyche. 3 — b Latin Schønheyder. 1 — Historie Brock.	7 Kl. b Latin Løkke. 6 — b Mathem. Dorum.

Examen begynder hver Formidda
Paa Grund af Lærerens Fraværelse blive

s-Tabel

Juli 1868.

Dage.	Formiddag.	Eftermiddag.
Torsdag d. 2den Juli.	7 Kl. Fransk Vogt. 6 — Tydsk Løkke. 5 — Tydsk Schønheyder. 4 — a Latin Schreiner. 4 — b Mathem. Dorum. 3 — b Historie. Petersen. 1 — Norsk Lyche.	6 og 5 Kl. } Kl. 4. 4 og 3 — } - 4½. 2 og 1 — } Gymnast. Sylow 5.
Fredag d. 3die Juli.	7 Kl. Tydsk Løkke. 6 — Græsk Rektor. 5 — Fransk Vogt. 4 — a Mathem. Dorum. 4 — b Latin Schreiner. 3 — a Hist. og Geog. Petersen. 3 — b Geografi Schønheyder. 2 — b Norsk Knudsen.	7 Kl. Hebraisk Vogt.
Lørdag d. 4de Juli.	6 Kl. Fransk Vogt. 5 — a Græsk Brock & Rektor. 3 — a & b Mathem. Dorum. 2 — a Norsk Knudsen. 2 — b Historie Brock. 1 — Latin Lyche.	
Mandag d. 6te Juli.	7 Kl. Hist. og Geogr. Petersen. 6 — Religion Vogt. 5 — a Mathem. Dorum. 5 — b Græsk Brock & Rektor. 4 — Tydsk Lyche. 3 — a Norsk Knudsen. 3 — b Græsk Schønheyder.	
Tirsdag d. 7de Juli.	7 Kl. Religion Vogt. 6 — Hist. og Geogr. Petersen. 5 — b Mathem. Dorum. 3 — b Norsk Schønheyder. 2 — Latin Lyche.	

Kl. 9, hver Eftermiddag Kl. 4.
ingen offentlig Examen i Engelsk afholdt.

Hr Professor Clausen

ærbdg

fra

Forfatteren

Det Hellige Lands Folkemængde.

Af

Volrath Vogt,
Overlærer.

(Af et Skrift, som er under Arbeide.)

Særskilt Aftryk af „Folkevennen" 15de Aarg. 2det Hefte.

Kristiania.
P. T. Mallings Bogtrykkeri.

1866.

1. Folkemængden under Kana'aniterne.

I Mose sidste Dage toge Israeliterne Landet østenfor Jordan, som var deelt i 2 amoritiske Riger under Kongerne Sihon og Og. — Sihons Rige laa mellem Arnon og Jabbok. Tallet paa Byerne i hans Rige opgives ikke; der fortælles kun, at „Israel tog og boede i alle hans Stæder"[1]).

Om Ogs Rige, Basan, som var ulige større, faa vi høre lidt Mere. Moses fortæller: „vi toge alle hans Stæder, 60 i Tallet. Alle disse vare faste Stæder med høie Mure, dobbelte Porte og Bomme, foruden Landsbyerne i stor Mængde"[2]).

I Leiren paa Moabs øde Marker siger Moses til Folket: Hør, Israel! du gaar nu over Jordan for at komme ind og tage Folk i Eie, større og talrigere end du, Stæder, store og befæstede til op under Himmelen"[3]). Israeliterne udgjorde dengang, som strax skal vises, henimod 2½ Million. Har saaledes Kana'aniternes Tal vestenfor Jordan, foruden Filisterne og Anakiterne, været 2½ Million og derover, kan man trygt sætte deres Tal østenfor Jordan til over 1 Million, og følgelig har Indbyggernes Tal i det hele Land været omkring 4 Millioner.

2. Folkemængden under Moses.

Vi have 4 Mandtal under Vandringen i Ørkenen.

a) Tallet paa de Vaabenføre, da Folket brød op fra Gosen, opgives i en rund Sum til 600,000[4]). Dengang maa Leviterne være regnede med; thi de vare endnu ikke udtagne til Tjeneste ved Tabernaklet.

b) I Leiren ved Sinai, i den 3die eller 4de Maa=

---

[1]) 4 Mos. 21, 24. 25. 5 Mos. 2, 34. [2]) 5 Mos. 3, 4. 5.
[3]) 5 Mos. 9, 1. [4]) 2 Mos. 12, 37.

ned efter Udgangen, mønstrede Moses Folket for at kræve Skat til at bygge Helligdommen, ½ Sekel, af alle Mandfolk som vare 20 Aar og derover. Deres Tal var 603,550[1]). — Om Skatten blev krævet af Leviterne, er ikke fortalt; de vare dengang udtagne til Tjeneste ved Tabernaklet, og, da Tallet paa de Værnepligtige ved tredie Tælling er det samme som Tallet paa de Skattepligtige ved anden Tælling, er Skatten vel ikke krævet af Leviterne.

c) Da Leiren skulde bryde op fra Sinai, et Aar efter Udgangen, bød Herren Moses „at mønstre alt Mandkjøn, Hoved for Hoved, fra 20 Aar og derover — alle, som kunne drage ud i Strid"[2]). Hver Stamme blev mønstret af sit Overhoved. Summen af de Vaabenføre i de 11 Stammer var 603,550[3]).

Levi Stamme var ikke værnepligtig; thi Herren havde sat Leviterne ved Tabernaklet, hvor de gjorde Tjeneste fra 30te til 50de Aar. De, som vare pligtige til at forrette, udgjorde ved denne Tælling 8580[4]). Alt Mandkjøn fra 1 Maaned og derover blandt Leviterne udgjorde paa samme Tid 22,000[5]).

Som man vil se, er Tallet paa de Vaabenføre ved den tredie Tælling netop det samme som Tallet paa de Skattepligtige ved den anden Tælling 9 Maaneder forud; det er et forunderligt Træf; muligt er det, at Moses har overført det Udkomne ved den tredie Tælling paa den anden Tælling; den tredie Tælling, som omstændelig fortælles i et helt Kap. (4 Mos. 1), har vel været nøiagtigere end den anden, som kun offres et Par Linier (2 Mos. 38, 26).

d) Paa Moabs øde Marker ved Jordan, i det 40de Aar efter Udgangen, holdt Moses det 4de Mandtal; de

---

[1]) 2 Mos. 38, 26. [2]) Den jødiske Historieskriver Josefus († omkring Aar 100 ef. Kr.) fortæller (Jød. Hist. 3, 13), at Værnepligten varede fra 20de til 50de Aar. [3]) 4 Mos. 1, 1—46. [4]) 4 Mos. 4, 46—48. [5]) 4 Mos. 3, 39.

Vaabenføres Tal udgjorde 601,730; foruden Leviterne, der udgjorde 23,000[1]). Folketallet havde saaledes minket lidt i de 38 Aar, da Vandringen i Ørkenen varede som Straffedom[2]); alle Vaabenføre, som ved Udgangen havde været 20 Aar og derover, vare døde, undtagen Josva og Kaleb.

Under hele Vandringen i Ørkenen udgjorde saaledes de Vaabenføre, naar Leviterne regnes med, omkring 612,000. Da man regner, at ¼ af Folkemængden kan bære Vaaben, have Israeliterne, saavel ved Udgangen af Ægypten som ved Indvandringen i Palæstina, udgjort henimod 2½ Million.

3. Folkemængden under David og Salomo.

I Slutningen af sin Styrelse fik David Lyst til at vide, hvormange Krigere han kunde mønstre, og bød Joab og Hærførerne at tælle Folket fra Dan til Be'erseba. — Efter 9 Maaneder 20 Dage kom de tilbage til Jerusalem. De Vaabenføre bleve opgivne til 1,300,000, af hvilke 800,000 boede i Israel og 500,000 i Juda[3]). — 1 Krøn. 21, 5. 6 opgiver Tallet paa de Vaabenføre til 1,570,000 og lægger til, at Joab ikke talte Levi og Benjamin; „thi Kongens Ord var Joab vederstyggeligt." — Joab, som ellers ikke havde Betænkeligheder ved blindt hen at lyde sin Herre, havde gjort Indsigelser mod Mandtallet. Herren havde nemlig budt Moses[4]): „naar du mønstrer Israels Børn, skal enhver af de de Mønstrede give Herren Sonepenge for sit Liv, for at ingen Plage skal udbryde iblandt dem. Enhver skal give ½ Sekel. Den ½ Sekel skal være Gave til Herren." Meningen maa være, at, „da Krigen er Herrens"[5]), det er, han uddeler Seier til, hvem han vil, saa vidner Mønstring om, at man holder Kjød for sin Arm[6]), og derfor maa der kræves Sonepenge. — Man maa, med

[1]) 4 Mos. 26, 51. 58. 62. [2]) 5 Mos. 2, 14. [3]) 2 Sam. 24, 1—9. [4]) 2 Mos. 30, 12. 13. [5]) 1 Sam. 17, 47. [6]) Jr. 17, 5.

Josefus¹), slutte, at David ikke har villet yde den ½ Sekel for hver Mønstret. Derfor udbrød Plage iblandt Folket, og i 3 Dage døde 70,000 fra Dan til Be'erseba²). — Mahammedanerne i vore Dage have Fordom mod Folketælling og især mod Opgifter om Eiendom og Jordens Grøde.

Salomo fuldførte Davids Mandtal ved at tælle alle „de Fremmede," det er, Levningerne af Kana'aniterne, som ikke vare blevne udryddede. Tallet paa de Arbeidsføre var 153,600³). De bleve, som Gibeoniterne fordum⁴), gjorte til Træle og satte til Pligtarbeide ved Salomos Bygværker⁵).

Selv om man med Josefus⁶) holder sig til det mindre Tal, 1,300,000, vil man, naar dertil føies Leviter, Benjaminiter og „de Fremmede," faa ud 1½ Million Vaabenføre; hele Folkemængden bliver saaledes 6 Millioner, og paa hver geogr. Kvadratm. kommer der 13,000 Mennesker.

4. Størrelsen af de Hære, som stilledes i Marken.

a) Da Midianiterne hærjede Landet, lod Gideon udgaa Opraab til hele Manasse, Aser, Sebulon og Naftali, og 32,000 Mand mødte frem⁷).

b) Da Nahas, Ammoniternes Konge, beleirede Jabes i Gilead, opbød Saul alle Mand inden Israels Landemærker; de mødte frem som „een Mand," og Saul mønstrede 330,000⁸).

c) Da Saul var død, samlede der sig om David i Hebron en Leir paa omtring 350,000 Mand⁹).

d) Rehabeam (975—958) samlede fra Juda og Benjamin 180,000 Mand for at bringe de 10 øvrige Stammer tilbage til Davids Hus¹⁰).

---

¹) Jød. Hist. 7, 13. ²) 2 Sam. 24, 10—15. 1 Krøn. 21, 7—14. ³) 2 Krøn. 2, 17. ⁴) Josv. 9, 27. ⁵) 1 Kong. 5, 15. 9, 20. 21. 2 Krøn. 2, 18. ⁶) Jød. Hist. 7, 13. ⁷) Dom. 6, 35. 7, 3. ⁸) 1 Sam. 11, 5—8. ⁹) 1 Krøn. 12, 22—37. ¹⁰) 1 Kong. 12, 21. 2 Krøn. 11, 1.

e) Abiam (958—955), Judas Konge, rykkede med 400,000 Mand mod Jeroboam, Israels Konge, som stillede mod ham 800,000, af hvilke 500,000 faldt[1]).

f) Asa (955—914), Judas Konge, samlede fra Juda 300,000 og fra Benjamin 280,000 Mand, med hvilke han slog Æthiopeeren Sera, som havde 1000 Gange 1000 Mand og 300 Stridsvogne[2]).

g) Josafat (914—891), Judas Konge, havde, foruden Krigsfolk i de faste Stæder, 1,160,000 Mand[3]).

h) Amazia (838—811), Judas Konge, samlede fra Juda og Benjamin 300,000 Mand foruden 100,000 Leietropper fra Israel[4]).

i) Usia (811—759), Judas Konge, havde 307,000 Mand under 2600 Befalingsmænd[5]).

Saadanne Hærmasser i en liden Stat vilde være umulige under Nutidens Forholde, som kræve lang Øvelse for Soldaten og store Forraad til Krigens Førelse. I ældre Tider var det anderledes, og især i Østerland, blandt hvis hel og halvt nomadiske Stammer Forholdet er blevet uforandret. Der var og er omtrent hver vaabenfør Mand Kriger. Naar Krigsluren lød, gik han fra Plougen[6]) eller Hjorden, tog med Sværd, Bue og Kiste[7]) og drog i Krigen; varede den ham for længe, drog han hjem[8]).

Ved 2 af Opgifterne maa vi imidlertid standse lidt; de stemme ikke med andre Opgifter og ere i sig selv lidet rimelige. 1) Asa siges at have samlet 280,000 Mand fra Benjamin. Benjamin var en af de mindste Stammer. Ved Mønstringen i Ørkenen udgjorde de Vaabenføre af Benjamin 45,600[9]) og i Slutningen af Dommernes Tid kunde Benjamin ikke stille mer end 26,700 Mand med de

[1]) 2 Krøn. 13, 3. 17. [2]) 2 Krøn. 14, 8—15. Jos. Jød. Hist. 8, 12. [3]) 2 Krøn. 17, 14—19. [4]) 2 Krøn. 25, 5. 6. [5]) 2 Krøn. 26, 11—13. [6]) 1 Sam. 11, 5—8. [7]) 1 Sam. 17, 13—18. [8]) 1 Sam. 13, 7—12. [9]) 4 Mos. 26, 41.

andre Stammer, som stillede 400,000[1]). — 2) En Hær paa 1,160,000 Mand, foruden Krigsfolk i de faste Stæder, som Josafat siges at have havt, vilde kræve en Folkemængde af over 4½ Million, og det er mere end Benjamin Juda og Simeon, der var gaaet op i Juda Stamme, kunde føde. Samtidig kunde Akab i Israels Rige ikke stille mer end 7000 Mand[2]). Det er Krønikernes Bøger, som have de overdrevne Tal; de rimelige Tal findes i Samuels og Kongernes Bøger.

Nogle have ment, at Tallene ikke ere komne til os uforvanskede; imidlertid findes de, med mindre Afvigelser, baade i Septuaginta eller de 70 Fortolkeres Oversættelse[3]) og hos Josefus.

Er der end Ugreie ved enkelte Opgifter om Hærenes Størrelse, saa vidne imidlertid samtlige Opgifter om en tæt Befolkning og styrke saaledes Troværdigheden af Mandtallene.

5. Folkemængden ved Hjemkomsten fra Babel.

Salmanassar havde ødelagt de 10 Stammers Rige og bortført Folket til Assyrien. Landet laa imidlertid ikke ganske øde; thi ikke alle Indbyggere vare bortførte[4]), og Salmanassars Sønnesøn Asarhaddon sendte Folk fra sine Lande og lod dem fæste Bolig i Samarias Byer[5]). Om Folketallet haves ikke nærmere Opgift; men stort kan det under saadanne Omstændigheder ikke have været i de første Tider.

I Esras[6]) leveres en udførligere Fortegnelse over dem, som vendte tilbage fra Fangenskabet i Babel til Juda. De, som vendte tilbage, vare ikke fuldt 50,000 Mænd og Kvinder.

---

[1]) Dom. 20, 15. 17. [2]) 1 Kong. 20, 15. [3]) Mosebøgerne bleve oversatte paa Græsk under Ptolomæus Filadelfus († 246); de andre Skrifter senere, dog før Kr. [4]) 2 Krøn. 30, 1—11. 34, 9. [5]) 2 Kong. 17, 24. Esras 4, 2. [6]) Kap. 2.

6. Folkemængden paa Kristi Tid og ved Jerusalems Forstyrrelse.

Som Alle vide, blev der holdt Mandtal, da Jesus blev født. „Det begav sig i de Dage, at en Befaling udgik fra Keiser Augustus, at al Verden skulde indskrives Mandtal[1]).“ Udbyttet af dette Mandtal er ikke kjendt. Man faar ty til andre Opgifter om Folkemængden paa de Tider.

Under Makkabæerne (167—40 fr. Kr.) begyndte Landet at komme til Kræfter igjen. Folket fik dyrke sin Jord i Fred, og Enhver sad tryg under sit Viintræ og under sit Figentræ[2]). — Under Herodes den Store og Herodianerne tiltog end mere Folkets Tal og Velstand. Ældre Byer udvidedes og forskjønnedes, og nye Byer byggedes.

Josefus fortæller[3]), at under Keiser Nero, Aar 66, lod den romerske Landshøvding Cestius tælle de Offerlam, som slagtedes Paaskeaften. Tallet gik op til over 250,000. Der maatte ikke være under 10, men der kunde være indtil 20 Personer om hvert Lam. Dette giver, som Josefus selv udtaler[4]), snarere over end under 3 Millioner. Tallet synes overdrevent; men, selv om det var nøiagtigt, kunde derpaa ingen paalidelig Udregning om Landets Folkemængde grundes, da en Mængde udenlandske Jøder droge op til Jerusalem for at spise Paaskelammet.

„I sit Liv“[5]) fortæller Josefus, at der i Galilæa laa 204 Byer. Det kan, som af det Følgende vil skjønnes, være troligt, naar Stort og Smaat lægges sammen; men, naar han i „Jødiske Krig“[6]) fortæller, at den mindste By i Galilæa havde over 15000 Indbyggere, gjør han sig skyldig i en drøi Overdrivelse. Naar den mindste By skulde have over 15,000 Indb., kan vel Middeltallet lavt sættes til 18,000. Multiplicerer man dette Tal med 204, faar man ud over 3,600,000. Da Galilæa havde en

[1]) Luk. 2, 1. [2]) 1 Mak. 14, 8. 12. [3]) Jød. Krig 6, 9. [4]) Jød. Krig 2, 14. [5]) Kap. 45. [6]) 3, 3.

Størrelse af ikke fulde 60 geogr. Kvadratm., kommer der over 60,000 Mennesker paa Kvadratm.

Paa saadanne Opgifter kan ikke bygges nogen Udregning af Landets Folkemængde. Det eneste Sikkre, man faar ud, bliver, at Landet har været meget stærkt befolket; for at nævne et Tal kan man sætte Folkemængden til samme Størrelse som i Davids og Salomos Dage eller til omkring 6 Millioner.

7. Folkemængden i vore Dage.

Siden Muhammedanerne bleve Herrer i Landet, har ingen Folketælling været holdt, og i lange Tider har ingen indfødt Hær været mønstret, da Araberne med Sværd i Haand have sat sig op mod den svage tyrkiske Styrelses Paabud om Udskrivning. Imidlertid er Landet vestenfor Jordan saa nøie kjendt ved Missionærer og Reisende, at Folketallet kan opgives med nogenlunde Sikkerhed. De 13 største Byer have fra 2—15000 Indb. De opregnes her med sine Indb., da man med det Samme faar vide Tallet paa de Kristne, Jøder og Samaritaner, af hvilke ingen bor udenfor disse Byer.

	Samtlige Indbyggere.	Kristne.	Jøder.	Samaritaner.
1. Jerusalem	15,000	4,000	4,000	„
2. Gasa	15,000	300	„	„
3. Hebron	10,000	„	500	„
4. Sikem	8,000	500	50	150
5. Jaffa	5,000	1,000	10	„
6. Akka	5,000	600	600	„
7. Safed	4,000	„	1,300	„
8. Betlehem	3,000	3,000	„	„
9. Nazaret	3,000	2,000	„	„
10. Gjenin	3,000	500	„	„
11. Ramle	3,000	1,000	„	„
12. Tiberias	2,000	20?	800	„
13. Kaifa	2,000	1,000	„	„
	78,000	13,920	7,260	150.

De mindre Byer og Flekker udgjøre formentlig med et rundt Tal 100. Sættes Folketallet i hver af dem til 400, bliver Folketallet i dem alle 40,000.

Indbyggerne i samtlige Byer og Flekker vestenfor Jordan kunne saaledes sættes til 120,000, af hvilke 14,000 er Kristne, 7,500 Jøder, 150 Samaritaner; Resten er Muhammedanere.

Faste Landboere findes ikke[1]. — Nogle faatallige Beduiner holde altid til paa Vestsiden af det Døde Hav og maaske i Jordans Dalsøre; men Mængden holder kun til i Vest til visse Tider. Med Regntiden, som begynder i Oktober, komme Beduinerne fra Gilead og Basan over Jordan, drage om fra Sted til Sted og reise sine sorte Telte. Man træffer dem i Dalførerne lige ved Bethlehems Bymark; men det er især i Galilæa, navnlig paa Jisre'els Slette, at de slaa sig ned. Beduinerne paa Jisre'els Slette skulle kunne mønstre 5000 Mand, mest Rytter, og deres Tal kan saaledes sættes til 20,000. De drive et Slags Agerbrug; i Mai og Juni, naar Hveden er høstet og Græsset i den regnløse Tid er svidt af, drage de bort. — Efter et løst Skjøn udgjøre Beduinerne vestenfor Jordan 30,000 Sjæle.

Hele Folkemængden vestenfor Jordan kan saaledes sættes til 150,000 Sjæle, af hvilke dog kun 120,000 have stadigt Ophold der.

Landet østenfor Jordan er kun lidet kjendt. Muhammedanere, Druser, som ere halve Muhammedanere, og Kristne bo om hverandre. De Kristne ere de færreste, og Druserne,

---

[1]) Forfatteren saa 1863 fra Jaffa til Jeriko og fra Hebron til Død kun een Gaard, der laa for sig selv. Den saa ud til at være bygget af en Rydningsmand. Den laa mellem Safed og Menem. Gaa — Kaner, det er Værtshuse uden Værtsfolk og Bohave, ere til Brug for Reisende opførte paa enlige Steder.

som ere de mægtigste, ere vel ogsaa de talrigste. — Af beboede Byer findes kun Es-Salt, det gamle Ramot-Gilead; dets Folketal sættes til 2000. — Indbyggerne ere halve Nomader. Landet er frugtbart paa Korn og Græs; men stadige Røvertog gjøre Meen paa Folk og Land.

Efter et Skjøn, som rigtignok er yderst løst, kan Folkemængden østenfor Jordan sættes til 200,000 Mennesker, efter 1000 Mennesker paa Kvadratm.

Folkemængden i hele Palæstina bliver for Tiden saaledes 350,000, hvorefter der kommer omkring 800 Sjæle paa hver geogr. Kvadratm.

8 Ere de gamle Opgifter om Landets Folkemængde rimelige?

Som alt fortalt[1]), opgives Folkemængden under David og Salomo til omkring 6 Millioner, der, fordelte paa Landets 460 Kvadratmile, give omkring 13,000 Mennesker paa Kvadratmilen. Intet Land kan for Tiden opvise saadan Befolkning. Belgien, det tætteste byggede Land i Europa, har paa 535 geogr. Kvadratm. henimod 5 Millioner Indb., og følgelig omkring 9000 Mennesker paa Kvadratm[2]). Ved denne Sammenstilling ville Opgifterne om Palæstinas Folkemængde synes utrolige, og endnu mere, naar man seer hen til Landets tynde Befolkning i vore Dage.

Nogle have ment, at ikke blot et Par af Tallene om Hærmasserne[3]), men at ogsaa Mandtallene skulle være aldeles overdrevne og upaalidelige. Men der er andre Opgifter i det Gamle Testamente, som vidne om en overordentlig tæt Befolkning. I Ogs Rige laa 60 faste

[1]) No. 3. [2]) Enkelte Landsdele og mindre Øer have vistnok ligesaa tæt og tættere Befolkning; saaledes har Malta 13,000, Øst-Flandern i Belgien 15,000, Øen Hong-Kong ved Kanton 22,000, Barbados i Vestindien 30,000, Grevskabet Middelsex, hvor London ligger, over 160,000 Mennesker paa Kvadratm. [3]) No. 4.

Stæder med høie Mure, dobbelte Porte og Bomme, foruden Landsbyer i stor Mængde[1]). — Ved Landets Deling fik Simeon 17 Byer med underliggende Landsbyer[2]), Juda 115 Byer med underliggende Landsbyer[3]), Benjamin 26 Byer med underliggende Landsbyer[4]) o. s. v. Byerne nævnes ved Navn, en for en, og maa følgelig alle have været til, om der end nu hverken er Spor eller Navn igjen af flere af dem. Og af disse Byer vare nogle ret store: Ai havde 12,000 Indb.[5]), og Gibeon var større end Ai[6]).

Men, vil man spørge, hvorledes kunde saa mange Mennesker faa Klæde og Føde i et saa lidet Land? Hertil svares, at under den sydlige Himmel trænges kun lidt til Brændsel og til varme Klæder, og Trangen til Føde er saa liden og Nøisomheden saa stor, at 2 Arabere nutildags leve paa mindre Føde, end 1 Nordbo kræver.

Landet var godt dyrket. Naar Salmisten synger[7]): „der skal vorde Overflod af Korn i Landet paa Bjergenes Top," saa ere vistnok dette Udtryk et Ønske og ikke en Beskrivelse; men Landets Dyrkning har sikkert bragt ham til at vælge et saadant Udtryk; thi endnu den Dag i Dag ser man Stenvolde eller Levninger af Stenvolde til at stoppe Jorden op lagte opad Bjergsiden, sommesteds lige til Toppen.

Landet var frugtbart. Isak saaede og fik 100 Fold[8]). — Jesu Parabler ere jo tagne lige ud af Livet. Naar han nu siger: „Noget bar 100 Fold, Noget 60 Fold og Noget 30 Fold"[9]), saa kan 100 Fold ikke have været noget Uhørt.

Josefus giver følgende Skildring af Gennesarets Land[10]):

---

1) 5 Mos. 3, 4. 5. § 4 No. 1. 2) Josv. 19, 1—8. 3) Josv. 15, 20—63. 4) Josv. 18, 10—28. 5) Jos. 8, 25. 6) Josv. 10, 2. 7) Sal. 72, 16. 8) 1 Mos. 26, 12. 9) Matt. 13, 8. 10) Jød. Krig 3, 10. — Gennesarets Land nævnes Matt. 14, 34. og Mark. 6, 53.

„ved Gennesarets Sø ligger et Landskab af samme Navn, som udmærker sig ved sin Beliggenhed og ved sin Frugtbarhed. Veirlaget er saa velsignet, at alle Slags Frugter trives. Valnøddetræet, som helst vorer paa kolde Steder, findes her i Mængde, saavelsom Palmen, der vil have Varme, og Figen- og Olietræet, der trøve mild Luft. Og dette Landskab bærer ikke blot alle Slags Frugter, men det bærer dem ogsaa længe. Man kan der faa de prægtigste Viindruer og Figener i 10 Maaneder og andre Frugter hele Aaret igjennem. Thi foruden det herlige Veirlag kan Landskabet rose sig af en vandrig Kilde, som kaldes Kapernaum. Dette Landskab strækker sig langs med Søen 30 Stadier[1]) i Længde og 20 Stadier i Bredde."

Josefus har vistnok den Svaghed at ville gjøre sit Land herligt i Fremmedes Øine, og denne Skildring er maaske overdreven; men velsignet har Strøget været; thi, lidet som det var, tællede det 3, rimeligvis blomstrende Byer, Betsaida, Korazin og Kapernaum, der alle laa ved Søens vestlige Side; paa samme Side af Søen, der kun er 3 geogr. M. lang og 1½ M. bred, laa 3 andre Byer, Magdala, Tiberias og Tarikæa, og over 200 Baade havde hjemme ved dens Strande[2]).

End mere udmaler Josefus[3]) Herligheden af Jerikos Slette: „Elisas Kilde løb gjennem en Mark, der var 70 Stadier lang og 20 Stadier bred og rig paa deilige Haver. Der vorte ogsaa mange Slags Palmetræer, af hvilke nogle bare saa fede Dadler, at, naar de bleve stampede, gave de fra sig Honning, der næsten var lige saa god som anden Honning, hvoraf der ogsaa fandtes stor Overflod i dette Landskab. Der vorte Opobalsom saavelsom Kyprus og Myrobalanum[4]), saa at man maa kalde det et guddom-

[1]) En halv norsk M. En Stadie var 600 Fod. [2]) Jos. Jødernes Krig 2, 21. [3]) Jød. Krig 4, 8. [4]) Af begge de sidste Træers Frugter presses vellugtende Olie.

meligt Landskab, da de allerkosteligste Frugter, som andetsteds ere overmaade sjeldne, voxte der i Overflod. Desuden er der intet Sted i Verden, hvor de almindelige Frugter ere bedre og voxe i større Overflod. Alt, hvad der bliver saaet, giver rige Fold. Aarsagen til denne Frugtbarhed ere det ypperlige Vand og Luftens Varme. Varmen gjør, at Alt kan spire og folde sig ud, og Vandet giver Vært endog i den hedeste Aarstid, da Jorden ellers er tør og forbrændt. Der er altid saadan mild Luft, at, medens det sner andre Steder i Judæa, gaa Indbyggerne der i linnede Klæder."

Disse Skildringer af Fortidens Rigdom og Liv staa i skarp Modsætning til Nutidens Fattigdom og Øde. Reiser man igjennem Landet vestenfor Jordan, maa Øiet lede efter et kvægende Syn. Man kan reise lange Veie uden at øine et Menneske, Byerne ere forfaldne, Agrene faa og usle, Græsset sparsomt, Skove ere ikke at se, ja mangen Gang knap et Træ, Jorden er paa mange Steder som skoldet af. Gennesarets Land er en Myr, og Jerikos velsignede Slette er for største Delen overgroet med et Krat af tornede Træer og Buske, hvor knap en Araber kan trænge igjennem. Ordet synes stadfæstet, at, „hvor Tyrken engang har sat sin Fod, gror Græsset ikke mere."

Og dog bærer Jorden endnu i Overflod, naar Flidens Gjerning ikke forstyrres af Hærværk. Haugerne ved Jaffa og Sikem bugne under en overdættes Fylde, Jaffas Appelsiner er maaske de bedste i Verden, Druerne i Eskols Dal ved Hebron ere store og vakkre som paa Mose Tid[1]), Haurans Jord, hvis Hvede er søgt, taaler ikke Gjødsel, da Sæden saa bliver for rig, lægger sig og bærer næsten ikke Korn, men gaar op i Straa, og Forfatteren har ved Jeriko redet igjennem en Hvedeager, som er blandt de vakkreste, han nogensteds har seet[2]).

[1]) 4 Mos. 13, 23. 24. [2]) Se „Reise i Ægypten, det Hellige Land og Syrien" 2det Hefte Side 138.

Ikke mindre vidne Levningerne fra Fortiden om Landets Evne. De ere just ikke saa talrige vestenfor Jordan, hvor Hærværk har været øvet gjennem Aarhundreder. Men des talrigere ere de østenfor Jordan. I Peræa, det gamle Gilead, tæller man over 1000 Levninger af Byer, Landsbyer og Borge. I Hauran, det gamle Basan, tæller man Levninger af over 100 større Byer og Landsbyer. Ere end flere af disse Byer yngre end Jødernes Herredømme, saa vidne de dog ligefuldt om Landets Evne.

Hvad Strøg paa disse Kanter i Tider, naar hver faar sidde i Fred under sit Vintræ og under sit Figentræ, kan bære, derpaa er den sydlige og østlige Skraaning af Haurans Bjerge og Landskabet Rube længere i Øst — Alt udenfor Palæstinas Grænser — slaaende Vidnesbyrd. Paa Haurans Skraaning findes over 300 Byer, af hvilke nu kun 14 ere tagne i Brug; de øvrige staa øde, uden at være ødelagte; flere af dem have et Omfang af ½ norsk Mil. — I Landskabet Rube, som i umindelige Tider ikke har været traadt paa af Fiendefod, bærer Hveden aarligaars 80 og Bygget 100 Fold, og det under maadelig Dyrkning.

Saa tør man nok udtale, at de gamle Opgifter om Landets Frugtbarhed og Folkemængde — paa de nævnte Undtagelser nær[1]) — ere rimelige.

[1]) No 4 (i Enden).

1868.

